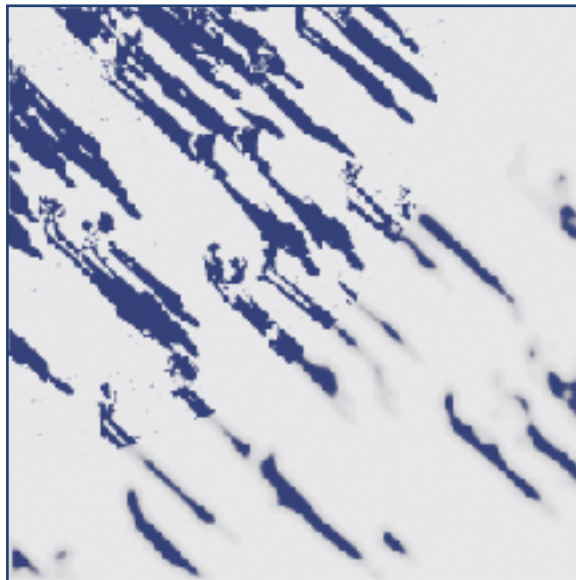
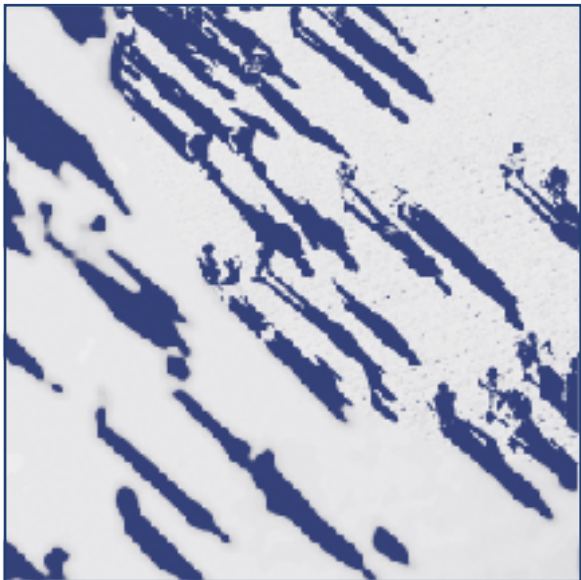

De sociale situatie in de Europese Unie

2004
Overzicht

Europese Commissie

Voorwoord

Het Verslag over de Sociale Situatie – dat sinds 2000 jaarlijks gepubliceerd wordt – geeft een vooruitblikkend overzicht van de sociale dimensie in de Europese Unie, als achtergrond van de ontwikkeling van het sociale beleid, en draagt bij tot de monitoring van ontwikkelingen op sociaal terrein in alle lidstaten. Verder legt het verbanden met andere publicaties van de Commissie zoals Werkgelegenheid in Europa, Arbeidsverhoudingen in Europa en het Verslag over de gelijkheid van mannen en vrouwen.

Een bijzonder kenmerk van dit verslag is dat het geharmoniseerde kwantitatieve informatie combineert met kwalitatieve gegevens van opinieonderzoeken. Op die manier functioneert het als referentiedocument, waarin de algemene beschrijving van de sociale situatie wordt aangevuld met het beeld en de attitudes die bij de Europese burgers bestaan.

Dit jaar tracht het verslag een beeld te geven van de sociale dimensie van de uitgebreide Unie, en zowel zich ontwikkelende sociale trends als nieuwe uitdagingen voor het beleid te bespreken.

Stavros Dimas
Lid van de Commissie
Werkgelegenheid en sociale zaken

Joaquín Almunia
Lid van de Commissie
Economische en monetaire zaken

Inhoud

1	De sociale situatie in een Europese Unie van 25 lidstaten	6
2	Demografische trends in de uitgebreide Europese Unie	8
3	Sociaal-economische trends, leefomstandigheden en ontwikkeling van het menselijk kapitaal	11
4	Sociale bescherming en sociale participatie	16
5	De Europese Sociale Agenda in de EU van 25	22
Bijlagen:		25
1	Statistische portretten	26
	Vergrijzing van de bevolking	26
	Migratie en asiel	27
	Onderwijs en het effect daarvan	28
	Levenslang leren	29
	Werkgelegenheid	30
	Werkloosheid	31
	Uitgaven en ontvangsten voor sociale bescherming	32
	Sociale uitkeringen	33
	Uitgaven voor arbeidsmarktbeleid	34
	Inkomensverdeling	35
	Huishoudens met een laag inkomen	36
	Werkloze huishoudens en lage lonen	37
	Vrouwen en mannen in de besluitvorming	38
	Inkomen van vrouwen en mannen	39
	Levensverwachting met/zonder beperkingen	40
	Ongevallen en werkgerelateerde gezondheidsproblemen	41
2	Voornaamste sociale indicatoren per geopolitieke entiteit	42
3	Symbolen, landencodes en groeperingen van landen, andere afkortingen en acroniemen	45

Introductie

Deze verkorte versie van het vijfde jaarlijkse rapport over De sociale situatie in de Europese Unie bevat een overzicht van de voornaamste sociale en economische ontwikkelingen in Europa, met feiten en cijfers gerelateerd aan de sociale aspecten van de uitgebreide Unie, kijkend naar zowel ontwikkelingen in sociale trends en optredende politieke uitdagingen. Dit overzicht werd gecompleteerd door een serie statistische portretten die een reeks relevante sociaal politieke aandachtspunten behandelen voor de Europese Unie. Vrijwel alle belangrijke Europese sociaal politieke onderwerpen worden behandeld: bevolking; opleiding en training; arbeidsmarkt; sociale bescherming; inkomen, armoede en sociale uitsluiting; gelijkheid van mannen en vrouwen en gezondheid en veiligheid.

1. De sociale situatie in een Europese Unie van 25 lidstaten

Met de uitbreiding zijn de sociale situaties in de Europese Unie uiteenlopend geworden en de uitdagingen voor het beleid zijn toegenomen. Tegelijkertijd biedt de uitgebreide Unie de lidstaten meer mogelijkheden voor economische groei, en daarmee ook meer mogelijkheden om deze uitdagingen aan te gaan.

Door de uitbreiding is de bevolking van de EU met 20% toegenomen, tot meer dan 450 miljoen mensen, maar het BBP met slechts 4,5%. De sociaal-economische dispariteiten binnen de Unie worden dus groter; de veranderingen zullen aanzienlijk zijn en de uitdagingen mogen niet worden onderschat. De verschillen inzake de sociale situatie tussen de meerderheid van de EU-15-landen en de nieuwe lidstaten zijn op een aantal terreinen aanzienlijk, zoals ook uit het hele verslag blijkt. Maar in de nadere analyse wordt aangetoond dat dit eerder graduele dan fundamentele verschillen zijn.

1.1 Demografische trends: De uitdaging van de vergrijzing blijft bestaan

Na de uitbreiding leeft bijna driekwart van de bevolking in zes van de 25 lidstaten, namelijk Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Italië, Polen en Spanje, en het overblijvende kwart in negentien lidstaten met kleine tot zeer kleine aantallen inwoners.

Ook de uitgebreide Unie zal binnen tien jaar met versnelde vergrijzing te maken krijgen...

Momenteel is de bevolking van de nieuwe lidstaten gemiddeld iets jonger dan die van de EU-15-landen. Dat betekent echter niet dat door de uitbreiding de demografische ontwikkeling van de Europese Unie van koers verandert. Gezien de sterke terugval van het vruchtbaarheidsniveau in de meeste nieuwe lidstaten in de laatste 15 jaar zal na een korte en gematigde "verjonging" snel een nog duidelijker vergrijzingsproces optreden. Met andere woorden, de Unie zal nog steeds worden geconfronteerd met het vooruitzicht van een snelle vergrijzing van de bevolking.

De levensverwachting is in verschillende nieuwe lidstaten afgenomen in de eerste jaren van de overgangperiode en blijft ondanks enige verbetering duidelijk onder het EU-gemiddelde. Dit weerspiegelt een hogere mortaliteit onder alle leeftijdsgroepen in deze

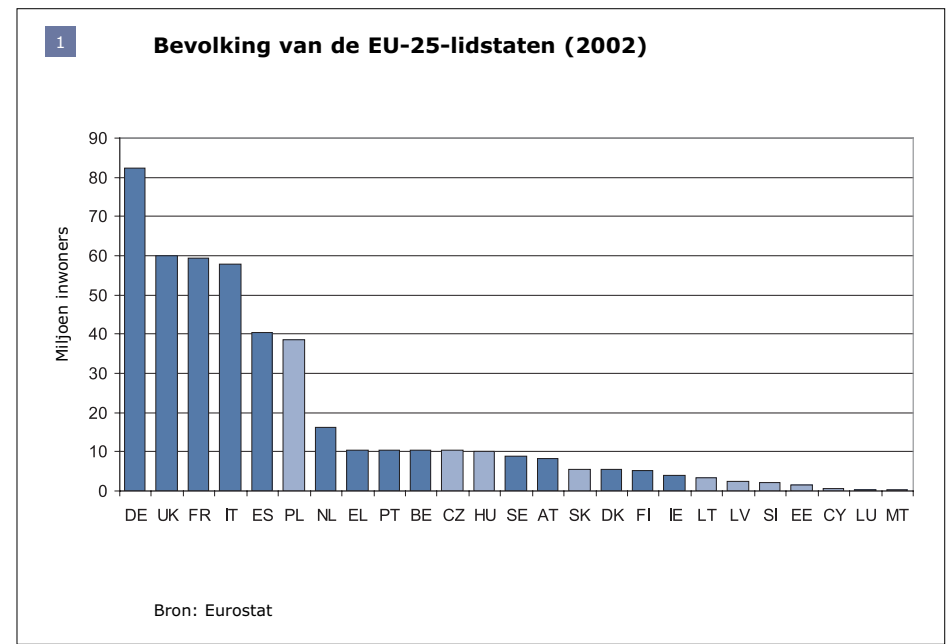
landen, en met name onder mannen. Economische groei en een geleidelijke verbetering van de levensstandaarden zouden een belangrijke bijdrage kunnen leveren om het negatieve effect van de overgangperiode op de mortaliteit te verhelpen en de levensduur op het niveau van de EU-15-landen te brengen.

...aangezien de vruchtbaarheid in de nieuwe lidstaten al meer dan tien jaar zeer laag ligt.

In de EU-15-landen liggen de vruchtbaarheidsniveaus alleen in drie zuidelijke lidstaten onder de 1,4, terwijl zeven van de tien nieuwe lidstaten een niveau van 1,3 of lager hebben. Bijna de helft van de EU-25-landen heeft te maken met een sterke terugval van de vruchtbaarheidsniveaus; de oorzaken daarvan verschillen per lidstaat. Dit lijkt een argument te meer voor maatregelen ter vergemakkelijking van het combineren van werk en gezin in het Europese sociale beleid.

De migratie van het oosten naar het westen van de Unie zal naar verwachting van bescheiden omvang zijn...

De immigratie is aanzienlijk toegenomen in de laatste tien jaar. Alle EU-15-landen ervoeren een sterke stijging in de jaren 90 en velen constateerden een historisch significante netto instroom.

De situatie in verschillende nieuwe lidstaten werd geheel anders, naarmate de emigratie naar het westen toenam. In enkele Baltische staten werd de bevolkingsgroei zelfs negatief als gevolg van emigratie. Men dient zich echter te realiseren dat in de loop van de afgelopen tien jaar de migratiepatronen sterk veranderd zijn in de nieuwe lidstaten van Midden- en Oost-Europa. De meeste van deze landen hebben zich geleidelijk ontwikkeld van emigratielanden tot uitzendende/ontvangende landen en in enkele gevallen tot hoofdzakelijk ontvangende landen. Het is te verwachten dat verbetering van de economische situatie en betere arbeidsvoorwaarden in de nieuwe lidstaten, in combinatie met vergrijzing, migratie naar de EU-15-landen minder waarschijnlijk zal maken.

...maar de immigratie in de Unie, inclusief de nieuwe MOE-lidstaten¹ zal waarschijnlijk verder blijven toenemen...

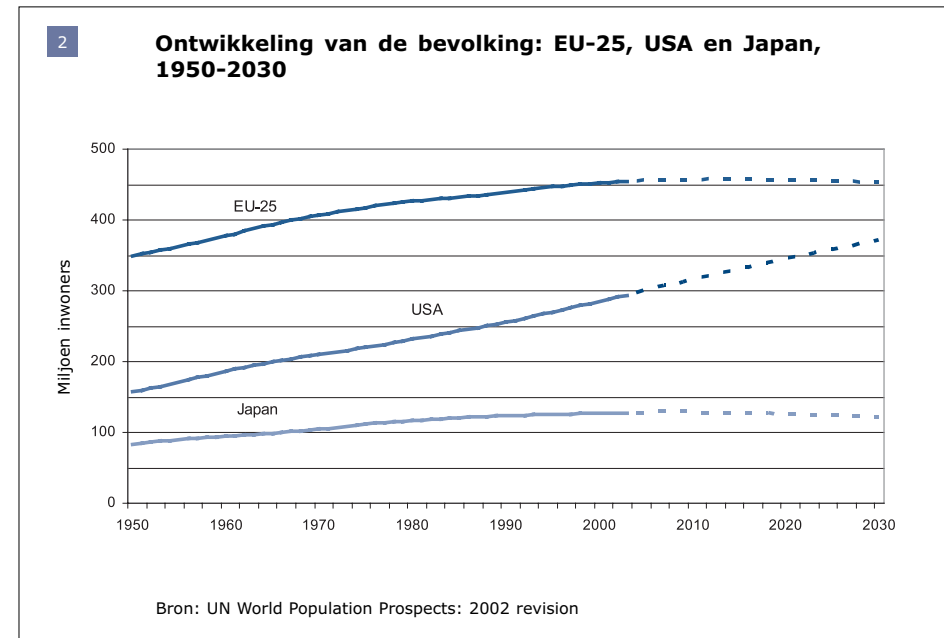
Op dit moment hebben de meeste nieuwe lidstaten een positief netto migratiesaldo. In 2002² werd negatieve netto migratie alleen vastgesteld in Polen (-0,03%), Litouwen (-0,06%) en Letland (-0,08%). Na de uitbreiding zijn een aanzienlijke lengte van de buitengrenzen van de EU grenzen van de nieuwe lidstaten en de nieuwe MOE-lidstaten zouden in toenemende mate emigratielanden kunnen worden. Historische banden met verder oostelijk gelegen emigratielanden zouden dit proces kunnen versnellen. De noodzaak van proactief management, ook op communautair niveau, van migratiedruk en van de integratie van migrerende werkenden uit derde landen, zal toenemen.

...en de bevolking van de EU zal – in sterke tegenstelling tot de VS – stagneren en afnemen.

De toenemende divergentie tussen de bevolkingsgroei-curve van de VS en de EU, als gevolg van het herstel van de vruchtbaarheidsniveaus en de sterke toename van de immigratie in de VS, zal zich doorzetten: terwijl de bevolking van de EU zal stagneren en beginnen af te nemen, met een plotselinge versnelling van het percentage afhankelijke ouderen, zullen de bevolking en het arbeidspotentieel van de VS blijven groeien. De vergrijzing en inkrimping van de Japanse bevolking zullen zelfs nog sneller verlopen dan die van de EU. Deze verschillen zullen belangrijke economische en strategische implicaties hebben voor de middellange tot lange termijn.

1.2 Economische en werkgelegenheidstrends: voorbereiding op een duurzame opswing

In vergelijking met de prestaties van de periode 1995-2000 is de economische groei in de afgelopen drie jaren bijna gehalveerd. Zoals ook al uiteengezet is in het rapport van de Europese Commissie "Werkgelegenheid in Europa 2003"³ is de groei van de werkgelegenheid in de EU-15, na een reeks jaren van sterke banengroei waardoor de arbeidsdeelname kon stijgen tot 64,3% in 2002, tegen het begin van 2003 tot stilstand gekomen, en zal naar verwachting slechts langzaam toenemen in 2004-2005. Hoewel de situatie tussen de nieuwe lidstaten onderling varieert, is de algemene arbeidsdeelname lager dan in de EU-15³. Tegen deze achtergrond is het van vitaal belang dat de werkgelegenheid een grotere bijdrage levert aan de groei in Europa, overeenkomstig de sinds 2000 bepaalde

doelen. Momenteel zijn de arbeidsdeelnamecijfers nog steeds te laag en de lidstaten zullen een grotere inspanning moeten leveren⁴. Het doel van 70% tegen 2010 is nog steeds realistisch, op voorwaarde dat het economisch herstel leidt tot even hoge cijfers als aan het einde van de jaren 90. Deze situatie, die alles bij elkaar teleurstellend is, kan in hoofdzaak worden verklaard door het voortbestaan van structurele obstakels op arbeidsmarkten en door de te lage arbeidsdeelname van ouderen⁵.

Hoewel de stijging van de werkloosheid in de EU-15-landen redelijk beperkt bleef (8% in november 2003) is dit toch een relatief hoog niveau in vergelijking met de VS en Japan. Tegelijkertijd bedroeg de langdurige werkloosheid 3% met iets hogere cijfers voor vrouwen. In de nieuwe lidstaten bedroeg het werkloosheidscijfer 15%; de langdurige werkloosheid lag dicht bij de 8% en iets hoger onder vrouwen.

In tegenstelling tot de situatie in de VS daalt de gemiddelde productiviteitsgroei per werknemer in de EU-15-landen sinds de jaren 90, en ligt nu dicht bij de 1% per jaar. De productiviteit ligt in de nieuwe lidstaten over het algemeen aanzienlijk lager dan in de EU – gemiddeld bij ongeveer de helft van het EU-niveau – maar in het recente verleden lag de productiviteitsgroei bij bijna 4% per jaar.

¹ MOE-lidstaten = lidstaten van Midden- en Oost-Europa,

² Voorlopige gegevens van Eurostat. De positieve netto migratie is veel belangrijker in Cyprus (0,97%) en Malta (0,48%), waar de immigratiepatronen vergelijkbaar zijn met die in de Mediterrane EU-15-landen.

³ Europese Commissie: "Geboekte voortgang bij de uitvoering van de Gezamenlijke Beoordelingen van het werkgelegenheidsbeleid in de toetredende landen, COM(2003) 663 def., en Werkdocument SEC(2003)1361 November 2003.

⁴ Verslag van de Task Force Werkgelegenheid (voorzeten door Wim Kok): Jobs, Jobs, Jobs – Creating more employment in Europe, november 2003; zie ook het ontwerp van het Gezamenlijk Verslag over de Werkgelegenheid, COM(2004) 24 def. van 24.01.2004.

⁵ Europese Commissie: "Lissabon" waarmaken – Hervormingen voor de uitgebreide Unie, COM(2004) 29 def.

Na een periode van onzekerheid in de eerste helft van 2003 zijn er nu tekenen van herstel...

Na in de eerste helft van 2003 een dieptepunt bereikt te hebben, trokken de economieën van de eurozone en de EU in de tweede helft van het jaar weer aan. Het gemiddelde groeicijfer voor het jaar als geheel wordt geschat op 0,4% in de eurozone en 0,8% in de EU. Gezien de veerkracht van de globale groei en de wereldhandel, en het terugkerende vertrouwen van producenten en consumenten in de EU, zal het herstel dit jaar waarschijnlijk goed op gang komen. Voor 2004 wordt een terugkeer naar gemiddelde groeicijfers van 1,7% voor de eurozone en 2% voor de EU verwacht; dit cijfer zal zich volgens de voorspellingen in 2005 stabiliseren rond de 2,4%.

...om maximaal van de opswing te profiteren en die te versterken, zal een vastberaden stap in de richting van verdere sociale en economische hervorming nodig zijn.

Naast de externe stimulans van de globale vraag zijn de belangrijkste factoren die de vooruitzichten op herstel beïnvloeden een macro-economisch beleid dat gunstige voorwaarden creëert, voortgezette disinflatie, gunstige financiële voorwaarden, en vooruitgang inzake structurele hervormingen.

Het herstel berust op een toename van de investeringen, ondersteund door een meer geleidelijke opleving van de particuliere consumptie. Ondanks deze voorspelde toename van het momentum van de economische activiteit, zal de nawerking van de langdurige downturn de prestaties van de arbeidsmarkt waarschijnlijk blijven drukken.

De werkgelegenheidsgroei zal naar verwachting 0,3% bedragen in 2004 en 0,9% in 2005. Nu de komende financiële lasten in verband met de vergrijzing steeds dreigender worden, dient men zich in de komende jaren voor te bereiden op het effect daarvan, voordat deze demografische ontwikkeling werkelijk voelbaar wordt.

2. Demografische trends in de uitgebreide Europese Unie

De Europese Unie begroet 74 miljoen nieuwe EU-burgers

Op 1 januari 2003 omvatte de bevolking van de tien nieuwe lidstaten van de Unie 74,3 miljoen mensen, tegen bijna 379 miljoen inwoners van de EU-15⁶. Door de uitbreiding van de Europese Unie is de bevolking van de EU dus met bijna 20% toegenomen, tot een totaal van meer dan 453 miljoen inwoners.

De uitgebreide Unie is wat bevolkingsaantal betreft de derde geografische entiteit in de wereld.

Met de uitbreiding is het percentage van de 6,3 miljard inwoners van de wereld⁷ dat in de EU woont gestegen van 6,1% tot 7,2%, waardoor de Unie in termen van bevolking de op twee na grootste politieke entiteit wordt, na China (bijna 1,3 miljard halverwege 2003) en India (1,1 miljard), maar 55% groter dan de VS (292 miljoen) en 3,5 maal groter dan Japan (128 miljoen).

Echter, het *percentage* van de wereldbevolking dat in de landen van de uitgebreide EU leeft is in de loop van de hele 20ste eeuw afgenomen en zal dat in de komende tien jaar ook blijven doen, als gevolg van de snelle toename van de bevolking in de ontwikkelingslanden. Het aandeel van de EU-25 zal tegen 2030 naar verwachting gedaald zijn tot minder dan 6%.

De bevolkingsgroei in de EU-25 zal geleidelijk vertragen in de komende tien jaar, waarna de bevolking begint te krimpen.

In de EU-15 is het positieve netto migratiesaldo de voornaamste factor geweest van de bevolkingsgroei in de afgelopen tien jaar, die gekenmerkt werden door afnemende natuurlijke groei. In de nieuwe MOE-lidstaten – die een gestage bevolkingsgroei kenden van de naoorlogse periode tot halverwege de jaren 80 – stagneerde de groei in de jaren 90. In enkele gevallen werd die zelfs negatief, door een combinatie van emigratie, een sterke daling van de vruchtbaarheid en een plotselinge stijging van de mortaliteit. Cyprus en Malta daarentegen hebben een relatief significante bevolkingsgroei te zien gegeven (respectievelijk 15,5% en 9,4% tussen 1993 en 2003).

De vergrijzing zal ook voor de EU-25 een zware uitdaging vormen.

De vergrijzing van bevolking werd algemeen als een zware uitdaging voor de EU van 15 lidstaten erkend en dit blijft ook na de uitbreiding het geval. Hoewel de meeste nieuwe lidstaten een relatief jongere bevolking inbrengen, als gevolg van hogere vruchtbaarheidsniveaus in de jaren 70 en 80 en van een lagere levensverwachting, zal dit verjongingseffect beperkt en tijdelijk zijn. Op de langere termijn zal de uitbreiding waarschijnlijk de vergrijzingstrend in de EU versnellen, aangezien de meeste nieuwe lidstaten al zeer lage vruchtbaarheidsniveaus kennen.

⁶ Bron: "First results of the demographic data collection for 2002 in Europe", Eurostat Statistics in focus, Theme 3, 20/2003.

⁷ De bron voor de schatting van de bevolking in de wereld, China, India, de VS en Japan halverwege 2003 is de "2003 World Population Data Sheet" van het Population Reference Bureau.

Bevolkingsgroei: het effect van vruchtbaarheid, mortaliteit en migratiestromen,

In de laatste tientallen jaren werd de bevolkingsontwikkeling van de EU beïnvloed door lage vruchtbaarheidsniveaus, een algemene aanhoudende stijging van de levensduur, en een hoger niveau van immigratie in de Unie.

Vruchtbaarheidstrends: minder kinderen...

Al sinds tientallen jaren liggen de vruchtbaarheidscijfers in de EU duidelijk onder het vervangingsniveau van 2,1 kinderen per vrouw, een trend die door de uitbreiding nog wordt versterkt. Onder de nieuwe lidstaten liggen alleen Cyprus (1,57 kinderen per vrouw⁸) en Malta (1,51) iets boven het gemiddelde van de EU-15 (1,47), terwijl de andere nieuwe lidstaten vruchtbaarheidscijfers van 1,4 of lager hebben. Voor de EU-25 als geheel is de vruchtbaarheid sinds 1995 30% onder het vervangingsniveau gebleven.

Afgezien van Ierland vormen Frankrijk (1,88) – waar de vruchtbaarheid overigens sinds kort weer stijgt – plus Nederland (1,73) en enkele Noordse landen (DK (1,73), FI (1,72)) de voornaamste uitzonderingen op de lage tot zeer lage vruchtbaarheidsniveaus, die de andere EU-25-lidstaten kenmerken.

De meeste onderzoekers concluderen dat de verschillen tussen landen verband houden met een combinatie van nationale verschillen inzake de sociaal-economische context, de cultuur, en in het bijzonder het gevoerde beleid. De meeste lidstaten met een relatief hoge vruchtbaarheid hebben ook een meer ontwikkeld beleid en betere voorzieningen ter ondersteuning en vergemakkelijking van gezinsvorming en het krijgen en opvoeden van kinderen.

...en op latere leeftijd.

De algemene trend is het krijgen van kinderen uit te stellen, maar er zijn aanzienlijke verschillen tussen de EU-15-landen en de nieuwe lidstaten wat betreft de *tijdsplanning* van geboorten. Eeuwenlang was vroeg trouwen en vroeg kinderen krijgen de traditie in het oostelijke deel van Europa, terwijl in het westen steeds later getrouwd werd, waardoor de periode van vruchtbaarheid de facto later begon. Volgens de laatste gegevens is de mediane leeftijd van vrouwen bij de geboorte van het eerste kind toegenomen van 24 tot 26 jaar in de nieuwe lidstaten, maar dat is nog steeds lager dan in de EU-15-landen, waar deze leeftijd varieert van 26 tot 29 jaar.

Het later krijgen van kinderen heeft belangrijke gevolgen voor de gezondheid. Dit aanhoudende uitstel van kinderen krijgen heeft niet alleen geleid tot een enorme toename van de aantallen onvruchtbaarheidsbehandelingen maar ook tot toenemende medische bezorgdheid over de gezondheidsrisico's voor moeder en kind die late zwangerschappen met zich brengen. Bovendien neemt ook de onvrijwillige kinderloosheid toe in Europa, doordat in veel gevallen de uitgestelde kinderwens niet meer gerealiseerd blijkt te kunnen worden.

De levensverwachting blijft stijgen...

Tussen 1960 en 2001 nam de gemiddelde levensverwachting bij de geboorte in de EU-15-landen toe van 70,1 tot 78,5 jaar (van 67,4 tot 75,5 voor mannen en van 72,9 tot 81,6 jaar voor vrouwen). Men neemt algemeen aan dat de stijging van de levensverwachting in het laatste deel van de 20ste eeuw het gevolg was van veranderende leefwijzen in combinatie met betere huisvesting en de medische vooruitgang, waarvan een breed spectrum van de bevolking kon profiteren door de volksgezondheidszorg.

...maar minder significant in de nieuwe lidstaten in Midden- en Oost-Europa dan in de EU-15-landen...

Wat de trends inzake mortaliteit en levensduur betreft, zijn Malta en Cyprus te vergelijken met de EU-15-landen. Dat geldt echter niet voor de nieuwe lidstaten in Midden- en Oost-Europa. In 1960 was de levensverwachting bij de geboorte in deze landen vergelijkbaar met die in de EU-15-landen, maar sindsdien heeft de mortaliteit zich geheel anders ontwikkeld, vooral onder mannen. Terwijl de situatie voor mannen in de MOE-landen gekenmerkt werd door stagnatie en lichte verbeteringen, hebben de EU-15-landen de aantallen sterfgevallen door hart- en vaatziekten aanzienlijk teruggebracht en ook vooruitgang geboekt in de strijd tegen andere "sociale" ziekten. Bovendien heeft de politieke en economische overgangperiode aan het begin van de jaren 90 een negatief effect gehad op de leefomstandigheden en de beschikbare middelen voor de stelsels van gezondheidszorg en voor andere sociale bescherming, hetgeen geleid heeft tot stijgende mortaliteit en afnemende levensverwachting.

De levensverwachting in de EU-15-landen varieert momenteel van 73 tot 78 jaar voor mannen en van 79 tot 83 jaar voor vrouwen. In de nieuwe MOE-lidstaten daarentegen is dat 65 tot 72 jaar voor mannen en van 76 tot 80 jaar voor vrouwen.

Immigratie is een belangrijke factor bij de recente demografische ontwikkelingen...

De derde bepalende factor van de demografische ontwikkeling, immigratie, is aanzienlijk in omvang en belang toegenomen in de laatste tien jaar. Immigratie vertegenwoordigt nu driekwart van de netto bevolkingsgroei in de EU-15-landen. Zonder immigratie zou een aantal lidstaten hun bevolkingsaantal achteruit zien gaan in de eerste jaren van het nieuwe millennium. Gemiddeld was in de tweede helft van de jaren 90 18% van de personen die zich in EU-landen vestigden burgers van andere lidstaten, 27% was eigen onderdanen die uit het buitenland terugkeerden en 54% bestond uit burgers van niet-EU-landen (Eurostat, 2003). Voor 2001 en 2002 wordt het netto migratiesaldo op ongeveer een miljoen immigranten geschat.

⁸ Alle vruchtbaarheidscijfers betreffen het aantal kinderen per vrouw, op basis van Eurostat-gegevens voor 2002, behalve voor MT en CY, waar de meest recente beschikbare gegevens die voor 2001 zijn.

Terwijl dit alle EU-15-landen betrof, waarvan vele een historisch significant positief migratiesaldo beleefden, was de situatie voor verschillende nieuwe lidstaten in de jaren 90 geheel anders. In sommige Baltische republieken werd de bevolkingsgroei zelfs negatief als gevolg van de emigratie.

In deze periode vond ook een verruiming en diversificatie van de typen migranten plaats, alsmede van de patronen van de migratiestromen en de mix van uitzendende en ontvangende landen. Bovendien zijn vroegere emigratielanden (Spanje, Portugal, Italië, Griekenland, Ierland) immigratielanden geworden, met netto instromen die bestaan uit zowel terugkerende eigen onderdanen als onderdanen van derde landen van buiten de EU⁹.

In 2002 werd het aantal in de landen van de uitgebreide Unie woonachtige niet-nationale onderdanen op 21,6 miljoen geschat, oftewel ongeveer 4,8% van de bevolking. Daarvan waren ongeveer 14,7 miljoen mensen (3,3%) onderdanen van derde landen en 6,9 miljoen (1,5%) EU-onderdanen die in andere lidstaten woonden. De lidstaat met het *hoogste absolute aantal* niet-onderdanen is Duitsland (7,3 miljoen ofwel bijna 9%), en de lidstaat met het *hoogste percentage* niet-onderdanen is Luxemburg (37%, hoofdzakelijk onderdanen van andere lidstaten). Het aantal niet-onderdanen weerspiegelt zowel huidige als vroegere immigratiepatronen, en de verschillende nationale regels inzake het verkrijgen van staatsburgerschap.

...en de uitbreiding zal deze patronen niet veranderen, hoewel enkele voormalige immigratiestromen nu tot grensoverschrijdende mobiliteit binnen de Unie worden.

Het aanzuigende effect van een welvarende en vergrijzende EU zal door de uitbreiding niet veranderen. Door haar grotere diversiteit zou de EU van 25 landen zelfs nog attractiever kunnen worden voor economische immigranten. Gezien de bestaande historische en culturele banden zouden de nieuwe lidstaten in Midden- en Oost-Europa steeds meer gastlanden kunnen worden voor emigranten die uit de landen van de voormalige Sovjet-Unie naar de EU komen.

Nu de tien nieuwe lidstaten deel uitmaken van de EU, zijn bepaalde migratiebewegingen die voorheen immigratiestromen waren interne mobiliteit geworden. Zelfs afgezien van de beperkingen van het vrije verkeer van werknemers in de overgangperiode mag op grond van vroegere ervaringen en recent onderzoek worden aangenomen dat de arbeidsmobiliteit van nieuwe naar oude lidstaten gematigd tot minimaal zal blijven, afgezien van enkele bijzondere situaties in grensgebieden. Naarmate de economische toestand in de nieuwe lidstaten verbetert, zal een grootschalige migratie naar het westen zelfs nog minder waarschijnlijk worden.

In de laatste tien jaar zijn de migratiestromen aanzienlijk veranderd in de nieuwe lidstaten van Midden- en Oost-Europa. In de meeste van deze landen zijn de binnenkomende migrantenstromen geleidelijk groter geworden dan de uitgaande. De meeste nieuwe lidstaten hebben nu een (relatief klein) positief netto migratiesaldo.

In 2002¹⁰ was het netto migratiesaldo positief in Hongarije (0,13%), de Tsjechische Republiek (0,12%), Slovenië (0,11%), Slowakije (0,02%) en Estland (0,01%), terwijl dit cijfer alleen negatief was in Polen (-0,03%), Litouwen (-0,06%) en Letland (-0,08%). De instromen komen hoofdzakelijk uit Oost-Europese landen (zoals de Oekraïne, Belarus, Rusland, en Zuidoost-Europese landen). De typologie van instromen naar de nieuwe MOE-lidstaten wordt ook steeds meer divers en omvat niet alleen ongeschoolden uit de landstroken van de voormalige Sovjet-Unie, maar ook hooggeschoolde professionals, terugkerende migranten en gerepatrieerde onderdanen van andere voormalige communistische landen.

Hoofdpunten

- De uitbreiding zal het vergrijzingproces van de Unie niet tegenhouden. Het potentieel voor economische groei en sociale verbetering groei zal bedreigd blijven door een inkrimpende actieve bevolking en groeiende aantallen gepensioneerden.
- De komende vijfjaar vormen de eindfase van een demografische "window of opportunity" voordat een snel proces van vergrijzing begint. Om daarop voorbereid te zijn, moeten de inspanningen om de arbeidsdeelname te vergroten en de leeftijd van het verlaten van de arbeidsmarkt te verhogen opgevoerd worden.
- In de afgelopen tien jaar was de netto migratie de voornaamste drijvende kracht achter de bevolkingsgroei in de Unie. Naarmate de nieuwe lidstaten in Midden- en Oost-Europa geleidelijk van uitzendende tot ontvangende landen worden, wordt beleid ter bevordering van de economische en sociale integratie van immigranten een belangrijke gemeenschappelijke zorg.
- Door de uitbreiding is het aantal lidstaten met zeer lage vruchtbaarheidscijfers toegenomen. EU-landen met een gezinsvriendelijk beleid kennen hogere vruchtbaarheidscijfers en een hogere arbeidsdeelname van vrouwen.

⁹ Immigratie, integratie en werkgelegenheid, COM/2003/0336 def.

¹⁰ Voorlopige gegevens van Eurostat: First results of the demographic data collection for 2002 in Europe, Statistics in Focus, Theme 3 – 20/2003. De positieve netto migratie is veel belangrijker in Cyprus (0,97%) en Malta (0,48%), waar de immigratiepatronen vergelijkbaar zijn met die in de Mediterrane EU-15-landen.

3. Sociaal-economische trends, leefomstandigheden en ontwikkeling van het menselijk kapitaal

In de afgelopen tien jaar hebben de meeste EU-15-landen een gestage toename van de werkgelegenheid, van het BBP per hoofd en van de cohesie gezien ...

De sociaal-economische ervaringen van de EU-15-landen sinds 1995 zijn overwegend positief geweest, en werden gekenmerkt door gestage verbeteringen van de werkgelegenheid en het reële inkomen en een afname van ongelijkheden.

Naarmate de lidstaten met een BBP per hoofd dat onder het EU-15-gemiddelde lag voortgingen hun relatieve positie te verbeteren, boekte de Unie een aanzienlijke vooruitgang wat betreft het terugdringen van de dispariteiten tussen de lidstaten en ook tussen regio's binnen die landen. Ierland was het meest opmerkelijke geval, met een inkomen van rond 125% van het EU-gemiddelde in 2002, vergeleken met slechts 80% aan het begin van de jaren 90.

...maar in de meeste nieuwe lidstaten hebben veel van de van recente veranderingen verwachte verbeteringen nog niet volledig vorm gekregen.

Acht van de tien nieuwe lidstaten, namelijk die van Midden- en Oost-Europa, maakten daarentegen een ernstige sociaal-economische crisis door toen zij na een lange periode van economische stagnatie onder het oude regime de weg naar een markteconomie insloegen. In de loop van de jaren 90 hebben de mensen in deze landen een turbulente en vaak zeer moeilijke overgangperiode doorgemaakt, gekenmerkt door economische onzekerheid, radicale politieke veranderingen en institutionele en structurele hervormingen. Terwijl kleine delen van de bevolking hun sociaal-economische situatie drastisch konden verbeteren, hebben de meesten slechts een bescheiden vooruitgang in een onzekere context beleefd. Voor een minderheid zijn de leefomstandigheden slechter geworden.

Ondanks een relatief stabiele economische groei sinds het midden van de jaren 90 zijn deze landen nog ver verwijderd van het gemiddelde BBP-niveau van de EU-15-landen. De grote meerderheid heeft de achteruitgang van het begin van de overgangperiode weer gecompenseerd, maar enkele blijven nog onder het BBP-niveau op het moment dat de oude regimes van het toneel verdwenen. Echter, in 2001 en 2002 hebben de nieuwe lidstaten veel hogere BBP-groecijfers verwezenlijkt dan de EU-15, en volgens veel voorspellingen zijn zij in een goede positie om snellere economische groei na te streven na de uitbreiding, zodat daadwerkelijke convergentie zal plaatsvinden.

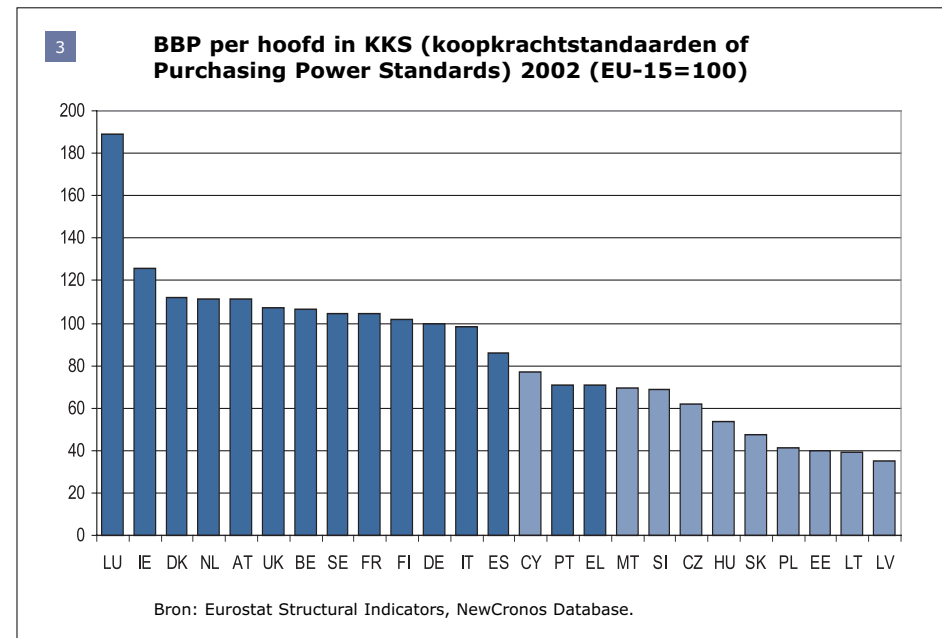
In de uitgebreide Unie zullen inkomensverschillen tussen regio's en tussen lidstaten groter zijn...

De verschillen tussen de sociaal-economische situaties van de EU-15-landen en de nieuwe lidstaten zijn bijzonder geprononceerd op het terrein van de sociale cohesie¹¹. Terwijl de inkomenskloven tussen landen en regio's in de EU-15-landen aanzienlijk kleiner werden in 1995-2002, werden ze in dezelfde periode breder onder de nieuwe lidstaten.

Met de uitbreiding tot 25 lidstaten zijn de inkomensverschillen binnen de Unie aanzienlijk toegenomen. Van de nieuwe lidstaten heeft alleen Cyprus een BBP per hoofd dat meer dan 75% van het EU-25-gemiddelde bedraagt. Op regionaal niveau betekent dit dat het

BBP per hoofd van de 10% van de bevolking die in de meest welvarende regio's van de EU-25 woont momenteel 4,5 maal zo hoog is als het BBP per hoofd van de 10% in de minst welvarende regio's.

Een en andere betekent dat door de uitbreiding het thema van de sociale cohesie in de Unie een andere inhoud krijgt. De uitdagingen in verband met het bevorderen van sociale cohesie zowel tussen als binnen lidstaten zullen groter en complexer zijn. Recente successen bij het beperken van de noord-zuidkloof in de EU-15, doordat de Mediterrane lidstaten de rest van de Unie hebben ingehaald, zullen overschaduwd worden door de omvang van de nieuwe oost-westkloof als gevolg van de uitbreiding.

...en hoewel de relatieve niveaus van de armoederisico's in de nieuwe lidstaten veelal gematigd zijn ...

Het vergelijken van gemiddelde mogelijkheden op basis van BBP-cijfers is één aspect, de distributie van inkomens in de samenleving en in het bijzonder de mate van relatieve en absolute armoede is weer een ander. In de EU is de relatieve armoedegrens bepaald op 60% van het nationale mediane equivalente inkomen. Armoede is dus een *relatief* concept dat wordt gedefinieerd in verhouding tot het algemene welvaartsniveau in ieder land en als percentage van een centrale waarde van de inkomensverdeling, rekening houdende met de omvang van het huishouden. Volgens deze definitie betreft armoede 15% van de bevolking in de EU-15-landen, ofwel bijna 60 miljoen mensen, en een vergelijkbaar

¹¹ Europese Commissie: Derde Cohesieverslag 2004, COM/2004/107. Zie ook: "Comparative Research Projects funded within the Framework Research Programmes" – <http://www.cordis.lu/citizens/home.html>

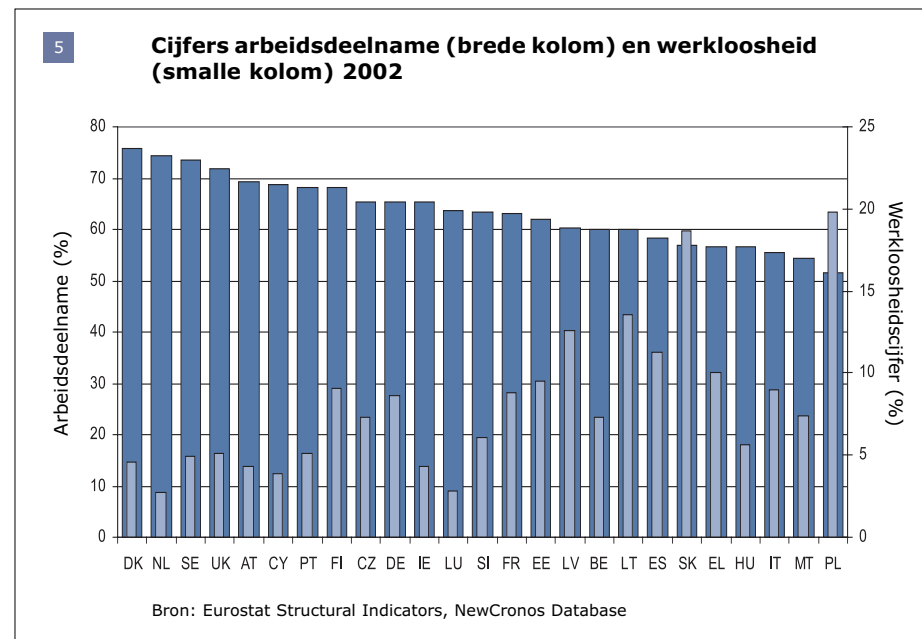
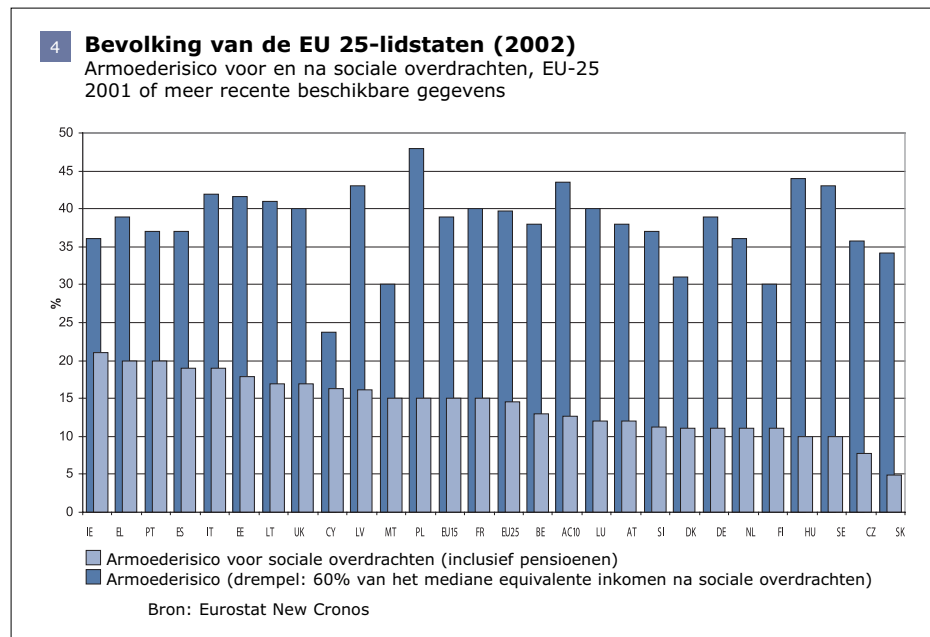
aandeel in de acht nieuwe lidstaten waarvoor vergelijkbare cijfers beschikbaar zijn (voor Hongarije en Slowakije is dat niet het geval). Het laagste relatieve armoedecijfer in de nieuwe Unie is te vinden in Slowakije (5%) en de hoogste cijfers in Ierland, Griekenland en Portugal waar ongeveer 20% van de bevolking zich onder de drempel van 60% bevindt. Ondanks een trend in de laatste tien jaar in de richting van een hoger armoederisico doen de nieuwe lidstaten het niet slecht wat deze indicator betreft, hoofdzakelijk dankzij historisch bepaalde omstandigheden¹².

... weerspiegelen de absolute niveaus inkomensverschillen in de uitgebreide Unie.

Hoewel dus armoede in relatieve termen min of meer hetzelfde zal blijven in de uitgebreide Unie, zijn er aanzienlijke verschillen in absolute termen. Het gemiddelde BBP per hoofd is in het rijkste land in de EU-15 (Luxemburg) meer dan vijf maal zo hoog als in de armste nieuwe lidstaat (Letland), en de netto inkomens vertonen vergelijkbare dispariteiten. Het is dan ook duidelijk dat de armoedegrens zoals hierboven gedefinieerd betrekking zal hebben op zeer uiteenlopend levensstandaarden.

Werkgelegenheid is een belangrijke bepalende factor voor economische en sociale integratie...

De regionale werkgelegenheidscijfers blijven een noord-zuidkloof vertonen, met belangrijke implicaties voor de sociale situatie. Na de uitbreiding zullen de lagere werkgelegenheidscijfers die in veel regio's van Zuid-Europa voorkomen, ook in het oosten te zien zijn¹³.

...en illustreert hoe levensstandaarden afhankelijk zijn van werkgelegenheidsgroei in de EU-25...

Terwijl de werkgelegenheid in de EU-15-landen over het algemeen gestegen is sinds het midden van de jaren 90, is de werkgelegenheid in de nieuwe MOE-lidstaten gedaald als gevolg van herstructurering en banenverlies in de landbouw en de industrie. Belangrijke inkrimpingen in de landbouw en de basisindustrieën zijn nog niet gecompenseerd door groei van de dienstensector. Tussen 1998 en 2002 is de werkgelegenheid in de dienstensector in de nieuwe lidstaten als geheel zelfs licht gedaald in plaats van gestegen¹⁴.

...die weer afhankelijk is van investeringen in menselijk kapitaal door middel van onderwijs...

Mogelijkheden om werk te vinden of te creëren houden nauw verband met het onderwijsniveau, een centraal element van het "menselijk kapitaal" dat twee belangrijke aspecten heeft:

- op individueel niveau houdt het nauw verband met de sociaal-economische status en is het een van de belangrijkste variabelen die onze levensstandaard bepalen (d.w.z. een hogere kans op werk, sociale integratie, gezond leven, enz.);

¹² Europese Commissie: Gezamenlijke Memoranda over Sociale Integratie (samenvattend verslag) 2004.

¹³ Europese Commissie: Werkgelegenheid in Europa 2002-2003.

¹⁴ Europese Commissie: Werkgelegenheid in Europa 2002-2003.

- op maatschappelijk niveau (ondernemingen en instellingen) houdt het verband met productiviteit, innovatie, economische groei en sociale cohesie.

Het is een algemeen erkend feit dat investering in menselijk kapitaal aanzienlijk bijdraagt tot groei van de productiviteit en een centrale rol speelt bij het bevorderen van technologische ontwikkeling. Zo blijkt uit recente onderzoeken dat een extra jaar school of opleiding de totale productiviteit met 6,2% kan verhogen¹⁵. Maar het is ook van belang te verzekeren dat investeringen in onderwijs en opleiding worden gedaan op die gebieden waar het rendement het hoogst is¹⁶.

... wat ons op het thema van dispariteiten inzake onderwijs en levenslang leren brengt.

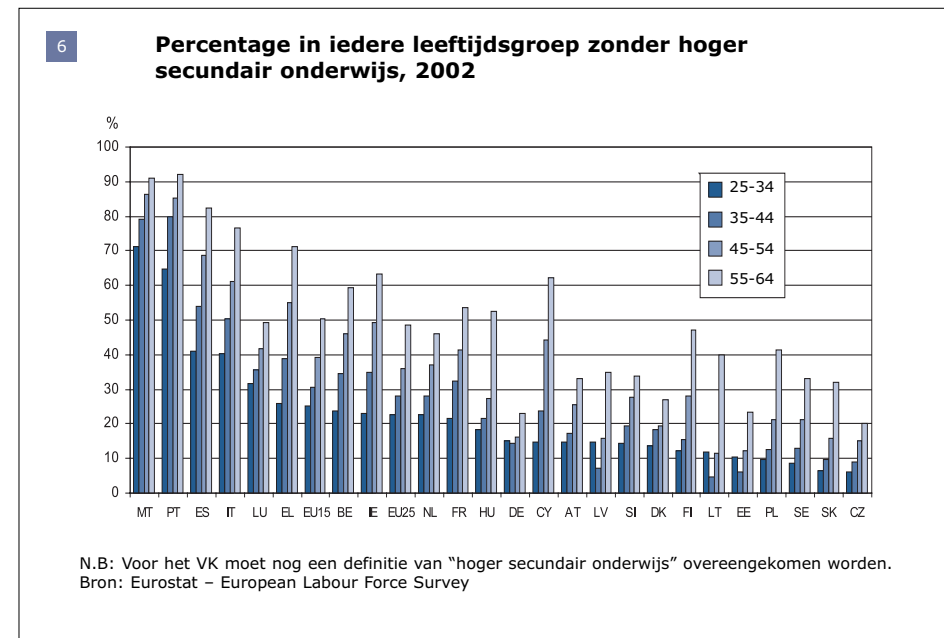
Er is in Europa een relatief beperkt aanbod van "nieuwopgeleide" binnenkomers op de arbeidsmarkt, maar een relatief groot reservoir van werkenden met weinig vaardigheden en beperkte inzetbaarheid. Deze twee factoren leiden tot tekorten aan de "top" van de arbeidsmarkt en overschotten aan de bodem, hetgeen opnieuw wijst op de noodzaak van levenslang leren om inadequate beroepskwalificaties aan te pakken.

Bovenstaande grafiek laat zien dat het percentage laaggeschoolden minder wordt in jongere leeftijdscohorten, maar illustreert tegelijkertijd dat opleiding en upgrading van vaardigheden voor werkenden van middelbare en oudere leeftijd noodzakelijk is, met name in het licht van de vergrijzing¹⁷.

Een ander belangrijk gegeven dat uit deze grafiek naar voren komt is dat op het punt van hoger secundair onderwijs de nieuwe lidstaten, in het bijzonder de MOE-landen, de meeste EU-15-landen voorbijstreven: ongeveer 81% van de bevolking van 25-64 jaar in de tien nieuwe lidstaten heeft hoger secundair onderwijs afgerond, tegen 65% in de EU-15. Wat daarentegen tertiair onderwijs betreft, presteert de EU-15 relatief beter, met 22% tegen 13% voor de nieuwe lidstaten.

De percentages inschrijvingen zijn echter niet zonder meer rechtstreeks vergelijkbaar, gezien de uiteenlopende onderwijsstelsels. Er zijn aanwijzingen dat er kwalitatieve verschillen zijn met betrekking tot de relevantie van curricula, de upgrading van onderwijsvaardigheden en technische hulpmiddelen. De nieuwe lidstaten bevinden zich in de onderste helft van de prestatieschaal als het gaat om het meten van wettenschappelijke basiskennis¹⁸.

Dispariteiten tussen leeftijdsgroepen in de EU zijn ook te vinden in de gegevens betreffende levenslang leren en bekendheid met ICT. Deelname aan bij- en nascholing en upgrading van vaardigheidsniveau komt meer voor in de EU-15-landen en wordt gedeeltelijk binnen de bedrijven georganiseerd. Wat ICT-gebruik betreft, maakte slechts 13% van de leeftijdsgroep van 55 jaar en ouder gebruik van het internet in 2002, tegen 65%

van de groep van 15-24 jaar, en personen met minder dan 15 jaar onderwijs gebruikten het internet over het algemeen nauwelijks. Deze verschillen wijzen op het bestaan van "digitale kloven" en vergroten bestaande risico's van sociale uitsluiting.

Wat "digitaal alfabetisme" betreft¹⁹, blijven de nieuwe lidstaten kennelijk achter bij de EU-15-landen. Er is nog steeds gebrek aan vergelijkbare gegevens op dit terrein, ondanks een aantal onderzoeken, zoals het SIBIS-project²⁰. Dit is ten dele te wijten aan het ontbreken van een duidelijke definitie van het begrip "digitaal alfabetisme", dat verschillende betekenissen heeft in verschillende sociale en economische contexten. Het ligt echter ook aan de aard van de gegevens, die mogelijk niet voldoende rekening houden met minder geprivilegieerde sociale groepen. Uit de beschikbare gegevens blijkt echter dat de noordelijke lidstaten zich bovenaan de schaal bevinden, met aanzienlijke variaties in de rest van de Unie. ICT-alfabetisme is van cruciaal belang voor het verbeteren van de economische prestaties in een Europa met minder en oudere werkenden in de toekomst, en ook als een instrument voor het bevorderen van economische en sociale cohesie.

15 Zie A. de la Fuente en A. Ciccone: Human capital in a global and knowledge-based economy, part I (mei 2002); en part II (beoordeling per EU-lidstaat) (maart 2003).

16 Europese Commissie: Efficiënt investeren in onderwijs en beroepsopleiding: een dwingende noodzaak voor Europa, COM(2002) 779 def.

17 Voor een discussie over werkgelegenheid en het verwerven van nieuwe vaardigheden zie: "Employment Precarity, Unemployment and Social Exclusion (EPUSE) Policy Report (blz. 6).

Onderzoek gefinancierd in het kader van het Vijfde Kaderprogramma voor Onderzoek en Ontwikkeling – <http://cordis.lu/citizens/publications.htm>.

18 OESO: Programme for International Student Assessment (PISA).

19 Zie: SIBIS Pocket Book 2002/03.

20 SIBIS (Statistical Indicators Benchmarking the Information Society) is een project van het "Information Society Programme" van de Commissie (IST-2000-26275) dat liep van januari 2001 tot september 2003.

De gezondheidstoestand van Europeanen weerspiegelt hun economische en sociale milieu...

De convergerende daling van de totale mortaliteitscijfers in de EU-15-landen sinds de late jaren 60 weerspiegelt een vergelijkbare convergentie voor verschillende mortaliteitscijfers door individuele ziekten²¹. Deze trend kan worden verklaard uit de steeds meer vergelijkbare levensstijlen en gezondheidszorgpatronen in de Europese Unie. Bovendien zal door de demografische ontwikkelingen de prevalentie van leeftijdsgebonden ziekten toenemen, wat eveneens zal leiden tot meer convergentie van de patronen van morbiditeit en behoeften aan gezondheidszorg binnen de Unie.

Deze daling van de mortaliteitscijfers in de EU-15-landen heeft in de nieuwe lidstaten niet plaatsgevonden, met uitzondering van Malta en Cyprus, waar de trends vergelijkbaar zijn met die in de EU-15-landen. Sinds het einde van de jaren 80, toen de nieuwe lidstaten van Midden- en Oost-Europa de overgangperiode ingingen, kon een verslechtering van de levensverwachting worden geconstateerd. De verschillen inzake mortaliteit onder mannen tussen het gemiddelde van de EU-15-landen en de nieuwe Midden- en Oost-Europese lidstaten namen toe van vijf jaar in 1990 tot zeven jaar in 1994, alvorens weer af te nemen tot zes jaar in 2000. Voor vrouwen was de trend vergelijkbaar hoewel de "kloof" iets smaller was.

...en houdt ook verband met werkomstandigheden.

Ongeveer 40% van de respondenten in een recent onderzoek²² in de nieuwe lidstaten en de kandidaat-landen was van mening dat hun werk hun gezondheid of veiligheid nadelig beïnvloedde – een veel hoger cijfer dan de 27% in de EU-15-landen. Deze problemen zijn meer geprononceerd in Letland en Litouwen, maar minder acuut in Estland, de Tsjechische Republiek, Slowakije, Hongarije, Slovenië en Malta. De tenuitvoerlegging van het communautair acquis inzake gezondheid en veiligheid op het werk zou verbetering moeten brengen in deze situatie.

Er zijn sterke variaties in huishoudelijke uitgaven en consumptiepatronen binnen de Unie...

De inwoners van Litouwen (45%), Letland (39%) en Estland (34%) geven het grootste deel van hun huishoudbudget uit aan voedsel en niet-alcoholische dranken. Terwijl levensmiddelen in de meeste nieuwe lidstaten de grootste afzonderlijke post van de huishoudelijke uitgaven vormen, is voor de inwoners van de EU-15-landen wonen het grootste afzonderlijke item van hun budget. Dit geldt met name voor Luxemburg, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland.

De relatief hoge kosten van huisvesting vormen een recent verschijnsel. In de EU-15-landen heeft in de loop van de jaren 90 een aanzienlijke verschuiving van de structuur van huishoudelijke uitgaven plaatsgevonden: een sterke toename van het aan wonen bestede deel, en een corresponderende daling van het aan levensmiddelen bestede deel.

... en al deze verschillen in leefomstandigheden in de uitgebreide Unie worden weerspiegeld in de mate waarin burgers tevreden zijn met hun leven ...

Ten aanzien van tevredenheid met het eigen leven zijn er grote verschillen tussen de EU-15-landen en de nieuwe lidstaten; ongeveer 88% van de burgers in de EU-15 zijn tevreden met hun leven, tegen ongeveer 65% van de burgers in de nieuwe MOE-lidstaten. De burgers van deze nieuwe lidstaten zijn ook veel minder tevreden met hun financiële en professionele situaties dan burgers van de EU-15-landen. Verder zijn mensen in de nieuwe lidstaten ook minder tevreden wat betreft hun persoonlijke veiligheid en hun sociale leven, wat erop wijst dat niet alleen materiële factoren maar ook andere dimensies van het leven verbetering behoeven. Uit de cijfers blijkt dat de oost-west-kloof in de uitgebreide Unie ten aanzien van de subjectief ervaren levenskwaliteit en de tevredenheid met het leven veel breder is dan de kloof tussen het noorden en het zuiden in de EU-15.

... en de mate waarin zij zich uitgesloten voelen.

In de nieuwe lidstaten geven meer mensen te kennen dat zij zich uitgesloten, nutteloos en buiten de samenleving staand voelen dan in de EU-15-landen. Het hoogste aandeel is te vinden in Slowakije, waar meer dan een kwart van de bevolking aangeeft dat zij niet gevoel hebben ergens bij te horen. Onder de nieuwe lidstaten hebben alleen Slovenië en Polen een aandeel respondenten die sociale uitsluiting ervaren dat onder het EU-gemiddelde van 12% ligt.

Onder de EU-15-landen varieert de subjectief ervaren sociale uitsluiting van 7% in Denemarken en Nederland tot 15% in Portugal. Over het algemeen stemt de variatie van percepties redelijk goed overeen met die van objectieve indicatoren: hoe lager het BBP per hoofd, hoe hoger de werkloosheid, en hoe hoger de prevalentie van ernstige armoede, des te hoger is het peil van de subjectief ervaren sociale uitsluiting.

Een meer positief aspect van de analyses is dat de bevolkingen van alle nieuwe lidstaten, met uitzondering van Letland, hogere niveaus van tevredenheid met hun leven aangeven dan de Grieken en Portugezen deden toen zij lid werden van de Unie. Een andere interessant punt is de heterogeniteit van de tien nieuwe lidstaten wat de subjectief ervaren levenskwaliteit betreft. Kort samengevat zijn de verschillen binnen de toetredende groep groter dan binnen de groep van de EU-15-landen. Hetzelfde geldt voor de verschillen binnen landen, d.w.z. de variaties van aangegeven levenskwaliteit binnen een gegeven land zijn in de nieuwe lidstaten groter dan in de EU-15-landen, vooral wat betreft leeftijd, inkomen, beroepssituatie en onderwijs en opleiding.

²¹ H.Brenner: Social Determinants of Health, TUB (eindverslag aan Europese Commissie, oktober 2003).

²² Europese Stichting voor de verbetering van leef- en werkomstandigheden: Arbeidsomstandigheden in de toetredings- en kandidaatlanden (Dublin 2003).

Hoofdpunten

- Nu de bevolking van de EU met 20% is toegenomen, terwijl het BBP met slechts 4.5%, stijgt, worden nationale en regionale inkomensverschillen groter en wordt de uitdaging van het bevorderen van sociale cohesie belangrijker.
- De uitbreiding zal nieuwe uitdagingen inzake sociale cohesie met zich brengen, terwijl op dit punt in de EU-15 in de laatste tien jaar aanzienlijke vooruitgang is geboekt. Het inkomen in 82 regio's van de uitgebreide Unie, waar 31% van de totale bevolking woont, ligt lager dan 75% van het EU-25-gemiddelde. Twee derde van deze mensen woont in de nieuwe lidstaten, waar zij 95% van de bevolking uitmaken.
- De relatieve armoedeniveaus in de nieuwe lidstaten zijn over het algemeen niet alarmerend, hoewel de absolute inkomensniveaus en levensstandaarden zeer laag blijven, vooral voor de laagstbetaalden, in vergelijking met de EU-15. De thema's armoede, sociale uitsluiting en kwaliteit van de leefomstandigheden zullen een groter gewicht krijgen in de uitgebreide Unie.
- In 2002 lag het reële BBP in de nieuwe lidstaten in Midden- en Oost-Europa gemiddeld 13% boven de cijfers van 1989, maar achter dit gemiddelde gaan grote dispariteiten tussen landen schuil, enkele blijven nog onder de cijfers van 1989. Gedurende de overgangperiode werd de groei van het BBP hoofdzakelijk aangedreven door de productiviteit. In de volgende fase zal het van vitaal belang zijn een hoger werkgelegenheidsdividend van de groei te bereiken.
- Voor de EU-25 betekent het vooruitzicht van een inkrimpende bevolking in de werkende leeftijd dat de toekomstige economische groei steeds meer zal afhangen van productiviteitsstijgingen door ontwikkeling van het menselijke kapitaal en verhoging van de fysieke kapitaalmiddelen. De kwaliteit van het menselijk kapitaal zal een essentiële parameter voor aanhoudende BBP-groei zijn. Het onderliggende potentieel van het menselijk kapitaal in de nieuwe lidstaten in Midden- en Oost-Europa is bemoedigend aangezien deze landen kunnen bouwen op een algemeen hoog opleidingsniveau.
- Het verkleinen van de e-kloof tussen lidstaten zou een integrerend onderdeel van het beleid inzake sociale cohesie moeten worden.
- De ontwikkeling van het menselijk kapitaal in brede zin zal de sleutel tot economische en sociale vooruitgang zijn. Daardoor zullen de macro-economische prestaties, de mogelijkheden op de arbeidsmarkt, de leefomstandigheden en de gezondheidstoestand van de burgers verbeterd kunnen worden.

4. Sociale bescherming en sociale participatie

Bepalingen inzake sociale bescherming zijn essentiële instrumenten voor het beperken van sociale risico's, het bestrijden van armoede en het bevorderen van meer sociale cohesie. De sociale en maatschappelijke dialoog zijn van fundamenteel belang voor het bereiken van een solide consensus met het doel groei te bevorderen, banen te creëren en sociale en regionale dispariteiten op strategische wijze aan te pakken. Dit hoofdstuk gaat in op de voornaamste kenmerken van de bepalingen en beleidsbenaderingen die de nieuwe lidstaten in de uitgebreide Unie inbrengen op terreinen als pensioenen, gezondheidszorg, sociale integratie, arbeidsongeschiktheid, genderproblematiek, discriminatiebestrijding en de sociale en maatschappelijke dialoog.

4.1 De aard van de pensioenbepalingen

De pensioenhervorming is een belangrijk thema op de politieke agenda's in heel Europa geweest in de afgelopen tien jaar. Verschillende ingrijpende en ontelbare kleinere hervormingen hebben plaatsgevonden in de uitgebreide Unie.

In de EU-15-landen waren de veranderingen van de pensioenregelingen vooral een reactie op de huidige en komende vergrijzing. Hoewel de meeste van de hervormingen en aanpassingen als parametrisch gekenschetst kunnen worden, hebben zij in combinatie veelal tot wezenlijke veranderingen geleid. Bovendien hebben ten minste drie lidstaten – Denemarken, Italië en Zweden – in de jaren 90 fundamentele hervormingen doorgevoerd en het oude pensioenstelsel door een nieuw stelsel vervangen²³.

In de nieuwe lidstaten van Midden- en Oost-Europa waren de hervormingen ogenschijnlijk nog ingrijpender dan in de meeste van de EU-15-landen²⁴. Bij nadere beschouwing lijkt het er echter op dat de hervormingen vooral gebaseerd waren op praktische overwegingen en geïnspireerd door innovaties in de EU-15-landen, en dat de huidige bepalingen in de nieuwe lidstaten meestal passen in de bestaande clustering van pensioenregelingen in de Unie²⁵.

Achtergrond van pensioenhervormingen in de nieuwe lidstaten in Midden- en Oost-Europa

De financiële pressies als gevolg van de overgang naar markteconomieën hebben een belangrijke effect gehad op de pensioenhervormingen in de nieuwe lidstaten in Midden- en Oost-Europa. Massale collectieve ontslagen in het kader van de herstructureringen van de voormalige staatsbedrijven maakten grootschalige vervroegde pensioneringen noodzakelijk, waardoor de nationale begrotingen zwaar belast werden. Het financieringsprobleem deed zich echter niet alleen aan de uitgavenzijde voor. Mensen verworven pensioenrechten op basis van hun arbeidsverleden, terwijl de financiering gebaseerd was op loonbelasting op bedrijfsniveau. In een situatie met dalende werkgelegenheid, een groeiende schaduw economie en ernstige problemen bij het innen van socialeverzekeringsbijdragen, kon het oude systeem van financiering en verwerving van pensioenrechten niet worden gehandhaafd. Individuele rekeningen met een strikte en transparante koppeling van individuele bijdragen en het opbouwen van rechten leken een attractieve oplossing voor de problemen te bieden. Aangezien verder de kapitaalvorming in de economie onvoldoende was en er een sterke behoefte aan investeringen op alle terreinen bestond, leek het idee van prefinanciering van een deel van de toekomstige pensioenvoorziening ook vanuit een macro-economisch perspectief aantrekkelijk.

De tien nieuwe lidstaten kunnen in vier clusters worden ingedeeld wat betreft het bereik van in de in de afgelopen tien jaar doorgevoerde hervormingen:

1. Letland, Polen en Estland hebben fundamentele hervormingen van hun bestaande eerste pijler pensioenen doorgevoerd en bovendien een tweede pijler van verplichte en particulier beheerde regelingen met volledige kapitaaldekking ingevoerd.
2. Hongarije en Slowakije hebben een tweede pijler van verplichte en particulier beheerde regelingen met volledige kapitaaldekking ingevoerd en hun bestaande eerste pijler overeenkomstig aangepast.
3. De Tjechische Republiek heeft het publieke schema geherstructureerd, maar afgezien van de introductie van een verplichte particuliere regeling.
4. Litouwen, Slovenië, Malta en Cyprus hebben hun PAYG regeling (pay-as-you-go), die gefinancierd wordt door socialezekerheidsbijdragen en algemene belastingopbrengsten behouden en geen fundamentele hervormingen in hun pensioensystemen aangebracht.

²³ Europese Commissie: Gezamenlijk Verslag van de Commissie en de Raad inzake toereikende en betaalbare pensioenen, Brussel, maart 2003.

²⁴ WB boek.

²⁵ Europese Commissie: Acceding Countries on their way to participate in the Open Method of Co-ordination on Pensions - Main lessons of bilateral seminars. Brussel dec. 2003.

In vergelijking met de EU-15-landen zijn de wettelijk verplichte bijdragen voor ouderdoms-, overlevings- en invaliditeitspensioenen over het algemeen hoog in de nieuwe MOE-lidstaten; meestal 25% of meer van het brutoloon. De replacement rates (verhouding tussen netto pensioenuitkering en netto loon) zijn echter over het algemeen laag. Dit ligt vooral aan lage arbeidsdeelname, met name onder vrouwen en ouderen. Aangezien het tien jaar zal duren voordat de uitkeringen van regelingen met volledige kapitaaldekking het geplande niveau bereiken, zullen de toereikendheid van uitkeringen en arbeidsdeelnamecijfers belangrijke thema's voor de korte tot middellange termijn blijven in deze landen. Op de langere termijn zullen de nieuwe lidstaten ook met de uitdaging van de vergrijzing geconfronteerd worden.

Het voornaamste verschil met de bestaande regelingen in de EU-15-landen is dat vijf van de nieuwe lidstaten als onderdeel van hun wettelijke regelingen een tweede pijler van verplichte bijdragenregelingen met volledige kapitaaldekking en vaste bijdragen hebben ingevoerd, waarin de fondsen worden beheerd door concurrerende particuliere pensioenfondsen of verzekeringsmaatschappijen.

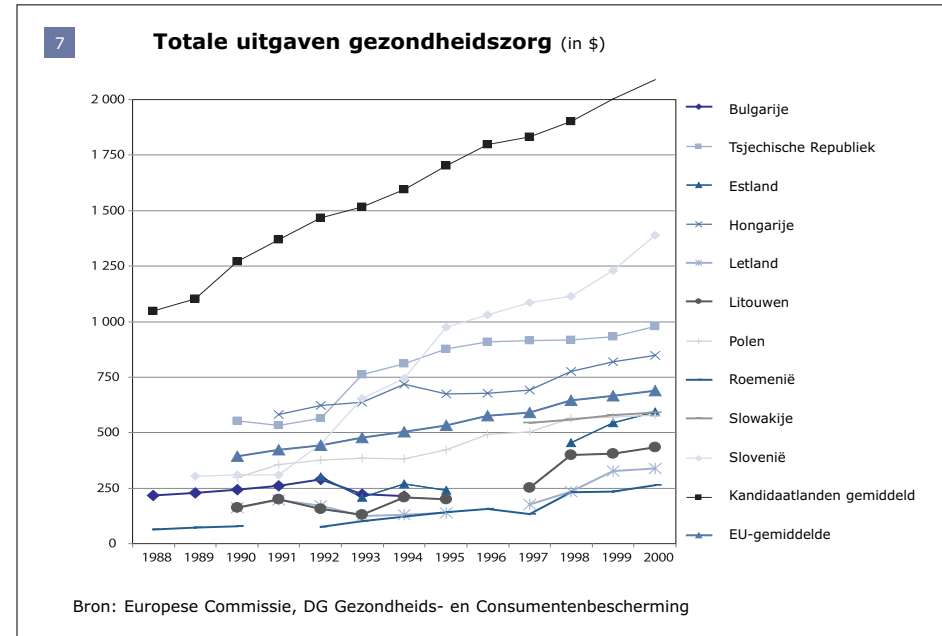
Onder de EU-15-landen heeft alleen Zweden een stelsel met een verplicht element met volledige kapitaaldekking en dit stelsel speelt een aanzienlijk kleinere rol in de algemene pensioenvoorziening (een bijdragepercentage van 2,5%). Maar andere EU-15-landen, met name Nederland en Denemarken, hebben een omvangrijke tweede pijler van werknemerspensioenen met volledige kapitaaldekking, gebaseerd op collectieve overeenkomsten, en het VK en Ierland steunen in belangrijke mate op vrijwillige pensioenvoorzieningen, hetzij beroeps- of individuele regelingen²⁶. Het verschil inzake het gebruik van particulier beheerde elementen van de pensioenvoorzieningen is dus meer een gradueel verschil en een kwestie van benadering dan een principiële verschil.

De uitbreiding heeft de verhouding tussen de verschillende typen pensioenregelingen veranderd. Maar gezien de uitdagingen waarmee de nieuwe lidstaten geconfronteerd worden²⁷, is het waarschijnlijk dat de huidige algemene strategische aanpak van pensioenhervorming, zoals aangegeven in de doelstellingen van Laken²⁸ van toereikendheid, financiële duurzaamheid en aanpassing aan veranderingen van arbeidsmarkt en samenleving, ook verder beschouwd zal worden als een passend antwoord op de uitdagingen op middellange en lange termijn voor de pensioenstelsels in de EU-25.

4.2 Ziekteverzekering en gezondheidszorg

Er bestaan grote verschillen binnen de uitgebreide Unie wat de verschillende dimensies van gezondheid betreft. Elk van de 25 staten heeft natuurlijk zijn eigen wijze van organisatie van de gezondheidszorgsector, maar er zijn bepaalde trends die kenmerkend zijn voor de nieuwe lidstaten in Midden- en Oost-Europa en de ontwikkeling van hun stelsels van gezondheidszorg. De oude politieke regimes hebben hun sporen nagelaten en in de afgelopen 15 jaar zijn er ingrijpende hervormingen uitgevoerd ter vervanging van de achterhaalde gecentraliseerde systemen²⁹.

Er zijn aanzienlijke verschillen tussen gezondheidstoestand van de bevolking en de uitgaven voor gezondheidszorg in de EU-15-landen en in de nieuwe MOE-lidstaten. Voor de laatstgenoemde blijkt uit statistische gegevens inzake levensverwachting en mortaliteitscijfers voor verschillende ziekten dat de gezondheidstoestand van de burgers slechter is dan die in de EU-15-landen, waar mensen over het algemeen langer leven en minder vaak aan ernstige ziekten lijden.

Tegelijkertijd liggen de uitgaven voor gezondheidszorg³⁰ veel lager in de nieuwe lidstaten in Midden- en Oost-Europa. De grafiek hieronder illustreert dat hoewel al deze landen de uitgaven voor gezondheidszorg verhoogd hebben in de afgelopen twintig jaar (met name de meer welvarende, d.w.z. Slovenië, Hongarije, de Tsjechische Republiek en Slowakije), de uitgavenniveaus duidelijk beneden het EU-15-gemiddelde blijven.

Het feit dat de EU-15 gemiddeld ongeveer vier maal zoveel in KKS (koopkrachtstandaard) aan gezondheidszorg uitgeven als de nieuwe lidstaten in Midden- en Oost-Europa wijst er inderdaad op dat er nog een aanzienlijke kloof bestaat wat de capaciteiten van

26 Nationale strategieverlagen/actieplannen: adequate en duurzame pensioenstelsels, gepubliceerd op de Webpages van de Europese Commissie, najaar 2003.

(http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/pensions/index_en.htm); Europese Commissie: Gezamenlijk Verslag van de Commissie en de Raad inzake toereikende en betaalbare pensioenen, Brussel, maart 2003.

27 Malta en Cyprus hebben tot nu toe minder aandacht besteed aan het thema pensioenen, maar er is nu een toenemende discussie over de noodzaak de bestaande pensioenstelsels te hervormen om te verzekeren dat de pensioenen toereikender worden en op lange termijn betaalbaar zullen blijven.

28 Europese Raad: Kwaliteit en betaalbaarheid van pensioenen – Gezamenlijk verslag over doelstellingen en werkmethode op het terrein van pensioenen, Laken, dec. 2001.

29 European Commission: Highlights on health in the applicant countries to the European Union, DG SANCO, 2002.

30 De uitgaven voor gezondheidszorg in de verschillende landen van Europa zijn nog niet volledig vergelijkbaar. Deskundigen onderzoeken momenteel in welke mate verschillen in uitgaven voor gezondheidszorg (b.v. gemeten als een percentage van BBP) verschillen in uitgaven patronen en -volumes en de kwaliteit van de geboden dienstverlening weerspiegelen.

de gezondheidszorg betreft³¹. Het niveau van de uitgaven is weliswaar niet de enige bepalende factor voor de gezondheidstoestand, maar er is een groter potentieel voor verbetering door verhoging van de uitgaven wanneer het initiële peil van de investeringen laag is. Verbetering van de gezondheidssituatie in deze acht nieuwe lidstaten zal dan ook kennelijk vooral bereikt moeten worden door verhoging en verbetering van de effectiviteit van de investeringen in de gezondheidszorg.

De beleidsmakers in deze landen, die te maken hadden met problemen in verband met excessieve centralisatie, onvoldoende inputs, slecht functionerende diensten en onderinvestering, waren genoodzaakt de verouderde stelsels van gezondheidszorg te hervormen³². Drie elementen waren van fundamenteel belang bij deze hervormingen, die de stelsels van deze nieuwe lidstaten dichterbij het niveau van de EU-15-landen hebben gebracht en hun vermogen om de uitdagingen het hoofd te bieden sterk hebben verbeterd: decentralisatie, sociale ziekteverzekeringen en de herstructurering van de gezondheidszorgdiensten.

De hervormingen waren vooral gericht op het doorvoeren van ingrijpende structurele veranderingen. Inspanningen om te decentraliseren en te privatiseren waren gericht op het opheffen van het beheer van financiering, management en verstreking van gezondheidszorg door de centrale overheid en het verlenen van een actieve rol aan regionale, lokale en particuliere actoren.

De invoering van sociale ziekteverzekering was een ander essentieel element van de hervormingen; zeven van deze acht nieuwe lidstaten hebben de voorkeur gegeven aan een systeem gebaseerd op verzekeringspremies in plaats van op belastingopbrengsten.

Tenslotte is ook de verstreking van de gezondheidszorg ingrijpend hervormd. De rol van eerstelijnszorg is versterkt terwijl getracht is de kostbare en inadequate ziekenhuisfaciliteiten die overgebleven waren van de oude stelsels in te krimpen. Estland bijvoorbeeld is er in de periode tussen 1990 en 2000 in geslaagd de productiviteit in de gezondheidszorg te verbeteren en kon daardoor het aantal ziekenhuisbedden terugbrengen van 9,2 per 1000 inwoners tot 5,6.

De nieuwe MOE-lidstaten moeten verschillende uitdagingen het hoofd bieden, aangezien zij geconfronteerd worden met ernstige gezondheidsproblemen en met minder middelen voor de verbetering van de gezondheidszorgsector. De hervormingen hebben geleid tot belangrijke veranderingen en verbeteringen, maar om het volledige potentieel daarvan te verwezenlijken zijn verdere inspanningen en investeringen noodzakelijk.

4.3 Minimuminkomen en sociale bijstand/bescherming

Voor mensen die permanent van de arbeidsmarkt zijn uitgesloten, wordt een basisbescherming tegen armoede en uitsluiting verzekerd door een laatste "vangnet" wanneer andere vormen van sociale verzekering (zoals pensioenen of werkloosheidsuitkeringen) niet beschikbaar zijn. In de EU-15 bieden vrijwel alle lidstaten een vorm van gegarandeerd minimuminkomen voor alle legale inwoners. Deze financiële bijstand wordt aangevuld door een verscheidenheid van toelagen in geld of vormen van dienstverlening op lokaal niveau, om de begunstigden te helpen de kosten van huisvesting, onderwijs, gezondheidszorg, enz., te dragen. In Italië en Griekenland bestaat een dergelijk gegarandeerd minimum niet; in plaats daarvan is er een verscheidenheid van specifieke regelingen die min of meer gedecentraliseerd beheerd worden³³.

Deze gegarandeerde minimuminkomens hebben weliswaar sterk bijgedragen tot het terugdringen van het risico van armoede in de EU, maar worden ook steeds meer kritisch bekeken om te verzekeren dat zij effectieve integratie op de arbeidsmarkt bevorderen in plaats van belemmeren, en dat de regelingen efficiënt beheerd worden.

In de nieuwe lidstaten blijft dekking en toereikendheid van de sociale bescherming om een noodzakelijk minimum aan middelen te verzekeren een fundamenteel probleem. In Midden- en Oost-Europese landen komt armoede meer voor onder mensen in de werkende leeftijd en kinderen, als gevolg van langdurige werkloosheid en lage lonen, terwijl in Cyprus en Malta vooral ouderen door armoede worden getroffen. Dit algemene beeld wordt bevestigd door gegevens waaruit blijkt dat pensioenen – in verhouding tot andere sociale transfers – in de meeste MOE-landen een belangrijke rol spelen bij het verminderen van het armoederisico. In de loop van de jaren 90 zijn gezins- en kindertoelagen centrale componenten geworden van de armoedebestrijdingsprogramma's in verschillende van deze landen, die verschillende benaderingen gevolgd hebben. Pijlssubsidies voor openbare voorzieningen werden over het algemeen afgeschaft en programma's voor financiële bijstand werden uitgebreid, maar werden meestal overgedragen aan gemeenten, die met ernstige administratieve en financiële problemen te maken kregen³⁴.

De gegevens betreffende het effect van socialebijstandsprogramma's in de nieuwe lidstaten zijn verouderd en van ongelijke kwaliteit, maar de beschikbare resultaten wijzen op gebrekkige doelgerichtheid, algemeen onvolledige bestrijking en lage uitkeringsniveaus. In het recente verleden hebben sommige landen regelingen ingevoerd of uitgebouwd om adequate minimuminkomensniveaus te garanderen voor werkenden, werklozen en inactieven door middel van bijvoorbeeld minimumlonen, gegarandeerde minimuminkomens, premievrije sociale pensioenen of universele sociale bijstand. Het is echter nog niet duidelijk in hoeverre dergelijke regelingen vergeleken kunnen worden, wat de bestrijking en de hoogte van de uitkeringen betreft, met de regelingen inzake minimuminkomens in de EU-15-landen.

31 Aangezien een laag uitgavenpeil ook toe te schrijven kan zijn aan relatief lage prijzen van (delen van) goederen en diensten in de gezondheidszorg, is het mogelijk dat de kloof inzake omvang en kwaliteit van de gezondheidszorgdiensten in feite niet zo groot is als het verschil uitgedrukt als een percentage van BBP of KKS suggereert.

32 Zie voor een uitvoerige bespreking R. Busse: "Health Care Systems in EU Pre-Accession Countries and European Integration", Arbeit und Sozialpolitik 5-6/2002.

33 Europese Commissie: Ontwerpvoorstel voor Gezamenlijk Verslag over sociale integratie 2004, blz. 52.

34 Sociale bescherming in de 13 kandidaatlanden, 2003, DG Werkgelegenheid en Sociale Zaken.

4.4 Diversiteit en bescherming van minderheden tegen uitsluiting en discriminatie

De Europese samenlevingen beleven een sterker wordende trend in de richting van etnische, culturele en religieuze diversiteit, aangewakkerd door internationale migratie en toenemende mobiliteit binnen de EU.

Deze trend zal zich hoogstwaarschijnlijk voortzetten na de uitbreiding, door een combinatie van "pull"-factoren (Europa's vergrijzende bevolking, arbeidstekorten in bepaalde regio's en sectors) en "push"-factoren (toename van de bevolkingsgroep van de jonge volwassenen in veel aangrenzende landen, hoge werkloosheidscijfers, politieke instabiliteit, armoede).

Maatregelen ter bevordering van de integratie en participatie van etnische minderheden in de "oude" lidstaten waren meestal vooral gericht op nieuwe migranten die in de laatste 30-40 jaar in de betreffende landen waren aangekomen. In veel nieuwe lidstaten is immigratie echter een relatief recent verschijnsel en de aandacht gaat vooral uit naar de situatie van historische minderheden, zoals de Roma.

Cijfermatige gegevens van de lidstaten die gegevens verzamelen over migranten en etnische minderheden wijzen er ook op dat deze groepen lagere opleidingsniveaus hebben en meer kans lopen om terecht te komen in huishoudens met lage inkomens en in huisvesting van slechte kwaliteit³⁵.

De nieuwe lidstaten worden geconfronteerd met vergelijkbare uitdagingen ten aanzien van de sociale en arbeidsmarktparticipatie van minderheden. De problemen van uitsluiting en discriminatie waarmee de Roma-gemeenschappen – en ook enkele Russische minderheden in bepaalde nieuwe lidstaten – geconfronteerd worden, zijn bijzonder acuut³⁶. Deze problemen zullen moeten worden aangepakt door een combinatie van werkgelegenheids-, sociale integratie- en antidiscriminatiemaatregelen. Het aanpakken van discriminatie door wetgeving en preventieve maatregelen vormt in dit verband een uitdaging voor de nieuwe lidstaten³⁷.

4.5 Handicaps: beleid voor mensen met speciale behoeften

De EU-benadering van mensen met een handicap maakt geen onderscheid tussen verschillende categorieën personen, maar is gebaseerd op individuele behoeften. Dit is een veel meer sociaal-inclusieve aanpak dan een aanpak gebaseerd op categorisering. Dit betekent een algemene verschuiving van op specifieke handicaps gerichte programma's naar mainstream-benadering³⁸.

35 Eveneens relevant voor deze discussie zijn werkzaamheden in het kader van het Targeted Socio-Economic Research (TSER) programma van de Europese Commissie - Castles et al., Centre for Migration and Policy Research, University of Oxford, ISBN 92-894-5273-0.

36 Gezamenlijke Memoranda over sociale integratie, dec. 2003, gepubliceerd op de webpages van de Europese Commissie (http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/soc-incl/jim_en.html).

37 Equality, Diversity and Enlargement Uitbreiding – Report on measures to combat discrimination in acceding and candidate countries. Verslag van deskundigen in opdracht van de Europese Commissie, DG Werkgelegenheid en Sociale Zaken, Brussel 2003.

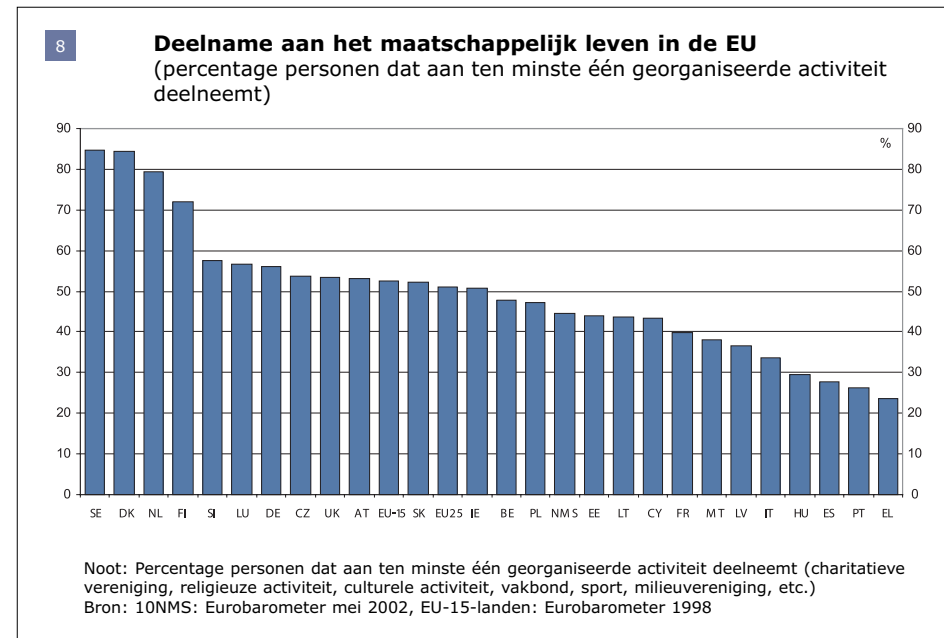
38 "Gelijke kansen voor personen met een handicap: een Europees actieplan", COM(2003) 650 def.

Het doel is te verzekeren dat mensen met een handicap van dezelfde mensenrechten gebruik kunnen maken als alle anderen, door het verwijderen van barrières en het bestrijden van alle vormen van discriminatie in verband met handicaps.

De trends in de EU-15-landen op dit terrein zijn over het algemeen positief, hoewel er nog verschillende obstakels bestaan die nog bijzondere inspanning zullen vereisen, met name fysieke, juridische en administratieve belemmeringen, nieuwe technologieën en mentaliteit.

In veel nieuwe lidstaten is het beleid inzake handicaps nog vooral gericht op segregatie in plaats van op het mainstreamen van actie op alle beleidsterreinen. Hoewel er vaak quotaregelingen zijn, zijn er kennelijk grote problemen met de toepassing in de praktijk. Het beleid inzake handicaps in deze landen begint nu pas afstand te nemen van het oude "protectionistische" beleid en van medische modellen.

Dit afstappen van beschermde werkgelegenheid heeft aanvankelijk geleid tot hogere werkloosheid onder mensen met een handicap. Tot dusver is dat nog niet gecompenseerd door het noodzakelijke ondersteunende beleid en meer kansen op de "gewone" arbeidsmarkt voor mensen met een handicap, die vaak niet de nodige opleiding of ervaring hebben om te slagen op die markt.

Verder is ook de aandacht voor redelijke aanpassing van de arbeidsplaats voor gehandicapten in de richtlijn betreffende gelijke kansen op de arbeidsmarkt nog niet doorgedrongen tot beleid en praktijk in veel nieuwe lidstaten.

4.6 Maatschappelijke organisaties en deelname aan het maatschappelijk leven

De capaciteiten van de "civil society" (de maatschappelijke organisaties) kunnen worden afgeleid van de burgerzin, het vertrouwen en de participatie van de bevolking, die weer van invloed zijn op de algemene economische, sociale en politieke prestaties van een land³⁹. Deze capaciteiten ontstaan en kunnen zich ontwikkelen in een vrije en dynamische civil society, maar de ontwikkeling ervan wordt belemmerd waar de ontwikkeling van de civil society onderdrukt wordt. Voor de meeste nieuwe lidstaten in Midden- en Oost-Europa was een maatschappij die gekenmerkt werd door geringe deelname aan het openbare leven en wantrouwen ten opzichte van openbare instellingen een van de schadelijke nalatenschappen van voorgaande politieke regimes.

Uit onderzoek is gebleken dat de mate van burgerzin binnen een samenleving, het bestaan van sociale normen die collectieve actie bevorderen, en de mate van vertrouwen in openbare instellingen veel minder ontwikkeld zijn in overgangseconomieën, en ook dat er correlaties zijn tussen de gemeten omvang van deze verschijnselen en economische groei⁴⁰.

In de vroege overgangperiode bleek dat mensen in de MOE-landen minder vertrouwen hadden in vreemden en minder burgerzin vertoonden dan mensen in de EU, hoewel zij een gelijke mate van altruïsme claimden. Zij hadden sterke familiebanden maar vertrouwden relatief minder op hun vrienden en hadden een beperkt en meer gesloten sociaal netwerk. Ook scoorden zij veel lager wat deelname aan het maatschappelijk leven en vertrouwen in instellingen betrof.

De deelname aan het maatschappelijk leven in deze nieuwe lidstaten is verbeterd sinds het begin van de overgangperiode, en hoewel de score nog steeds lager is dan in de EU-15-landen, zijn de verschillen binnen deze twee groepen landen groter dan tussen de groepen onderling; de nieuwe lidstaten zullen in bestaande clusters van sociale participatie vallen, volgens de bestaande noord-zuidscheiding.

De problemen in verband met de overgang van centrale planning en totalitair bestuur zijn echter nog steeds zichtbaar in de structuren, capaciteiten en het algemene functioneren van de verschillende overheidsniveaus in de nieuwe MOE-lidstaten. De mogelijkheden voor het ontwikkelen van moderne governance-praktijken, zoals het actief bij de besluitvorming en de tenuitvoerlegging van het beleid betrekken van centrale stakeholders van de civil society op regionaal en lokaal niveau, zijn beperkt. Representatieve, goed georganiseerde NGO's met een omvangrijk ledenbestand komen weinig voor. Bovendien zijn de beschikbare middelen voor administratie en besluitvorming van lokale overheden meestal niet zodanig dat zij in staat zijn nauw samen te werken met maatschappelijke organisaties bij de tenuitvoerlegging van maatregelen van sociaal beleid.

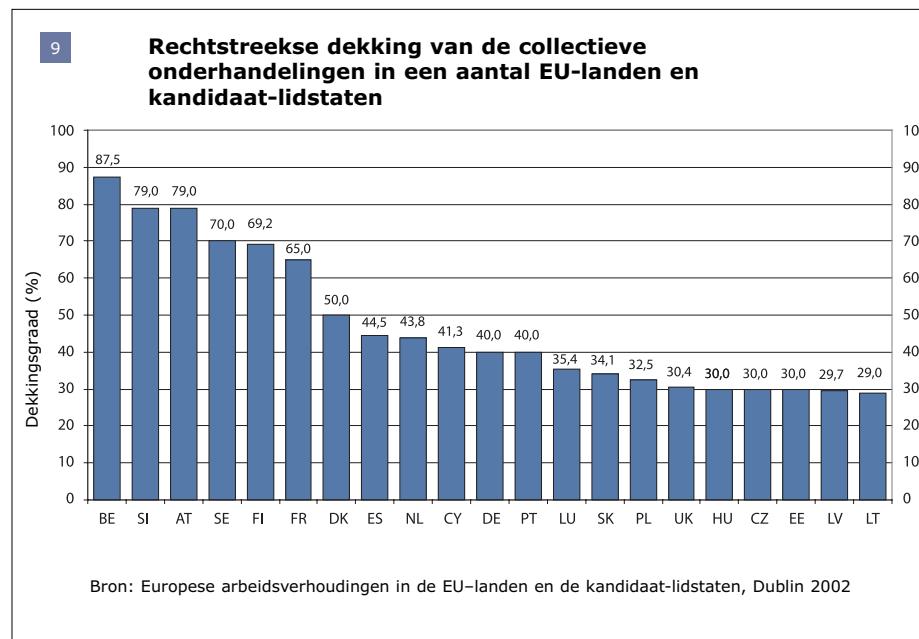
Om de governancecapaciteiten inzake sociaal beleid te verbeteren zullen de nieuwe lidstaten, met steun van de Gemeenschap, door moeten gaan met het stimuleren van de ontwikkeling van maatschappelijke organisaties.

4.7 Arbeidsverhoudingen en sociale dialoog

Ondanks gestage pogingen om de arbeidsverhoudingen en de sociale dialoog in de nieuwe Midden- en Oost-Europese lidstaten te ontwikkelen, hebben de sociale partners in de meeste van deze landen nog een lange weg te gaan alvorens volwaardig deel te kunnen nemen aan de economische en sociale governance, een recht dat hun door het Europese sociale model wordt verleend. Het bipartiete niveau moet worden versterkt.

De arbeidsverhoudingensystemen in de oude en de meeste nieuwe lidstaten verschillen weliswaar aanzienlijk, maar er zijn ook belangrijke punten van overeenkomst. Zo passen de nieuwe lidstaten qua structuur van de vakbondsorganisatie op nationaal niveau en qua vakbonds-dichtheid goed in de bestaande clusters van EU-15-landen.

Aangezien de werkgeversorganisaties in de nieuwe Midden- en Oost-Europese lidstaten in de jaren negentig van de grond af moesten worden opgebouwd, zijn de overeenkomsten met de EU-15-landen een stuk kleiner, al zijn ze er wel. Eén groot verschil in de meeste van deze nieuwe lidstaten is dat de organisatiedichtheid veel lager is en dat de collectieve onderhandelingen op bipartiet niveau beperkt zijn, aangezien de werkgeversorganisaties dikwijls niet aan dergelijke onderhandelingen deelnemen.

Dit vindt ook zijn neerslag in het feit dat bipartiete onderhandelingen in de meeste nieuwe lidstaten over het algemeen een nieuw verschijnsel zijn en geleidelijk ontwikkeld worden. In tegenstelling tot de meeste EU-15-landen, waar binnen een meerlagensysteem de collectieve onderhandelingen voornamelijk gekenmerkt worden door overeenkomsten op bedrijfstakniveau, worden de collectieve onderhandelingen in de meeste nieuwe lidstaten voornamelijk op ondernemingsniveau gevoerd. In de EU-15-landen is dit alleen in het UK en in mindere mate voor sommige aangelegenheden in Luxemburg en Frankrijk het geval.

Wat het percentage werknemers betreft dat rechtstreeks onder collectieve onderhandelingen valt, zitten de nieuwe lidstaten binnen het variatiebereik, ofschoon zij niet helemaal in de EU-15-clusters vallen.

Zoals grafiek 9 laat zien, zijn de verschillen binnen beide groepen landen aanzienlijk. De nieuwe lidstaten zijn aan beide einden van de schaal vertegenwoordigd, maar de meeste zijn in het onderste kwart van de rangorde te vinden.

In de meeste EU-15-landen komt tripartiet overleg voor in wisselende, meer of minder geformaliseerde vormen en met verschillende participatiegraden van de sociale partners, een ontwikkeling die zich versneld heeft in de aanloop naar de invoering van de EMU. Het driepartijensysteem, dat ook in uiteenlopende vormen in de alle nieuwe lidstaten voorkomt, wordt vooralsnog in belangrijke mate overheerst door overheidsprioriteiten, met name om het lopende herstructureringsproces in de nieuwe Midden- en Oost-Europese lidstaten soepel te doen verlopen, en de organisaties van sociale partners hebben overwegend een adviserende rol.

De ontwikkeling van de rol en sterkte van bipartiete collectieve onderhandelingen en van de vakbonden en werkgeversorganisaties wordt actief gesteund door de Europese sociale partners (zoals blijkt uit hun gezamenlijk werkprogramma 2003-2005) en zal naar verwachting verbeteren met de verdere stabilisatie en groei van de economie, maar de overheid moet hiervoor ook een gunstig klimaat creëren. De inspanningen om bipartiet sociaal partnerschap te bevorderen zullen ook de reikwijdte en betrokkenheid van de tripartiete dialoog verbeteren.

Hoofdpunten

- Vergelijkingen tussen de stelsels van sociale bescherming en de sociale en maatschappelijke dialoog in de nieuwe lidstaten en de EU-15 geven een groot aantal verschillen, maar ook veel punten van overeenkomst te zien.
- Veel van de verschillen en heel wat sociale problemen in de nieuwe Midden- en Oost-Europese lidstaten gaan terug op de periode voor 1990 en de overgangperiode. Deze problemen zijn niet van de ene op de andere dag op te lossen maar de overeenkomsten en de met het acquis geboekte vooruitgang duiden erop dat deze landen mettertijd binnen het variatiebereik van de EU-15-landen zullen passen.
- Hervormingen die tot een betere sociale bescherming en hogere levensstandaard kunnen leiden, zijn gaande (bv. pensioenen, gezondheidszorg), maar de problemen moeten niet worden onderschat (bv. gezondheidszorg en sociale integratie) en op sommige gebieden moeten nog steeds modernisering worden doorgevoerd (bv. gelijkheid van mannen en vrouwen, gehandicapten en etnische minderheden).
- Over de gehele linie wordt het vermogen om veranderingen te bewerkstelligen en de hervormingen tot een goed einde te brengen beperkt door de capaciteiten op het gebied van bestuurlijke en sociale governance. De maatregelen van ondersteunende structuren van de civiele samenleving en sociaal partnerschap blijven aanzienlijk van die in de EU-15 verschillen.
- De pensioenhervormingen in een aantal nieuwe lidstaten werden ingegeven door vernieuwingen in EU15-landen en de huidige bepalingen passen binnen de pensioenregelingen in de EU-15. Het welslagen van de pensioenhervormingen in deze landen is afhankelijk van de vraag of zij in staat zijn de arbeidsparticipatie en de gemiddelde uittredingsleeftijd te verhogen.
- De geïntegreerde aanpak die verankerd is in de pensioendoelstellingen van Laken, geldt ook voor de nieuwe lidstaten. De huidige kwetsbaarheid van de pensioenstelsels in veel nieuwe lidstaten onderstreept het belang van passende uitkeringen, een grotere arbeidsparticipatie, een hogere pensioenleeftijd en een doeltreffende regeling en een gezond beheer van de pensioenfondsen.
- Uitgedrukt in KKS (koopkrachtstandaarden) geeft de EU-15 ongeveer vier keer zo veel uit aan gezondheidszorg als de nieuwe Midden- en Oost-Europese lidstaten. Verhoging van de omvang en doeltreffendheid van de gezondheidsuitgaven is een voorwaarde voor gezondheidsverbeteringen.
- De aanzienlijke Roma- en andere etnische minderheden in enkele nieuwe lidstaten zullen leiden tot grotere problemen bij de sociale integratie en de bestrijding van discriminatie in verband met de etnische verscheidenheid.
- Het gehandicaptenbeleid in de nieuwe lidstaten is over het algemeen nog gebaseerd op medische handicapmodellen en wordt gekenmerkt door institutionalisering en sociale werkvoorziening.
- De ontwikkeling van de bipartiete sociale dialoog en de arbeidsverhoudingenstelsels moet in de meeste nieuwe lidstaten verder worden versterkt.

5. De Europese Sociale Agenda in de EU van de 25

5.1 Ontwikkelingen in de Europese Sociale Agenda en de nieuwe lidstaten

Het sociaal beleid in de EU heeft de afgelopen jaren een aanzienlijke ontwikkeling doorgemaakt...

De laatste zes jaar is als gevolg van ontwikkelingen rond de coördinatie van het werkgelegenheids- en sociaal beleid op EU-niveau⁴¹ de reikwijdte van de Europese Sociale Agenda uitgebreid, de inhoud ervan geconsolideerd en zijn nieuwe werkmethoden ingevoerd⁴² voor de verdere ontwikkeling ervan. De nieuwe beleidscoördinatieprocessen werden ontwikkeld tegen de achtergrond van de problemen, voorkeuren en capaciteiten van de EU-15-landen. Lange tijd richtten de voorbereidingen op de toetreding zich voornamelijk op de overname van het communautaire acquis. Pas onlangs zijn de nieuwe lidstaten bij de beleidscoördinatieprocessen op het gebied van de sociale bescherming en de sociale integratie betrokken.

Een cruciale vraag die door diverse waarnemers werd gesteld, is daarom of de algemene koers van de huidige sociale agenda een adequate basis zal bieden voor de uitgebreide Unie, dan wel of de agenda in een nieuwe vorm moet worden gegoten.

...en hoewel de nieuwe lidstaten niet rechtstreeks deel hadden aan deze vooruitgang, wordt met hun belangrijkste beleidsproblemen rekening gehouden.

Uit dit verslag blijkt dat er ondanks de grote verschillen tussen de EU-15-landen en de nieuwe lidstaten ook duidelijke overeenkomsten tussen de uitdagingen zijn, namelijk het in goede banen leiden van de snelle economische veranderingen en het reageren op de vergrijzing. De algemene Lissabon-doelstellingen⁴³ gelden natuurlijk ook voor de nieuwe lidstaten.

De verwachte inkrimping van de bevolking tussen 15 en 64 jaar en de snelle groei van het aantal gepensioneerden vormen een belangrijke gemeenschappelijke uitdaging in een uitgebreide Unie. Zij onderstrepen dat de huidige en de nieuwe lidstaten *beleidsmaatregelen* moeten nemen die *elkaar wederzijds versterken* en die proberen voort te bouwen op de vele synergieën tussen het economisch, werkgelegenheids- en sociaal beleid. De Lissabon-strategie moet dus volledig worden uitgevoerd.

Aangezien de verwachte opleving van de economie waarschijnlijk de laatste zal zijn voor de demografische verandering inzet en het tempo van de vergrijzing zal toenemen, hebben alle lidstaten van de EU-25 er met elkaar groot belang bij dat de nodige veranderingen in het werkgelegenheids- en socialebeschermingsbeleid zo snel mogelijk worden doorgevoerd.

Uiteraard moet het communautair beleid in de uitgebreide Unie rekening houden met de grotere verscheidenheid op sociaal gebied, maar de uitbreiding stelt de koers van de Sociale Agenda niet ter discussie.

5.2 Belangrijkste uitdagingen en kansen voor de nieuwe lidstaten

Hoewel de omvang van de uitdagingen als gevolg van deze uitbreiding bijzonder groot is, bevestigt de ervaring met vorige toetredingen van landen met een BBP dat duidelijk onder het Uniegemiddelde lag (bv. Ierland, Griekenland, Portugal en Spanje) dat de sociale situatie aanzienlijk kan worden verbeterd door gezamenlijke, volgehouden inspanningen op nationaal en EU-niveau.

Niettemin vergt de situatie in een aantal nieuwe landen, die nog in belangrijke mate de nawerkingen van de overgangperiode ondervindt, maar die in toenemende mate de nieuwe sociale gevolgen van de economische groei weerspiegelt, waarvan onvermijdelijk mensen het slachtoffer worden die niet in staat zijn zich aan de nieuwe technologische eisen aan te passen, een verdere intensivering van de beleidsinspanningen om de verschillen in levensomstandigheden aan te pakken en armoede en sociale uitsluiting te bestrijden⁴⁴. Als deze doelstellingen worden verwezenlijkt, zullen de levensomstandigheden verbeteren en daardoor ook de mogelijkheden om de sterfte te verminderen en een verdere daling van de vruchtbaarheidscijfers te voorkomen. Weliswaar moeten de stelsels van sociale bescherming worden versterkt om voort te gaan op de ingeslagen weg van modernisering, maar de beleidsmakers in de nieuwe lidstaten zullen voor moeilijke beleidskeuzes komen te staan op grond van de toenemende druk om de overheidsfinanciën te consolideren en gunstige macro-economische voorwaarden te creëren voor duurzame groei. Dit bewijst dat het belangrijk is een werkgelegenheidscheppende economische groei te verwezenlijken en een actief sociaal en werkgelegenheidsbeleid te bevorderen, teneinde de huidige werkgelegenheidskloof ten opzichte van de EU snel te dichten. Om de hervormingen tot een goed einde te brengen en volledig te profiteren van de toetreding, moeten de nieuwe lidstaten hun capaciteit op het gebied van bestuurlijke en sociale governance verbeteren, en met name hun capaciteit versterken om de sociale partners en de civiele samenleving te mobiliseren en bij de besluitvorming te betrekken.

Bij dergelijke ontwikkelingen is het belangrijk gebruik te maken van de synergieën tussen het werkgelegenheids- en sociaal beleid en te putten uit de rijke beleidservaringen op EU-niveau. De tenuitvoerlegging van de Europese richtsnoeren en aanbevelingen voor de werkgelegenheid en de gemeenschappelijke doelstellingen van de beleidscoördinatieprocessen op het gebied van pensioenen en sociale integratie is in dit verband van fundamenteel belang. Investerings- en kostenefficiënte, werkgelegenheidsvriendelijke sociale bescherming en gezondheidszorg vormen een belangrijk onderdeel van de maatregelen die nodig zijn om het vermogen van de mensen te ontwikkelen en te ondersteunen om te participeren en hun bijdrage te leveren⁴⁵.

41 D.w.z. op het gebied van werkgelegenheid, sociale integratie, discriminatiebestrijding, modernisering van de sociale bescherming, handvest van de burgers, enz.

42 Bv. de open coördinatiemethode.

43 Op de EU-top van Lissabon in maart 2000 EU stelde de Unie zichzelf een nieuw strategisch doel voor het decennium tot 2010, namelijk "...de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie van de wereld te worden die in staat is tot duurzame economische groei met meer en betere banen en een hechtere sociale samenhang."

44 De gezamenlijke memoranda over sociale integratie, samenvattend verslag van de Commissie.

45 Ibid.

De nieuwe lidstaten kunnen voortbouwen op een aantal verwezenlijkingen en relatieve voordelen. Tezamen bieden deze een hele reeks kansen. Zoals uit dit verslag blijkt, zijn dat onder andere:

- Dankzij aanzienlijke arbeidskrachtenreserves met een relatief hoge opleiding beschikken veel nieuwe lidstaten over de voorwaarden voor een lange periode van duurzame groei, vooral als dit relatieve voordeel wordt onderbouwd met de verdere ontwikkeling van menselijke hulpbronnen en een werkgelegenheidsvriendelijkere sociale bescherming.
- Het feit dat verscheidene nieuwe lidstaten in staat zijn in economisch en politiek woelige tijden ver doorgevoerde pensioenhervormingen te introduceren, bewijst dat zij in staat zijn moeilijke hervormingen aan te pakken die in het verdere veranderingsproces kunnen worden toegepast.
- De hervormingen in de gezondheidssector in veel nieuwe lidstaten hebben belangrijke voorwaarden gecreëerd voor een periode van snelle en aanzienlijke verbeteringen in de bijdrage van de gezondheidszorg tot een betere algemene gezondheidstoestand, vooral nu deze landen in staat zijn om meer geld in deze sector te steken.
- De gematigde relatieve armoede in de meeste nieuwe lidstaten duidt op een redelijke mate van nationale sociale samenhang en op een vrij groot effect van de stelsels van sociale bescherming, die belangrijke troeven kunnen zijn om de uitdagingen van de economische modernisering en mondialisering met succes aan te pakken.

Op grond van deze mogelijkheden en de aanzienlijke vooruitgang ten aanzien van het acquis zouden de tien nieuwe lidstaten – met de steun van het EU-beleid – een goede uitgangspositie kunnen innemen om een belangrijke motor van economische groei en sociale verbeteringen in de uitgebreide Unie te worden.

Of de uitbreiding op sociaal gebied een succes wordt, hangt ook in belangrijke mate af van de opnamecapaciteit van de lidstaten van de EU-15. De bereidheid om de nieuwe lidstaten in de gelegenheid te stellen gebruik te maken van de ervaringen en middelen van de EU-15-landen, is op vele manieren bepalend voor de omvang en snelheid van de vooruitgang. In de nieuwe Sociale Agenda zullen wegen moeten worden gevonden om in de behoeften te voorzien en de energie van alle lidstaten van de uitgebreide Unie vrij te maken.

Bijlagen

Bijlaag 1: Statistische portretten

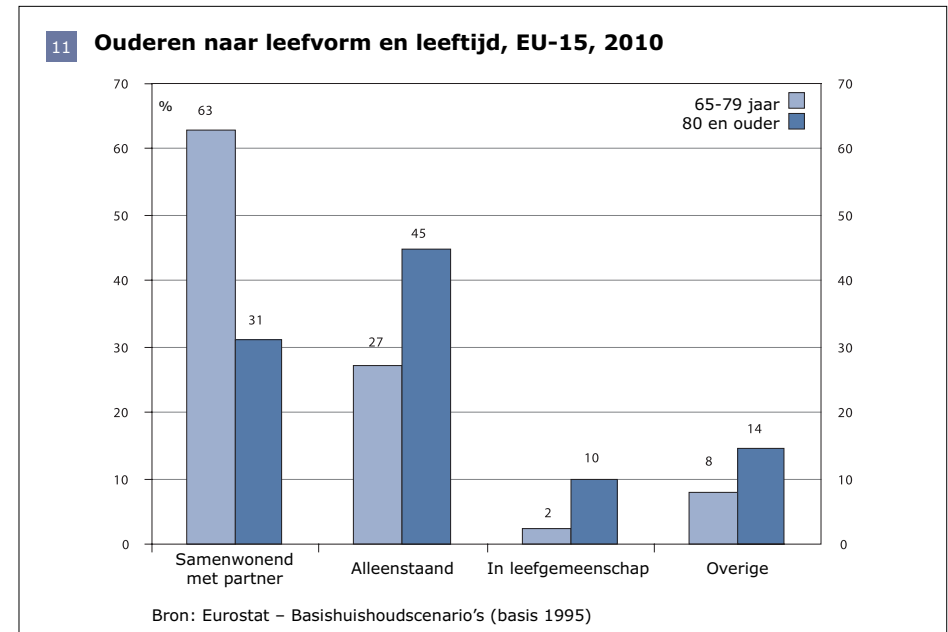
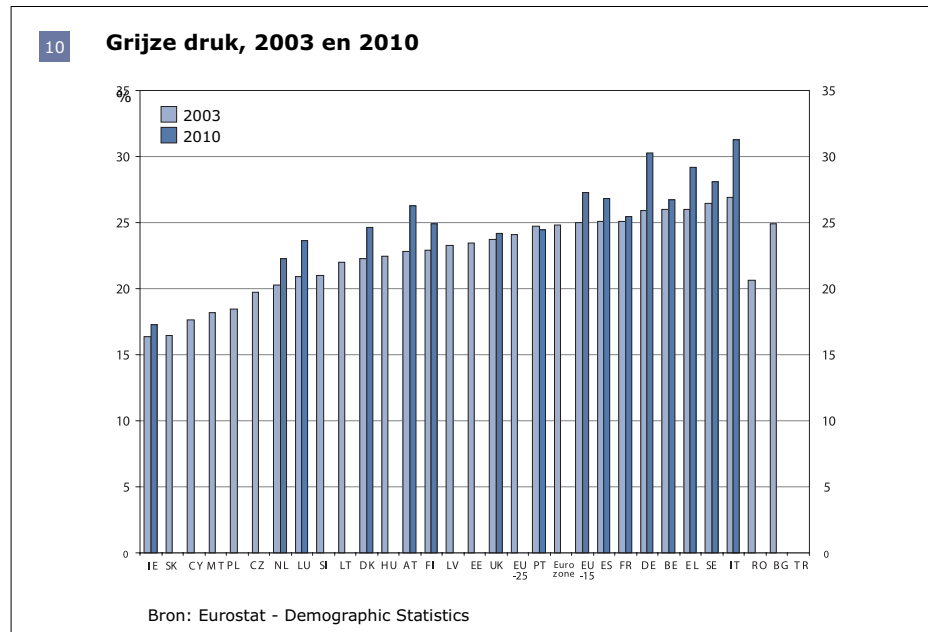
Vergrijzing van de bevolking

In 2003 waren er 74 miljoen ouderen van 65 jaar en ouder in de EU-25, tegen slechts 38 miljoen in 1960. Ouderen maken thans 16% uit van de totale bevolking; het aantal ouderen bedraagt 29% van de bevolking in de werkende leeftijd (15-64 jaar). Verwacht wordt dat dit laatste percentage in 2010 opgelopen zal zijn tot 27%. De komende vijftien jaar zal het aantal "zeer oude" mensen van 80 jaar en ouder in de EU-15 met bijna 50% toenemen.

Kernindicator

	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR	
Grijze druk , (65-plussers als percentage van de bevolking in de werkende leeftijd (15-64 jaar) op 1 januari)																																
2003	24,1	25,0e	24,8	26,0	19,7	22,3	25,9	23,5e	26,0e	25,1e	25,1	16,4	26,9e	17,6e	23,3	22,0	20,9	22,4	18,2	20,3	22,8	18,4	24,7	21,0	16,5	22,9	26,5	23,7e	24,9	20,6	:	
2010	:	27,3f	:	26,7f	:	24,6f	30,3f	:	29,2f	26,8f	25,5f	17,3f	31,3f	:	:	:	23,6f	:	:	22,3f	26,3f	:	24,5f	:	:	24,9f	28,1f	24,2f	:	:	:	

Bron: Eurostat - Demographic Statistics.

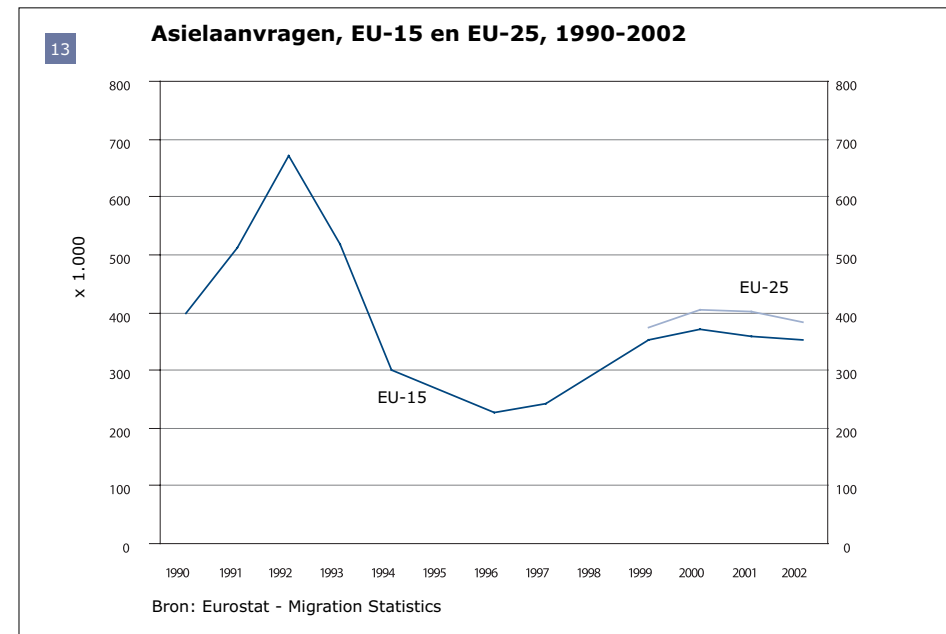
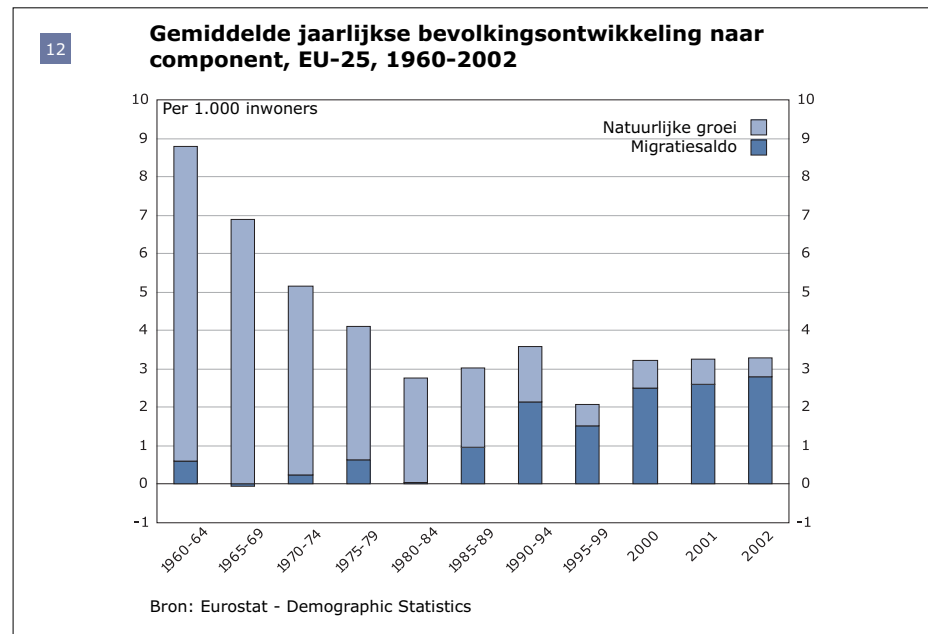
Migratie en asiel

Het migratiesaldo is de belangrijkste component van de jaarlijkse bevolkingsontwikkeling in de EU-25. In 2002 was het jaarlijkse migratiesaldo 2.8 per 1.000 inwoners in de EU-25, wat overeenkomt met ongeveer 85% van de totale bevolkingstoename. In 2001 was ongeveer 5% van de EU-bevolking buitenlander (3,4% van buiten de EU-25 en 1,5% uit een andere lidstaat). In 2002 werden er in de EU-25 384.500 asielaanvragen ingediend.

Kernindicator

	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR
Migratiesaldo, 2002 (Het verschil tussen immigratie en emigratie voor een bepaald gebied in een jaar per 1.000 inwoners)	2,8e	3,3e	:	3,9	1,2	1,8	2,7	0,1	2,9	5,5	1,1	8,3	6,1	9,7	-0,8	-0,6	5,9	0,3	4,8e	1,7	3,2	-0,3	6,8	1,1	0,2	1,0	3,5	2,1e	0,0	-0,1	1,4e

Bron: Eurostat - Demographic Statistics

Onderwijs en het effect daarvan

Het onderwijsniveau van de bevolking is de afgelopen dertig jaar sterk verbeterd, vooral onder vrouwen. In 2002 had 77% van de jongeren van 20-24 jaar in de EU-25 een diploma hoger secundair onderwijs. Tegelijkertijd verliet echter 17% van de 18-24-jarigen het onderwijssysteem met niet meer dan lager secundair onderwijs.

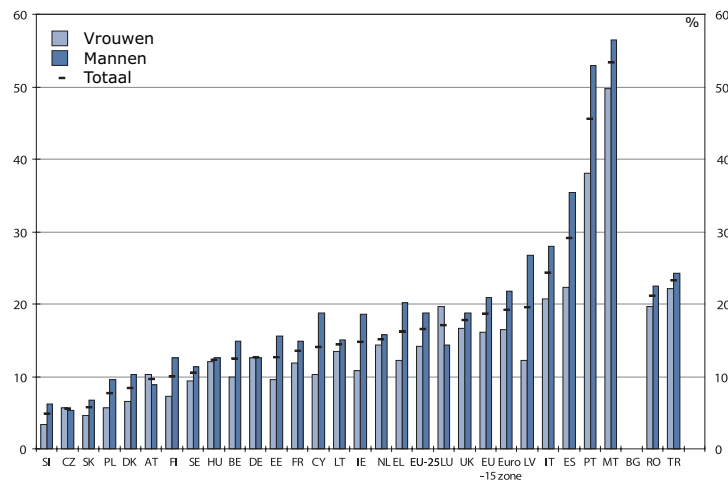
Kernindicator

	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR
Opleidingsniveau jongeren, 2002 (percentage van de bevolking van 20-24 jaar dat ten minste een diploma hoger secundair onderwijs heeft)																															
Totaal	76,6p	73,8p	72,8	81,1	91,7	79,6	73,3	80,4	81,3	64,9	81,7	83,9	69,1	85,3	73,2b	79,3b	69,8	85,7	39,0	73,3	85,0	88,1	43,7	90,0	94,0	86,2	86,7	77,2p	77,5	75,3	:
Vrouwen	79,5p	76,8p	76,1	84,7	91,7	82,3	73,8	87,1	85,9	71,9	82,8	88,1	74,0	90,3	82,2b	80,5b	65,5	85,8	42,2	76,7	84,4	91,3	52,0	92,3	95,3	90,4	88,3	78,5p	80,2	77,3	:
Mannen	73,7p	70,8p	69,4	77,6	91,8	76,8	72,6	73,7	76,3	58,2	80,5	79,7	64,2	79,6	64,4b	78,1b	74,0	85,5	36,1	70,0	85,6	84,8	35,4	87,9	92,6	81,9	85,2	75,9p	75,0	73,1	:

Bron: Eurostat - European Union Labour Force Survey

14 Vroegtijdige schoolverlaters naar geslacht, 2002

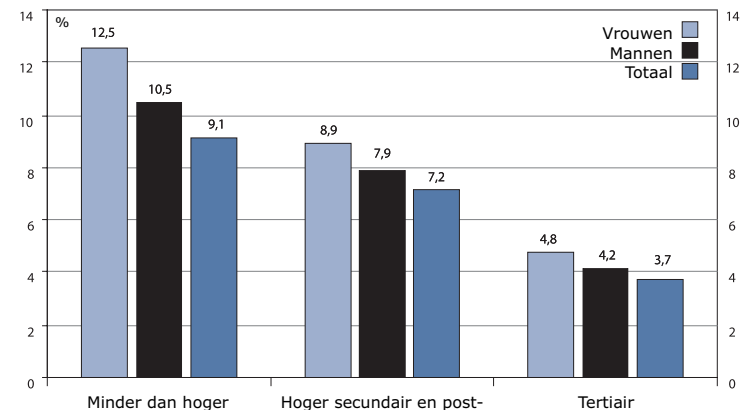
Percentage 18-24-jarigen met alleen lager secundair onderwijs dat geen verder onderwijs of opleiding volgt

Bron: Eurostat - European Union Labour Force Survey

15 Werkloosheidscijfer naar onderwijsniveau en geslacht, EU-25, 2002

Werklozen als percentage van de totale actieve bevolking van dezelfde groep

Bron: Eurostat - European Union Labour Force Survey

Levenslang leren

In de EU-25 had in 2002 8% van de bevolking van 25-64 jaar in de laatste vier weken, voorafgaand aan de survey, onderwijs of scholing gevolgd. Dergelijke opleidingsactiviteiten komen meer voor (18-22%) in Denemarken, Finland, Zweden en het Verenigd Koninkrijk, terwijl de nieuwe lidstaten de laagste niveaus van deelname van volwassenen aan onderwijs of opleiding vertonen (de hoogste niveaus liggen rond de 9% voor Slowakije en Slovenië).

Ouderen krijgen gewoonlijk minder scholing dan jongeren. Hoger opgeleiden nemen eerder deel aan scholing dan lager opgeleiden.

Kernindicator

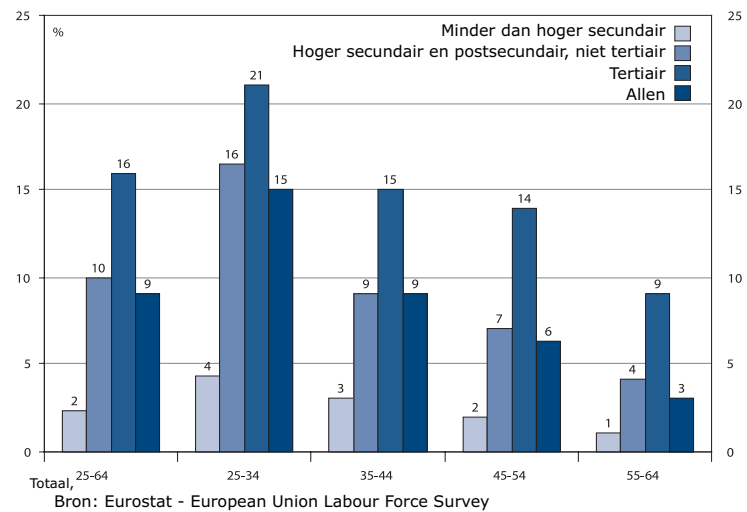
	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR
Levenslang leren (deelname van volwassenen aan onderwijs en training), 2002 (Percentage van de 25-64-jarigen dat in de laatste 4 weken voor het onderzoek onderwijs of scholing had gevolgd)																															
Totaal	8,0	8,5	5,5	6,5	5,9	18,4	5,8	5,2	1,2	5,0	2,7	7,7	4,6	3,7	8,2	3,3b	7,7	3,3	4,4	16,4	7,5	4,3	2,9	9,1	9,0	18,9	18,4	22,3	1,3	1,1	:
Vrouwen	8,6	9,2	5,6	6,3	5,7	20,7	5,5	6,7	1,1	5,4	3,0	8,8	4,7	3,8	10,9	4,2b	6,4	3,7	3,8	15,9	7,4	4,7	3,3	9,4	9,4	21,4	21,2	26,3	1,3	1,0	:
Mannen	7,4	7,9	5,5	6,8	6,1	16,2	6,1	3,6	1,2	4,5	2,4	6,5	4,5	3,6	5,2	2,3b	8,9	2,9	4,9	16,9	7,6	3,9	2,4	8,8	8,7	16,5	15,7	18,6	1,4	1,2	:

Noot: F – De opleiding moet ten tijde van het interview plaatsvinden om meegeteld te worden.

Bron: Eurostat - European Union Labour Force Survey

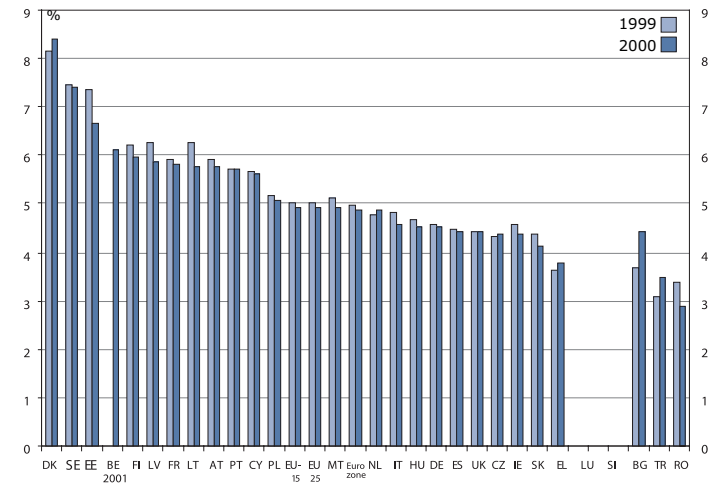
16

Levenslang leren naar leeftijdsgroep en onderwijsniveau, EU-15, 2002. Percentage van de 25-64-jarigen dat in de laatste 4 weken voor het onderzoek onderwijs of scholing had gevolgd

17

Uitgaven voor menselijk kapitaal, 1999 en 2000
Overheidsuitgaven voor onderwijs als percentage van het BBP

Noten: DK: verandering bestrijking in 1999. FR: Uitgaven voor onderwijs omvatten niet de DOM (overzeese departementen). VK: Schattingen, gebaseerd op gegevens voor Britse begrotingsjaren, die lopen van 1 april tot 31 maart. Bron: Eurostat - Onderwijsstatistieken

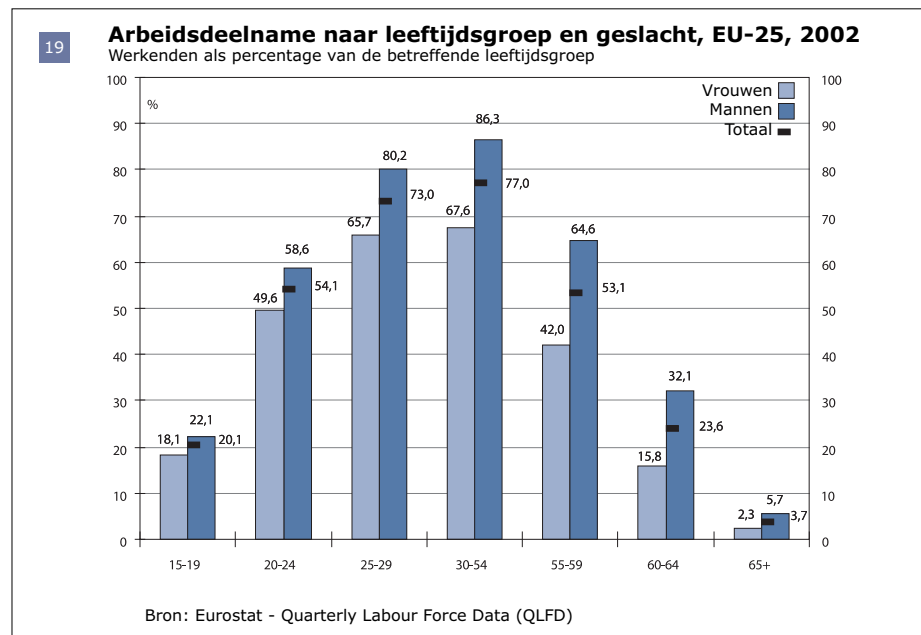
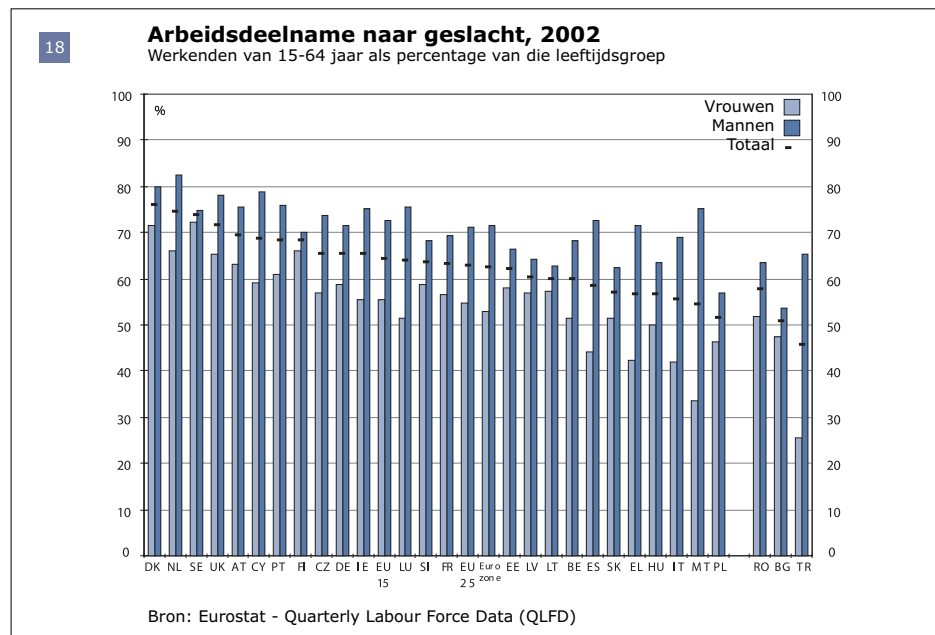
Werkgelegenheid

In 2002 hadden meer dan 199 miljoen mensen werk in de EU-25, een toename met 11,5 miljoen sinds 1996. Vanaf 1997 tot 2001 lag de jaarlijkse groei tussen 0,9 % en 1,6 %, maar in 2002 stagneerde de werkgelegenheidsgroei. De arbeidsdeelname van de 15-64-jarigen lag in 2002 bij 62,9%.

Kernindicator

	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR
Netto arbeidsdeelname, 2002 (werkenden van 15-64 jaar als percentage van die leeftijdsgroep)																															
Totaal	62,9	64,3	62,4	59,9	65,4	75,9	65,3	62,0	56,7	58,4	63,0	65,3	55,5	68,6	60,4	59,9	63,7	56,6	54,5	74,4	69,3	51,5	68,2	63,4	56,8	68,1	73,6	71,7	50,6	57,6	45,6
Vrouwen	54,7	55,6	53,1	51,4	57,0	71,7	58,8	57,9	42,5	44,1	56,7	55,4	42,0	59,1	56,8	57,2	51,6	50,0	33,6	66,2	63,1	46,2	60,8	58,6	51,4	66,2	72,2	65,3	47,5	51,8	25,5
Mannen	71,0	72,8	71,7	68,3	73,9	80,0	71,7	66,5	71,4	72,6	69,5	75,2	69,1	78,9	64,3	62,7	75,6	63,5	75,3	82,4	75,7	56,9	75,9	68,2	62,4	70,0	74,9	78,0	53,7	63,6	65,5
Arbeitsdeelname van ouderen, 2002 (werkenden van 55-64 jaar als percentage van die leeftijdsgroep)																															
Totaal	38,7	40,1	36,4	26,6	40,8	57,9	38,6	51,6	39,7	39,7	34,8	48,1	28,9	49,4	41,7	41,6	28,3	26,6	30,3	42,3	30,0	26,1	50,9	24,5	22,8	47,8	68,0	53,5	27,0	37,3	33,8
Vrouwen	29,1	30,5	26,4	17,5	25,9	50,4	30,1	46,5	24,4	22,0	30,6	30,8	17,3	32,2	35,2	34,1	18,6	18,5	11,8	29,9	20,9	18,9	41,9	14,2	9,5	47,2	65,6	44,7	18,2	32,6	21,0
Mannen	48,9	50,1	46,8	36,0	57,2	64,5	47,1	58,4	56,0	58,6	39,3	65,1	41,3	67,3	50,5	51,5	37,9	36,7	50,4	54,6	39,8	34,5	61,2	35,4	39,1	48,5	70,4	62,6	37,0	42,7	47,3

Bron: Eurostat - Quarterly Labour Force Data (QLFD)

Werkloosheid

In 2002 steeg het werkloosheidscijfer in de EU-25 voor het eerst sinds 1996, met 0,3 procentpunt. Deze stijging vond plaats in alle lidstaten en toetredingslanden, met uitzondering van Hongarije, Finland en Zweden, waar dit cijfer constant bleef, en Griekenland, Italië, Cyprus, de drie Baltische staten, de Tsjechische Republiek en de Slowaakse Republiek, waar de werkloosheid bleef dalen.

Kernindicator

	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR
Werkloosheidscijfer, 2002 (Werklozen als percentage van de totale beroepsbevolking)																															
Totaal	8,8	7,7	8,4	7,3	7,3	4,6	8,6	9,5	10,0	11,3	8,8	4,3	9,0	3,9	12,6	13,6	2,8	5,6	7,4	2,7	4,3	19,8	5,1	6,1	18,7	9,1	4,9	5,1	17,8	7,5	10,3
Vrouwen	9,8	8,7	9,9	8,2	9,0	4,7	8,4	8,9	15,0	16,4	10,0	4,0	12,2	4,9	11,4	13,4	3,9	5,1	9,5	3,0	4,5	20,7	6,1	6,5	18,9	9,1	4,6	4,5	17,0	7,1	9,4
Mannen	8,0	6,9	7,3	6,6	6,0	4,4	8,7	10,1	6,6	8,0	7,7	4,6	7,0	3,0	13,6	13,7	2,1	6,0	6,5	2,5	4,1	19,0	4,2	5,8	18,6	9,1	5,3	5,6	18,5	7,8	10,7

Bron: Eurostat - Werkloosheidscijfers (IAO-definitie)

Langdurige werkloosheid, 2002

(Langdurig werklozen (12 maanden of langer) als percentage van de totale beroepsbevolking)

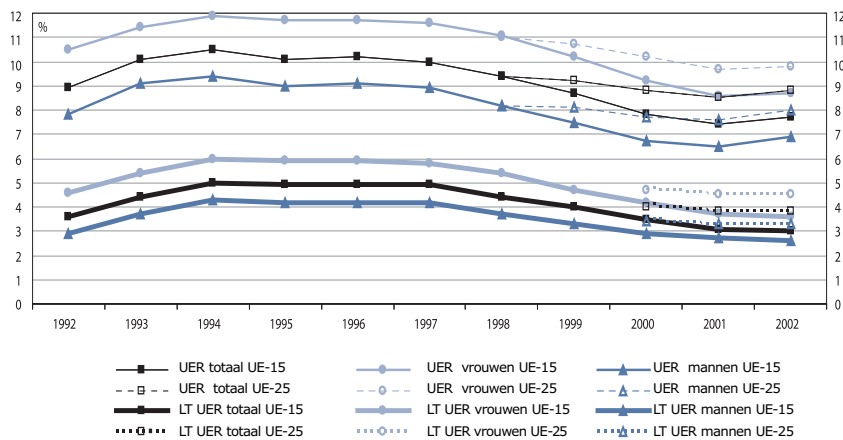
Totaal	3,8	3,0	3,5	3,5	3,7	0,9	4,0	4,8	5,1	3,9	2,8	1,3	5,3	0,8	5,8	7,0	0,8	2,4	3,2	0,7	0,8	10,9	1,8	3,3	12,1	2,3	1,0	1,1	11,9	3,8	3,2
Vrouwen	4,5	3,6	4,4	4,1	4,5	0,9	4,1	3,8	8,3	6,3	3,3	0,7	7,2	1,2	5,0	6,9	1,0	2,1	2,4	0,8	1,1	12,3	2,2	3,4	12,5	2,0	0,8	0,7	11,5	3,7	3,6
Mannen	3,3	2,6	2,9	3,1	2,9	0,8	3,9	5,7	3,0	2,3	2,2	1,7	4,1	0,5	6,5	7,2	0,6	2,7	3,4	0,6	0,6	9,7	1,4	3,3	11,7	2,5	1,2	1,4	12,3	3,8	3,0

Bron: Eurostat - Quarterly Labour Force Data (QLFD)

20

Werkloosheidscijfer (UER) 1992-2002 en langdurigwerkloosheids- cijfer (LT UER) 1992-2002 naar geslacht, EU-15 en EU-25

Werklozen en langdurig werklozen (12 maanden of langer) als percentage van de totale beroepsbevolking

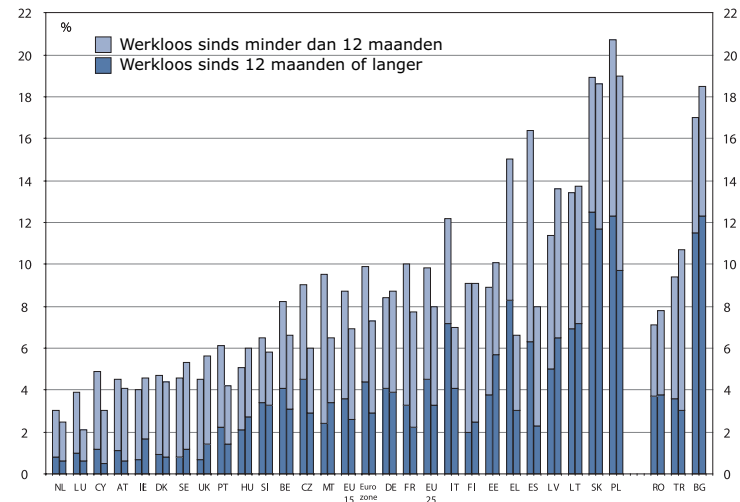

Bron: Eurostat - Werkloosheidscijfers (IAO-definitie) en Quarterly Labour Force Data (QLFD)

21

Werkloosheidscijfer en langdurigwerkloosheidscijfer naar geslacht, 2002.

(in toenemende volgorde van het totale werkloosheidscijfer; staaf links: vrouwen, staaf rechts: mannen)

Bron: Eurostat - Quarterly Labour Force Data (QLFD)

Uitgaven en ontvangsten voor sociale bescherming

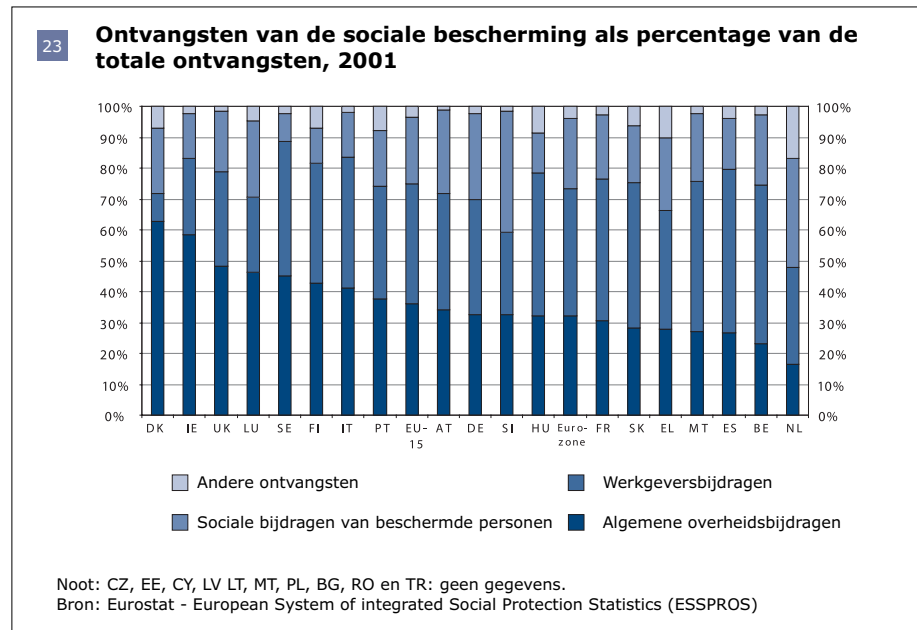
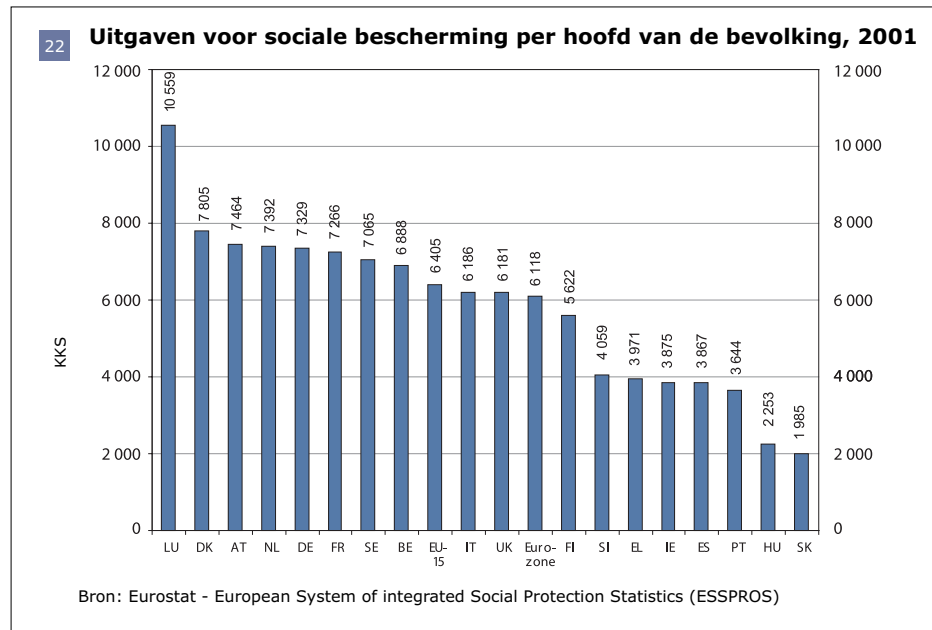
In 2001 stegen de uitgaven voor sociale bescherming – uitgedrukt als percentage van het BBP – in de meeste landen van de Europese Unie. Er zijn aanzienlijke verschillen tussen de lidstaten wat betreft deze uitgaven, als percentage van het BBP en zelfs meer in termen van KKS per inwoners. De stelsels voor het financieren van de sociale bescherming verschillen aanzienlijk van land tot land, waarbij sommige landen de voorkeur geven aan financiering door premies of uit de algemene overheidsmiddelen.

Kernindicator

	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR	
Uitgaven voor sociale bescherming als percentage van het BBP, 2001																																
2001	:	27,5	27,4	27,5	:	29,5	29,8	:	27,2	20,1	30,0	14,6	25,6	:	:	:	21,2	19,9	18,3	27,6	28,4	:	23,9	25,6	19,1	25,8	31,3	27,2	:	:	:	

Noot: MT: gegevens over 2000.

Bron: Eurostat - European System of integrated Social Protection Statistics (ESSPROS)

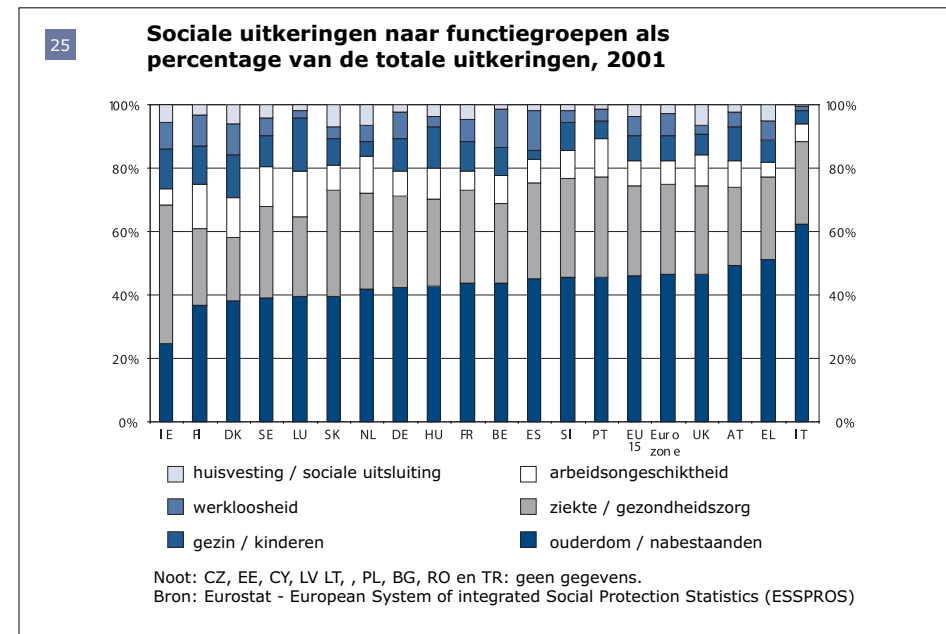
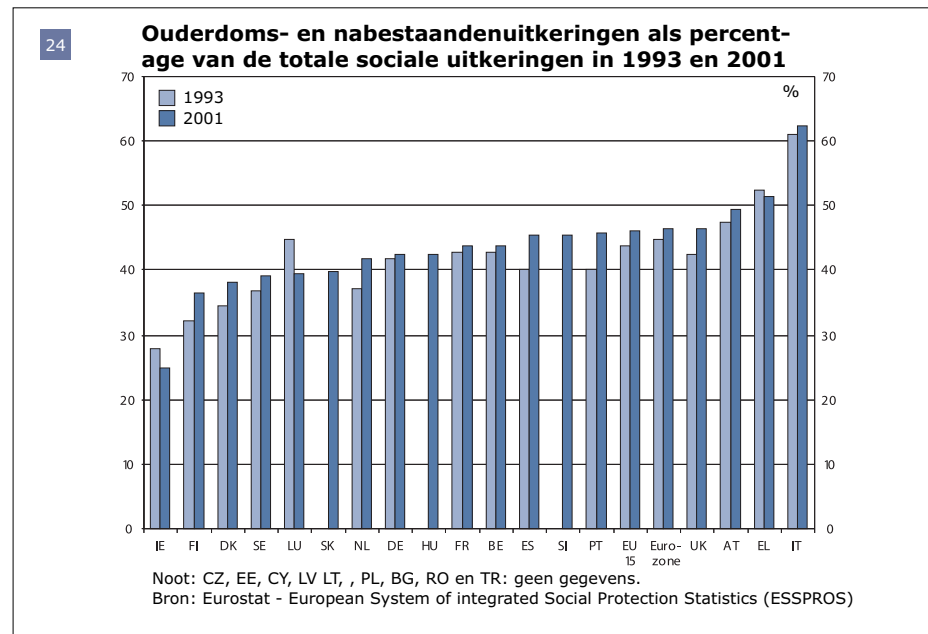
Sociale uitkeringen

In 2001 ging in de meeste lidstaten het grootste deel van de socialezekerheidsuitgaven naar ouderdoms- en nabestaandenuitkeringen, gevolgd door uitkeringen bij ziekte. Alle andere uitkeringen tezamen vertegenwoordigden minder dan 30% van het totaal. De structuur van de uitkeringen blijft relatief stabiel in de loop van de tijd.

Kernindicator

	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR		
Ouderdoms- en nabestaandenuitkeringen als percentage van de totale sociale uitkeringen, 2001																																	
1993	:	43,9	44,7	42,7	:	34,5	41,8	:	52,5	40,1	42,7	28,0	61,1	:	:	:	44,8	:	:	37,3	47,3	:	40,0	:	:	32,2	36,8	42,6	:	:	:		
2001	:	46,1	46,4	43,7	:	38,0	42,5	:	51,3	45,3	43,7	24,8	62,3	:	:	:	39,4	42,6	53,8	41,8	49,5	:	45,7	45,5	39,8	36,6	39,0	46,5	:	:	:		

Bron: Eurostat - European System of Integrated Social Protection Statistics (ESSPROS)

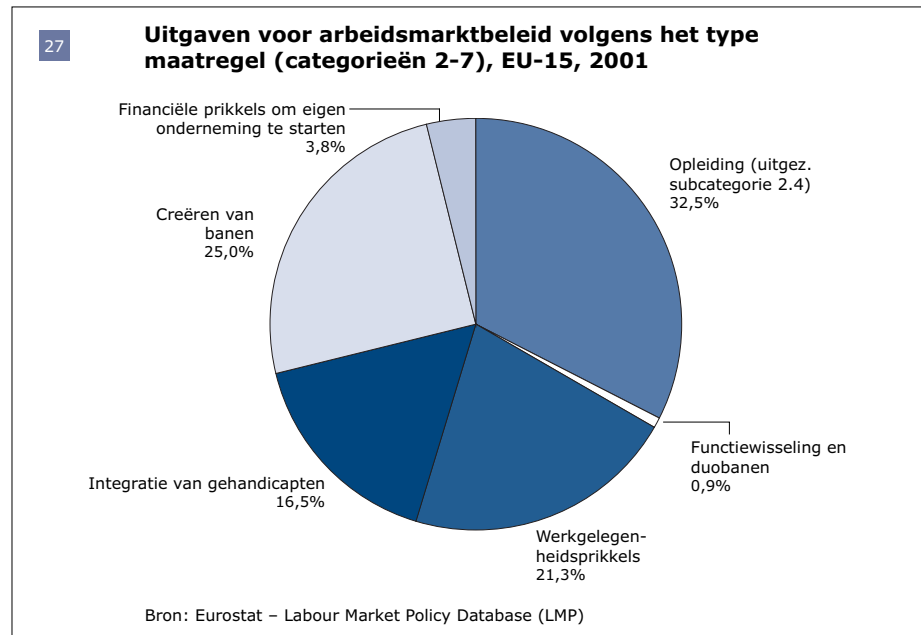
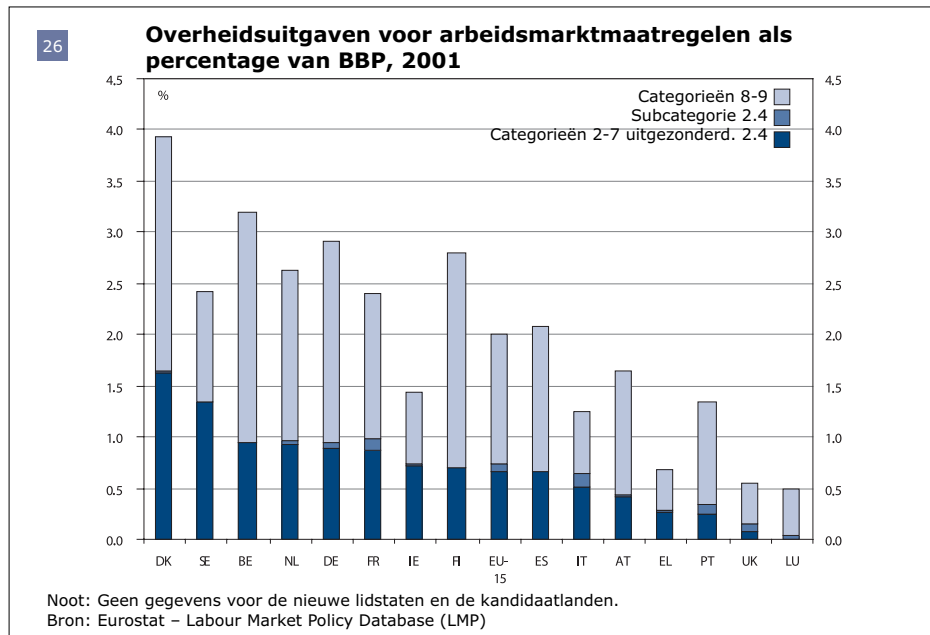
Uitgaven voor arbeidsmarktbeleid

In 2001 vertegenwoordigden de uitgaven voor arbeidsmarktbeleid gemiddeld 2% van het BBP in de veertien landen die gegevens hebben verstrekt. De uitgaven voor actieve arbeidsmarktmaatregelen bedroegen 0,66% en de uitgaven voor passief beleid 1,27%. In alle gevallen vertonen de cijfers een lichte daling voor her derde achtereenvolgende jaar (zie Bijlage III, Sociale Bescherming). Dezelfde aanzienlijke verschillen die voor 2000 geconstateerd konden worden, blijken ook in 2001: Twee landen gaven meer dan 3% van het BBP uit (België en Denemarken), zes landen tussen 2% en 3% (Duitsland, Spanje, Frankrijk, Nederland, Finland en Zweden), en zes landen minder dan 2% (Griekenland, Ierland, Italië, Oostenrijk, Portugal en het Verenigd Koninkrijk). Deze belangrijke verschillen zijn toe te schrijven aan de omvang van de niet-specifieke steun in sommige landen, dat wil zeggen steun waarvan ook werklozen en doelgroepen profiteren, maar die niet uitsluitend bedoeld is om deze groepen te helpen en daarom niet meegerekend wordt bij de verzameling van gegevens over het arbeidsmarktbeleid.

Kernindicator

	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR
Overheidsuitgaven voor actieve arbeidsmarktmaatregelen als percentage van het BBP, 2001 (Categorieën 2-7, uitgezonderd 2.4)	: 0,663		: 0,952		: 1,624	0,887		: 0,264	0,658	0,873	0,71	0,509								: 0,92	0,423		: 0,248			: 0,692	1,341	0,073			

Noten: Categorieën 2-7: Opleiding - Functiewisseling en duobanen - Werkgelegenheidsprikkels - Integratie van gehandicapten - Creëren van banen - Financiële prikkels om eigen onderneming te starten.
Subcategorie 2.4: Speciale steun voor het leerlingwezen. Categorieën 8-9: Inkomenssteun voor werklozen - Vervroegde uittreding.
Bron: Eurostat - Labour Market Policy Database (LMP)

Inkomensverdeling

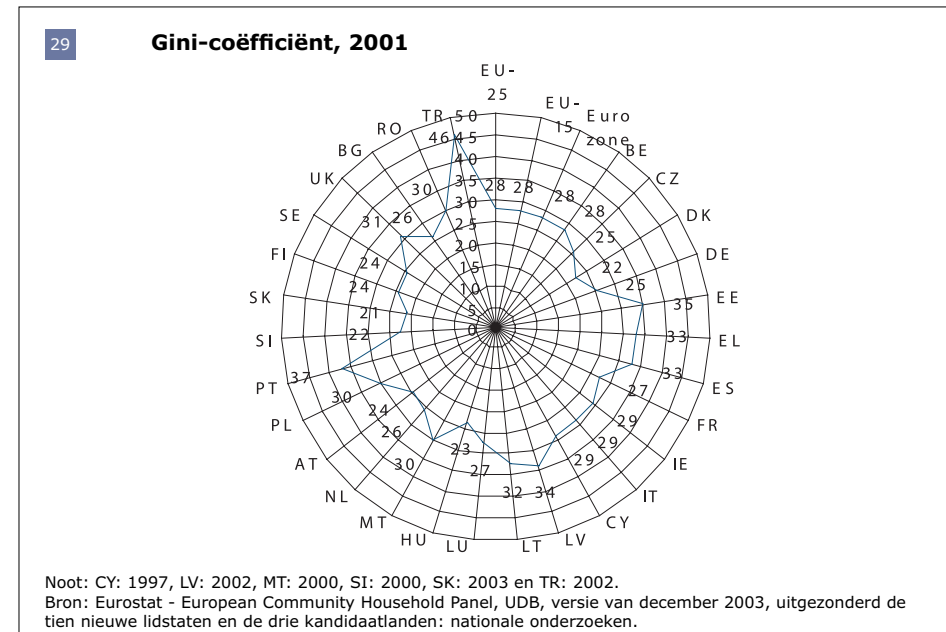
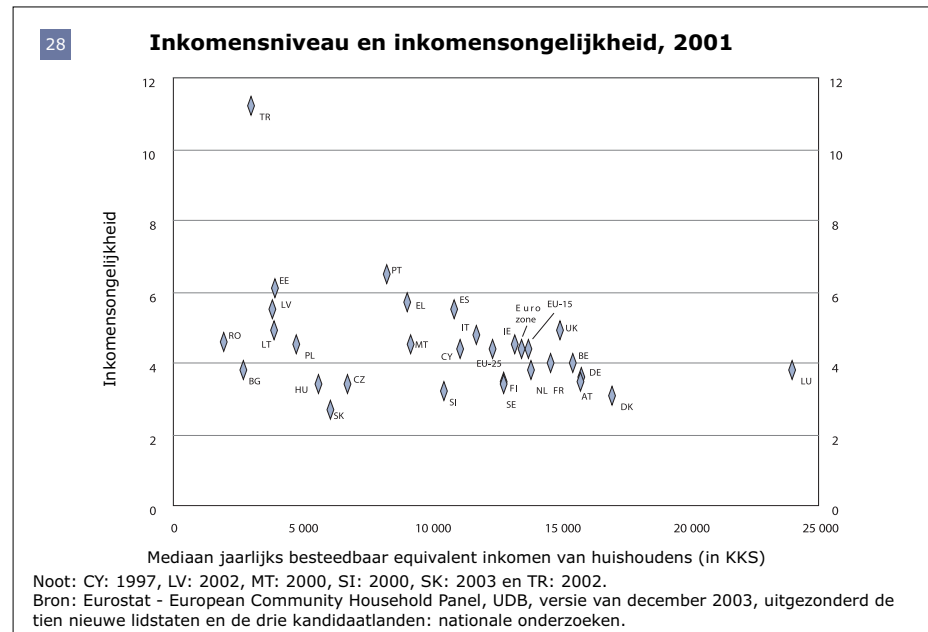
Als een gewogen (naar bevolking) gemiddelde in de EU-25 in 2001 ontvingen de meest verdienende 20% van de bevolking 4,4 maal zoveel van het totale inkomen van de lidstaten als de minst verdienende 20%. Deze kloof is het smalst in Denemarken (3,2 maal), gevolgd door Zweden, Finland, Oostenrijk en Duitsland, en het grootst in de zuidelijke lidstaten, Ierland en het Verenigd Koninkrijk. Met uitzondering van de Baltische staten zijn de verschillen in de nieuwe lidstaten over het algemeen vrijwel gelijk aan of kleiner dan het EU-gemiddelde.

Kernindicator

EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR
4,4s	4,4s	4,4s	4,0	3,4	3,1	3,6	6,1	5,7	5,5	4,0	4,5	4,8	4,4	5,5	4,9	3,8	3,4	4,5	3,8	3,5	4,5	6,5	3,2	2,7	3,5	3,4	4,9	3,8	4,6	11,2

Noot: CY: 1997, LV: 2002, MT: 2000, SI: 2000, SK: 2003 en TR: 2002.

Bron: Eurostat - European Community Household Panel, UDB, versie van december 2003, uitgezonderd de tien nieuwe lidstaten en de drie kandidaatlanden: nationale onderzoeken.

Huishoudens met een laag inkomen

In 2001 had ongeveer 15% van de burgers van de EU-25 een equivalent inkomen dat lager was dan 60% van het betreffende nationale mediane inkomen. Dit zijn ongeveer 68 miljoen mensen. Bij een armoederisicodrempel van 60% van het nationale mediane inkomen was het percentage personen dat in armoede dreigde te vervallen relatief hoger in Ierland (21%), de Mediterrane landen, de Baltische staten en het Verenigd Koninkrijk, en relatief lager in de Benelux-landen, Duitsland, Oostenrijk, de Noordse lidstaten en de landen van Midden- en Oost-Europa. Onder de "oude" lidstaten was dit cijfer het laagst in Zweden (10%); het was zelfs nog lager in bepaalde "nieuwe" landen zoals de Slowaakse Republiek (5%) en de Tsjechische Republiek (8%). In dit verband zij erop gewezen dat het hier gaat om relatieve armoede in afzonderlijke landen, niet om absolute armoede als bepaald aan de hand van een absolute drempel. Sociale uitkeringen (pensioenen en andere overdrachten) beperken in alle landen het percentage mensen dat een armoederisico loopt, maar in zeer uiteenlopende mate: deze reductie varieert van 50% of minder in Griekenland, Spanje, Ierland, Portugal, Cyprus en Malta tot meer dan 75% in Zweden, de Tsjechische Republiek, Hongarije en de Slowaakse Republiek.

Kernindicator

Armoederisicopercentage vóór sociale overdrachten, 2001 (het percentage personen met een equivalent besteedbaar inkomen, vóór sociale overdrachten, dat onder de armoederisicogrens ligt; deze grens wordt gesteld op 60% van het nationale mediane besteedbare inkomen (na sociale overdrachten). Ouderdoms- en nabestaandenpensioenen worden beschouwd als inkomen vóór overdrachten en niet als sociale overdrachten).

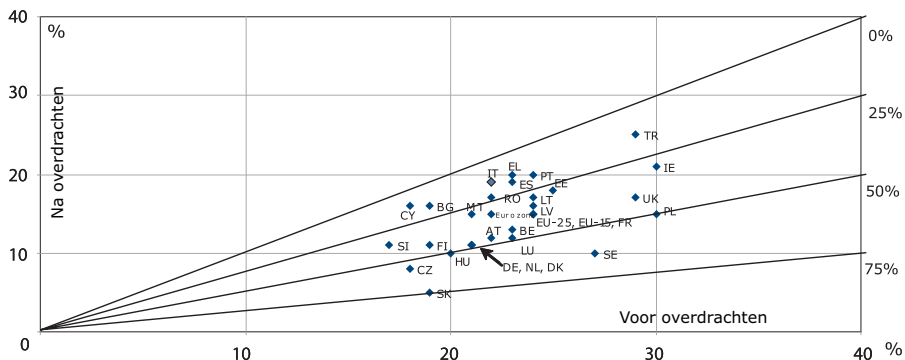
	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR
Totaal	24s	24s	22s	23	18	21	21	25	23	23	24	30	22	18	24	24	23	20	21	21	22	30	24	17	19	19	27	29	19	22	29
Vrouwen	25s	25s	23s	25	19	24	23	26	24	25	24	32	23	20	25	24	23	21	21	21	25	30	24	18	24	20	29	32	20	23	31
Mannen	23s	22s	21s	21	18	18	20	25	21	22	23	29	21	17	24	24	24	20	21	21	19	31	25	17	17	17	25	26	18	22	28

Armoederisicopercentage na sociale overdrachten, 2001 (het percentage personen met een equivalent besteedbaar inkomen dat onder de armoederisicogrens ligt; deze grens wordt gesteld op 60% van het nationale mediane besteedbare inkomen).

	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR
Totaal	15s	15s	15s	13	8	11	11	18	20	19	15	21	19	16	16	17	12	10	15	11	12	15	20	11	5	11	10	17	16	17	25
Vrouwen	16s	17s	16s	15	8	12	12	19	22	20	16	23	20	18	16	17	13	10	15	11	14	15	20	12	12	14	11	19	17	17	26
Mannen	14s	14s	14s	12	7	9	10	17	19	17	15	20	19	15	16	17	12	10	15	12	9	16	20	10	3	9	10	15	14	17	25

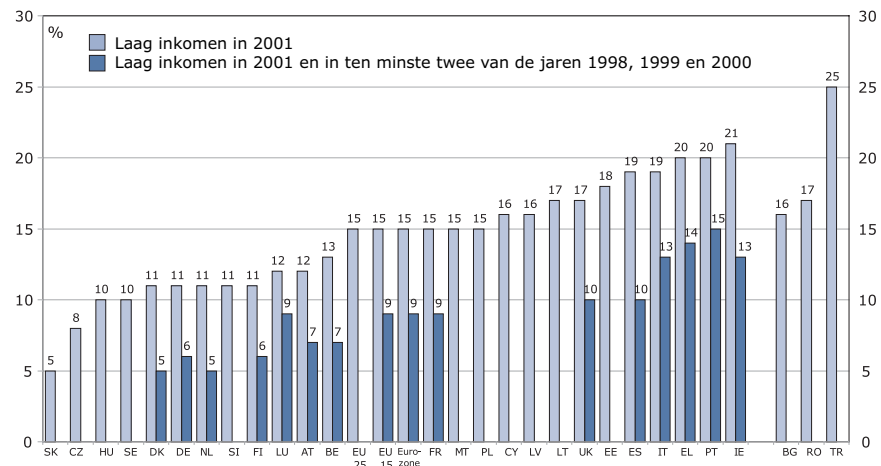
Noot: CY: 1997, LV: 2002, MT: 2000, SI: 2000, SK: 2003 en TR: 2002. Bron: Eurostat - European Community Household Panel, UDB, versie van december 2003, uitgezonderd de tien nieuwe lidstaten en de drie kandidaatlanden: nationale onderzoeken.

30 Armoederisicopercentage voor en na sociale overdrachten, 2001

Noot: CY: 1997, LV: 2002, MT: 2000, SI: 2000, SK: 2003 en TR: 2002. Bron: Eurostat - European Community Household Panel, UDB, versie van december 2003, uitgezonderd de tien nieuwe lidstaten en de drie kandidaatlanden: nationale onderzoeken.

31 Armoederisicopercentage na sociale overdrachten en percentage aanhoudend armoederisico, 2001

Noot: CY: 1997, LV: 2002, MT: 2000, SI: 2000, SK: 2003 en TR: 2002. Bron: Eurostat - European Community Household Panel, UDB, versie van december 2003, uitgezonderd de tien nieuwe lidstaten en de drie kandidaatlanden: nationale onderzoeken.

Werkloze huishoudens en lage lonen

Een belangrijke oorzaak van armoede en sociale uitsluiting is werkloosheid of een laag inkomen uit arbeid. In 2003 leefde 10,1% van de bevolking van de EU-25 van 18-59 jaar in werkloze huishoudens (9,6% in EU-15). Voor kinderen van 0-17 jaar waren deze cijfers 9,7% in de EU-25 en 9,8% in de EU-15.

Kernindicator

	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR
Personen van 18-59 jaar die in werkloze huishoudens leven, 2003 (Percentage personen van 18-59 jaar die in huishoudens leven waar niemand werkt. Studenten van 18-24 jaar die leven in huishoudens die uitsluitend bestaan uit studenten van dezelfde leeftijdsgroep zijn niet meegeteld als teller of noemer)																															
Totaal	10,1e	9,6e	9,4e	14,4	7,7	:	10,0p	10,9	9,0	7,2	10,4p	8,5p	9,7	5,2	8,7	7,4	6,3p	11,6b	7,9	8,1	7,5p	14,8p	5,3	8,7	10,1	:	:	10,9	15,3	11,1	:
Vrouwen	11,3e	10,8e	10,4e	16,2	9,7	:	10,7p	10,5	11,4	7,8	11,4p	9,8p	11,3	6,1	8,6	7,4	7,0p	12,2b	9,7	9,5	8,7p	15,9p	6,0	9,6	10,9	:	:	12,9	15,8	12,4	:
Mannen	8,9e	8,4e	8,3e	12,7	5,8	:	9,4p	11,3	6,4	6,5	9,3p	7,3p	8,2	4,3	8,9	7,4	5,6p	10,9b	6,2	6,9	6,3p	13,7p	4,6	7,8	9,3	:	:	8,9	14,7	9,8	:

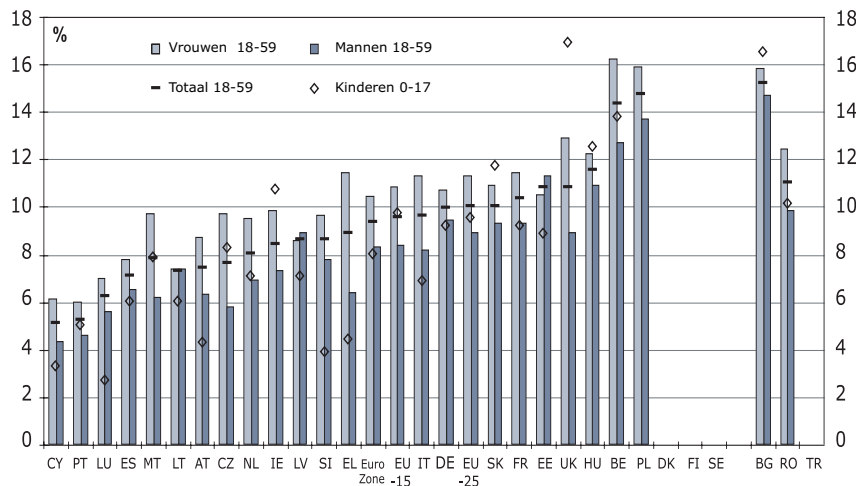
Bron: Eurostat - European Union Labour Force Survey

Kinderen van 0-17 jaar die in werkloze huishoudens leven, 2003 (Percentage personen van 0-17 jaar die in huishoudens leven waar niemand werkt)

	9,6e	9,8e	8,1e	13,9	8,4	:	9,3p	9,0	4,5	6,1	9,3p	10,8p	7,0	3,4	7,2	6,1	2,8p	12,6b	8,0	7,2	4,4p	:	5,1	4,0	11,8	:	:	17,0	16,6	10,2	:

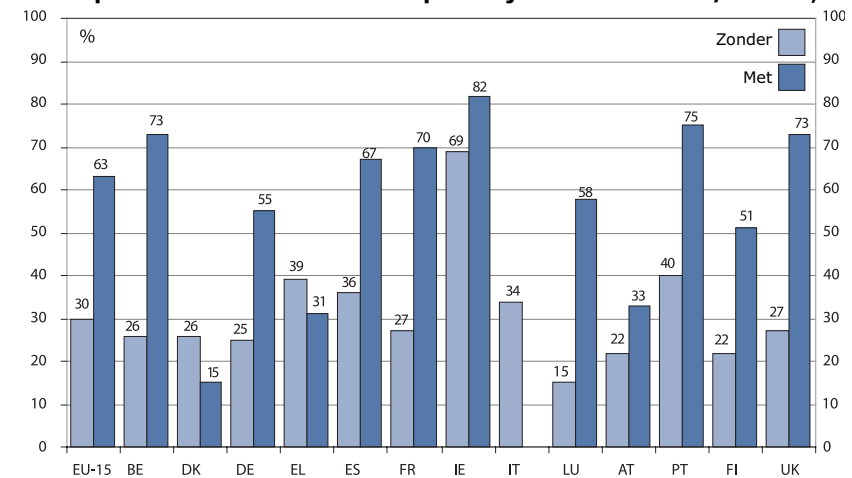
Bron: Eurostat - European Union Labour Force Survey

32 Personen in werkloze huishoudens, 2003

Bron: Eurostat - European Union Labour Force Survey

33 Armoederisicopercentages onder mensen in huishoudens met personen in de actieve beroepsleeftijd, zonder afhankelijke kinderen, waar ... van de personen in de actieve beroepsleeftijd een baan heeft/hebben, 2001

Bron: Eurostat - European Community Household Panel UDB version December 2003

Vrouwen en mannen in de besluitvorming

Op EU-niveau is de vertegenwoordiging van vrouwen in het Europees Parlement sinds 1984 met elke verkiezing gestaag toegenomen, tot 31% in januari 2004 (de laatste verkiezing was in juni 1999). In de nationale parlementen (bij tweekamerparlementen in de tweede kamer) zijn de vrouwen in alle lidstaten nog steeds ondervertegenwoordigd aangezien het aantal door vrouwen ingenomen zetels varieert van 8% in Malta tot 45% in Zweden.

Kernindicator

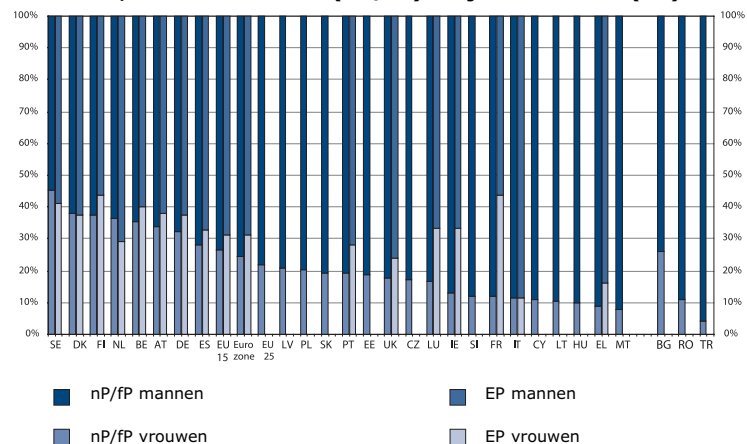
	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR	
Het percentage vrouwen in de enige/tweede kamers van de nationale/federale Parlementen en in het Europees Parlement, november 2003 (nP/fP) en januari 2004 (EP)																																
nP/fP	21,4i	25,8i	24,6i	35,3	17,0	38,0	32,2	18,8	8,7	28,3	12,2	13,3	11,5	10,7	21,0	10,6	16,7	9,8	7,7	36,7	33,9	20,2	19,1	12,2	19,3	37,5	45,3	17,9	26,3	10,7	4,4	
EP	-	31,0i	31,5i	40,0	-	37,5	37,4	-	16,0	32,8	43,7	33,3	11,5	-	-	-	33,3	-	-	29,0	38,1	-	28,0	-	-	43,8	40,9	24,1	-	-	-	

Noten: 1) nP/fP = nationale Parlement / federale Parlement; EP = Europees Parlement. 2) De data zijn verstrekt door nationale Parlementen op 30 november 2003 en door het Europees Parlement in januari 2004. 3) Voor nP/fP de EU-25, EU-15 en Euro-zone cijfers zijn gemiddelden van de percentages van de corresponderende lidstaten, terwijl voor het EP de EU-15 en Euro-zone cijfers percentages zijn van het aantal vrouwen onder alle leden van het EP van de corresponderende lidstaten. Voor het EP het gemiddelde van de percentages van de 15 lidstaten is 32,6% en het gemiddelde van de percentages van Euro-zone lidstaten is 32,2%.

Bronnen: The Inter-Parliamentary Union (<http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>) en het Europees Parlement (<http://www.europarl.eu.int/whoswho/default.htm>).

34

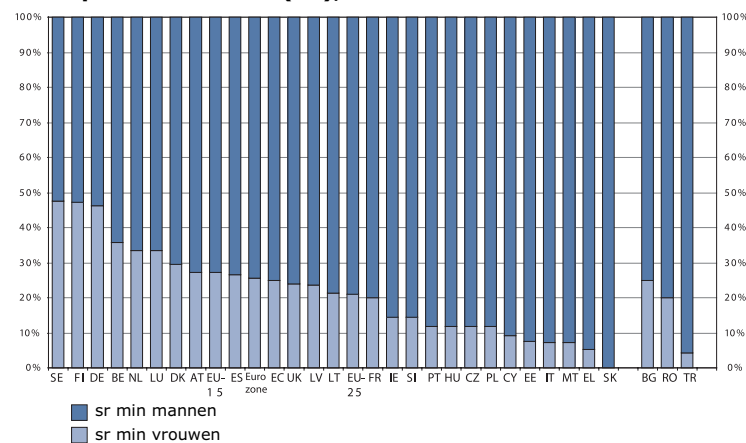
Het percentage vrouwen en mannen in de enige/tweede kamers van de nationale/federale Parlementen en in het Europees Parlement, november 2003 (nP/fP) en januari 2004 (EP)

Bronnen: The Inter-Parliamentary Union (<http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>) en het Europees Parlement (<http://www.europarl.eu.int/whoswho/default.htm>).

35

Het percentage vrouwen en mannen van de senior ministers (sr min) van de nationale regeringen en van de commissarissen van de Europese Commissie (EC), 2003

Bronnen: Nationale bronnen en de Europese Commissie (http://europa.eu.int/comm/commissioners/index_nl.htm).

Inkomens van vrouwen en mannen

In de EU-15, de "oude" lidstaten, waren in 2001 de gemiddelde brutoverdiensten per uur van vrouwen naar schatting 16% lager dan die van mannen. De statistieken voor de nieuwe lidstaten zijn niet volledig vergelijkbaar maar zullen toch in de beschrijvingen worden opgenomen. De kleinste verschillen zijn te vinden in Italië, Malta, Portugal en Slovenië, de grootste in de Tsjechische Republiek, Estland, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Op EU-niveau is dit verschil gelijk gebleven sinds 1994, het eerste jaar waarvoor gegevens beschikbaar waren. Om de beloningsverschillen te verminderen, zowel de discriminatie die rechtstreeks verband houdt met de beloning als indirecte discriminatie die verband houdt met deelname aan de arbeidsmarkt, moeten de problemen inzake beroepskeuze en loopbaanontwikkeling worden aangepakt.

Kernindicator

EU-25 EU-15 Euro-zone BE CZ DK DE EE EL ES FR IE IT CY LV LT LU HU MT NL AT PL PT SI SK FI SE UK BG RO TR

Genderkloof inzake beloning (zonder correcties), 2001 (Verschil tussen de gemiddelde brutoverdiensten per uur van mannen en vrouwen als percentage van de gemiddelde brutoverdiensten per uur van mannen. De populatie omvat alle werknemers in loondienst tussen 16 en 64 jaar die 15 uur of meer per week werken.)

2001 : 16s 12 26 15 21 24 18 17 14 17 6 26 16 16 18 19 10 19 20 15 10 11 20 17 18 21 : 18 :

Noten: EU-15: gewogen gemiddelde van nationale waarden voor "oude" lidstaten, geschat zonder de ontbrekende landen.

CZ: alleen voltijds werknemers in ondernemingen met meer dan 9 werknemers zijn meegeteld.

CY, BG: alleen voltijds werknemers zijn meegeteld.

LU: gegevens voor 1996.

HU: alleen voltijds werknemers in ondernemingen met meer dan 5 werknemers zijn meegeteld.

NL: gegevens gebaseerd op verdiensten per jaar inclusief overwerk en extra betalingen.

PL: alleen werknemers in ondernemingen met meer dan 9 werknemers zijn meegeteld.

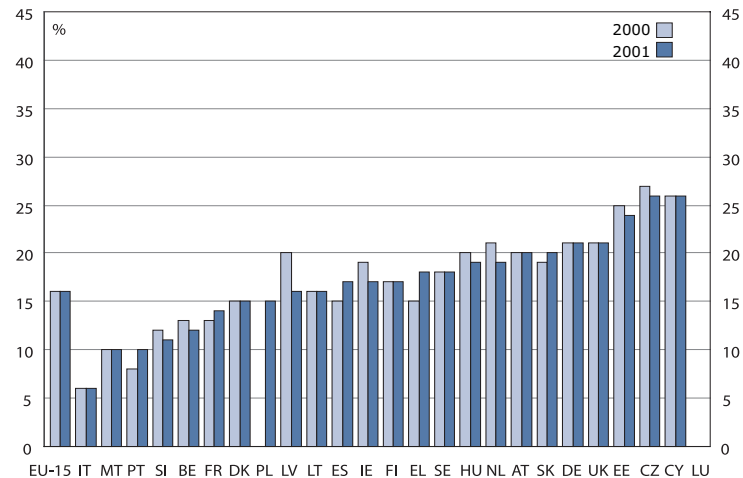
SI: werknemers in overheidsbedrijven en werknemers in particuliere ondernemingen met meer dan 2 werknemers zijn meegeteld.

SE: gegevens zijn gebaseerd op equivalenten van voltijds maandsalarissen, niet op verdiensten per uur.

Bron: Eurostat - European Community Household Panel, UDB, versie van december 2003 (behalve F, NL, S en de nieuwe lidstaten: nationale onderzoeken)

36

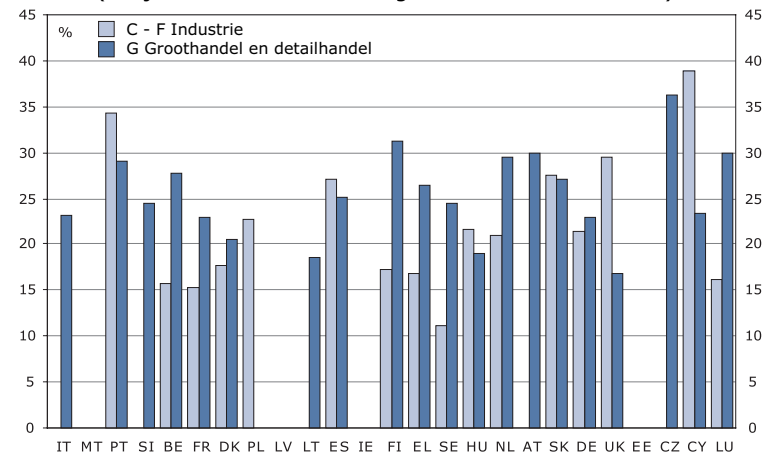
Verschillen in beloning tussen mannen en vrouwen zonder correcties, 2000 en 2001

Bron: Eurostat - European Community Household Panel, UDB, versie van december 2003 (behalve F, NL, S en de nieuwe lidstaten: nationale onderzoeken)

37

Verschillen tussen gemiddelde brutoverdiensten per jaar van mannen en vrouwen als percentage van de gemiddelde brutoverdiensten per jaar van mannen (voltijds werknemers in afdelingen C - F en G NACE Rev. 1) 2001.

Noten: Referentiejaar ES (sectoren C - F): 2000 en FR, LU, PT, HU (sector G): 2000. Om een vergelijking tussen de twee grafieken te vereenvoudigen zijn de staven in dezelfde volgorde geplaatst als de staven in de vorige grafiek. Bron: Eurostat, Harmonised statistics on earnings

Levensverwachting met/zonder beperkingen

De levensverwachting blijft stijgen en lag in 2001 bij 81,6 jaar voor vrouwen en 75,5 jaar voor mannen in de EU-15. In alle 25 lidstaten en de drie kandidaatlanden leven vrouwen langer dan mannen. In 1996 konden vrouwen in de EU-15 verwachten tot hun 66ste zonder beperking of handicap te kunnen leven, en mannen tot hun 63ste.

Kernindicator

	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR
Levensverwachting bij de geboorte, 2001 (de gemiddelde leeftijd die een kind kan verwachten te bereiken als het gedurende zijn/haar leven aan de op dat moment geldende mortaliteit onderworpen zou blijven (leeftijdsspecifieke waarschijnlijkheid van overlijden))																															
Vrouwen	: 81,6	81,8	80,1	78,6	79,3	81,0	76,4	80,7	82,9	82,9	79,6	82,8	81,0	76,6	77,4	80,8	76,4	81,1	80,7	81,7	78,3	80,3	80,3	77,8	81,5	82,1	80,2	75,3	74,8	71,0	
Mannen	: 75,5	75,4	74,5	72,1	74,7	75,0	64,9	75,4	75,6	75,5	74,6	76,7	76,1	65,2	65,9	75,3	68,1	76,4	75,8	75,9	70,2	73,6	72,3	69,6	74,6	77,6	75,5	68,5	67,7	66,4	

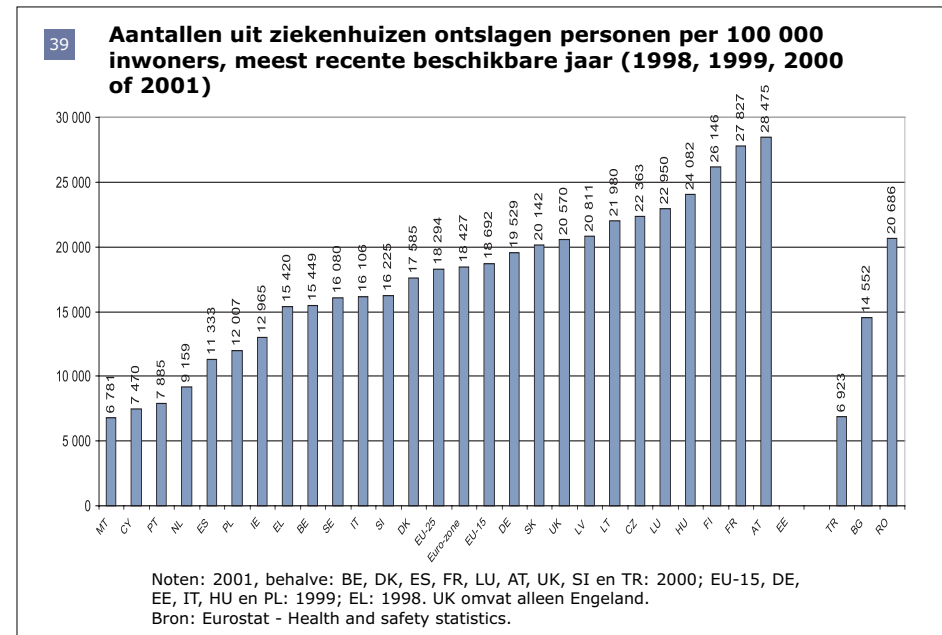
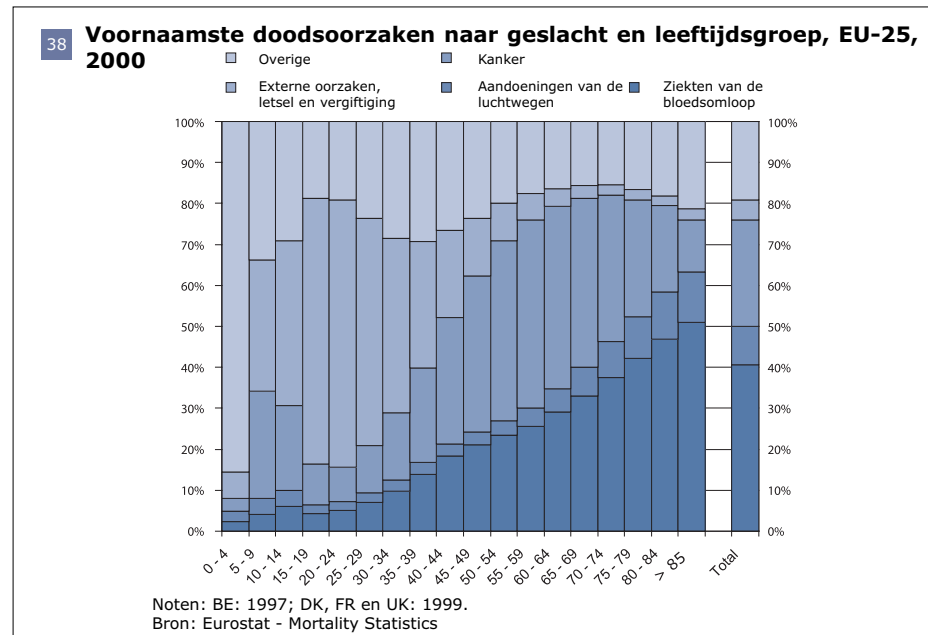
Noot: DE: gegevens over 2000.

Bronnen: Eurostat - Demographic Statistics, TR: Raad van Europa

Gezonde levensverwachting (levensverwachting bij de geboorte zonder beperkingen, 1996)

	: 66	: 69	: 62	69	: 70	68	63	67	70	: :	: :	64	: :	63	66	: 61	: :	59	: :	62	: :	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
	: 63	: 65	: 62	63	: 67	65	60	64	67	: :	: :	61	: :	63	62	: 59	: :	56	: :	61	: :	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Bron: Eurostat - Mortality Statistics en European Community Household Panel

Ongevallen en werkgerelateerde gezondheidsproblemen

Ongeveer 3,8% van de werkenden in de EU werd in 2001 het slachtoffer van een arbeidsongeval met meer dan drie dagen verzuim tot gevolg, en 6,1% als de ongevallen worden meegerekend die niet tot verzuim leiden of tot een verzuim van ten hoogste 3 dagen. Vanaf 1994 is het aantal arbeidsongevallen met meer dan drie dagen verzuim met 15% gedaald (de waarde van de index 1998 = 100 was 94 in 2001 en 111 in 1994). In de periode 1998-99 leed per jaar 5,4% van de werknemers aan werkgerelateerde gezondheidsproblemen. In totaal gingen in 2000 ongeveer 500 miljoen werkdagen verloren (150 miljoen door arbeidsongevallen en 350 miljoen door werkgerelateerde gezondheidsproblemen). Het aantal dodelijke verkeersongevallen is sinds 1970 met ongeveer 46% gedaald, maar toch waren er in 2001 in de EU-15 nog ongeveer 40 000 verkeersdoden te betreuren.

Kernindicator

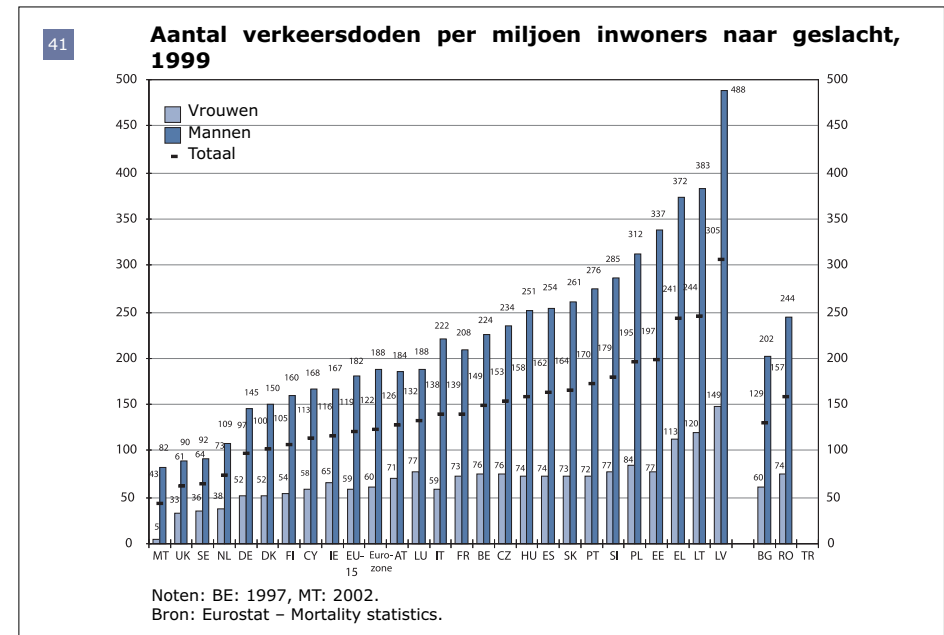
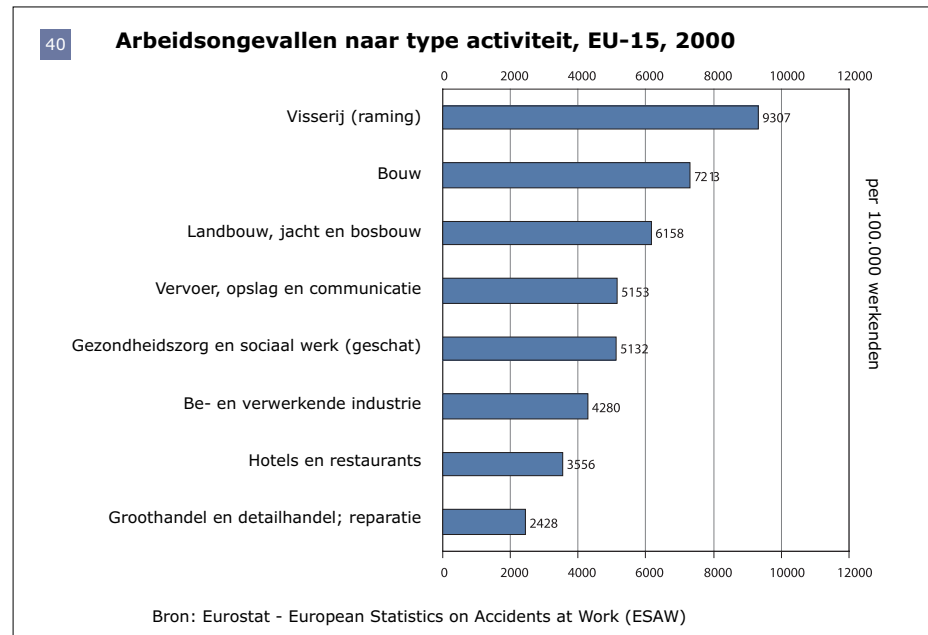
	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR
Arbeidsongevallen - ernstige arbeidsongevallen (Index van het aantal ernstige arbeidsongevallen per 100.000 werkenden (1998=100))																															
Totaal	94p	94p	92p	83	91	82	88	132	86	106	98	105	92	112	116	85	97	86	99	92	83	78	88	94	84	87b	113	110	87	113	90
Vrouwen	100p	100p	98p	88	97	88	94	181	77	110	110	173	88	123	:	87	101	90	89	:	73	:	87	95	83	87b	106	111	:	112	:
Mannen	93p	93p	92p	84	89	83	89	120	89	108	94	91	96	100	:	87	98	85	101	:	86	:	89	92	84	87b	116	108	:	117	:

Noten: CY, LU, MT: de cijfers zijn gebaseerd op kleine aantallen dodelijke ongevallen per jaar. De totale cijfers voor 2001 voor de EU-25, EU-15 en de Eurozone zijn voorlopig aangezien gegevens voor PT ontbreken (de gegevens voor 2000 zijn gebruikt). Bron: Eurostat - European Statistics on Accidents at Work (ESAW)

Arbeidsongevallen - dodelijke arbeidsongevallen

	EU-25	EU-15	Euro-zone	BE	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	IE	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR
Arbeidsongevallen - dodelijke arbeidsongevallen (Index van het aantal dodelijke arbeidsongevallen per 100.000 werkenden (1998=100))																															
Totaal	80p	79p	77p	124	96	55	65	78	78	81	79	43	62	62i	140	105	37i	71	48i	79	94	92	104	105	71	98*	105	92	100	97	92

Noten: CY, LU, MT: de cijfers zijn gebaseerd op kleine aantallen dodelijke ongevallen per jaar. De totale cijfers voor 2001 voor de EU-25, EU-15 en de Eurozone zijn voorlopig aangezien gegevens voor PT ontbreken (de gegevens voor 2000 zijn gebruikt). Bron: Eurostat - European Statistics on Accidents at Work (ESAW).

HU	MT	NL	AT	PL	PT	SI	SK	FI	SE	UK	BG	RO	TR	Kernindikator	Nr.
22,4	18,2	20,3	22,8	18,4	24,7	21,0	16,5	22,9	26,5	23,7e	24,9	20,6	:	Grijze druk	3
0,3	4,8e	1,7	3,2	-0,3	6,8	1,1	0,2	1,0	3,5	2,1e	0,0	-0,1	1,4e	Migratiesaldo	4
85,7	39,0	73,3	85,0	88,1	43,7	90,0	94,0	86,2	86,7	77,2p	77,5	75,3	:	Onderwijsniveau jongeren - totaal	5t
85,8	42,2	76,7	84,4	91,3	52,0	92,3	95,3	90,4	88,3	78,5p	80,2	77,3	:	Onderwijsniveau jongeren - vrouwen	5f
85,5	36,1	70,0	85,6	84,8	35,4	87,9	92,6	81,9	85,2	75,9p	75,0	73,1	:	Onderwijsniveau jongeren - mannen	5m
3,3	4,4	16,4	7,5	4,3	2,9	9,1	9,0	18,9	18,4	22,3	1,3	1,1	:	Levenslang leren - totaal	6t
3,7	3,8	15,9	7,4	4,7	3,3	9,4	9,4	21,4	21,2	26,3	1,3	1,0	:	Levenslang leren - vrouwen	6f
2,9	4,9	16,9	7,6	3,9	2,4	8,8	8,7	16,5	15,7	18,6	1,4	1,2	:	Levenslang leren - mannen	6m
56,6	54,5	74,4	69,3	51,5	68,2	63,4	56,8	68,1	73,6	71,7	50,6	57,6	45,6	Netto arbeidsdeelname - totaal	7at
50,0	33,6	66,2	63,1	46,2	60,8	58,6	51,4	66,2	72,2	65,3	47,5	51,8	25,5	Netto arbeidsdeelname - vrouwen	7af
63,5	75,3	82,4	75,7	56,9	75,9	68,2	62,4	70,0	74,9	78,0	53,7	63,6	65,5	Netto arbeidsdeelname - mannen	7am
26,6	30,3	42,3	30,0	26,1	50,9	24,5	22,8	47,8	68,0	53,5	27,0	37,3	33,8	Netto arbeidsdeelname van ouderen - totaal	7bt
18,5	11,8	29,9	20,9	18,9	41,9	14,2	9,5	47,2	65,6	44,7	18,2	32,6	21,0	Netto arbeidsdeelname van ouderen - vrouwen	7bf
36,7	50,4	54,6	39,8	34,5	61,2	35,4	39,1	48,5	70,4	62,6	37,0	42,7	47,3	Netto arbeidsdeelname van ouderen - mannen	7bm
5,6	7,4	2,7	4,3	19,8	5,1	6,1	18,7	9,1	4,9	5,1	17,8	7,5	10,3	Werkloosheidscijfer - totaal	8at
5,1	9,5	3,0	4,5	20,7	6,1	6,5	18,9	9,1	4,6	4,5	17,0	7,1	9,4	Werkloosheidscijfer - vrouwen	8af
6,0	6,5	2,5	4,1	19,0	4,2	5,8	18,6	9,1	5,3	5,6	18,5	7,8	10,7	Werkloosheidscijfer - mannen	8am
2,4	3,2	0,7	0,8	10,9	1,8	3,3	12,1	2,3	1,0	1,1	11,9	3,8	3,2	Percentage langdurig werklozen - totaal	8bt
2,1	2,4	0,8	1,1	12,3	2,2	3,4	12,5	2,0	0,8	0,7	11,5	3,7	3,6	Percentage langdurig werklozen - vrouwen	8bf
2,7	3,4	0,6	0,6	9,7	1,4	3,3	11,7	2,5	1,2	1,4	12,3	3,8	3,0	Percentage langdurig werklozen - mannen	8bm
19,9	18,3	27,6	28,4	:	23,9	25,6	19,1	25,8	31,3	27,2	:	:	:	Uitgaven voor sociale bescherming als percentage van het BBP	9
42,6	53,8	41,8	49,5	:	45,7	45,5	39,8	36,6	39,0	46,5	:	:	:	Aandeel van de ouderdoms- en nabestaanden-uitkeringen in de totale sociale uitkeringen	10
:	:	0,920	0,423	:	0,248	:	:	0,692	1,341	0,073	:	:	:	Overheidsuitgaven voor actief arbeidsmarktbeleid als percentage van het BBP	11
3,4	4,5	3,8	3,5	4,5	6,5	3,2	2,7	3,5	3,4	4,9	3,8	4,6	11,2	Ongelijke inkomensverdeling	12
20	21	21	22	30	24	17	19	19	27	29	19	22	29	Armoederisicopercentage vóór sociale overdrachten - totaal	13at
21	21	21	25	30	24	18	24	20	29	32	20	23	31	Armoederisicopercentage vóór sociale overdrachten - vrouwen	13af
20	21	21	19	31	25	17	17	17	25	26	18	22	28	Armoederisicopercentage vóór sociale overdrachten - mannen	13am
10	15	11	12	15	20	11	5	11	10	17	16	17	25	Armoederisicopercentage na sociale overdrachten - totaal	13bt
10	15	11	14	15	20	12	12	14	11	19	17	17	26	Armoederisicopercentage na sociale overdrachten - vrouwen	13bf
10	15	12	9	16	20	10	3	9	10	15	14	17	25	Armoederisicopercentage na sociale overdrachten - mannen	13bm
11,6b	7,9	8,1	7,5p	14,8p	5,3	8,7	10,1	:	:	10,9	15,3	11,1	:	Personen van 18-59 jaar in werkloze huishoudens - totaal	14at
12,2b	9,7	9,5	8,7p	15,9p	6,0	9,6	10,9	:	:	12,9	15,8	12,4	:	Personen van 18-59 jaar in werkloze huishoudens - vrouwen	14af
10,9b	6,2	6,9	6,3p	13,7p	4,6	7,8	9,3	:	:	8,9	14,7	9,8	:	Personen van 18-59 jaar in werkloze huishoudens - mannen	14am
12,6b	8,0	7,2	4,4p	:	5,1	4,0	11,8	:	:	17,0	16,6	10,2	:	Kinderen van 0-17 jaar in werkloze huishoudens	14b
9,8	7,7	36,7	33,9	20,2	19,1	12,2	19,3	37,5	45,3	17,9	26,3	10,7	4,4	Percentage door vrouwen bezette parlementszetels	15af
-	-	29,0	38,1	-	28,0	-	-	43,8	40,9	24,1	-	-	-	Percentage door vrouwen bezette Europese parlementszetels	15bf
19	10	19	20	15	10	11	20	17	18	21	:	18	:	Genderkloof inzake beloning, zonder correcties	16
76,4	81,1	80,7	81,7	78,3	80,3	80,3	77,8	81,5	82,1	80,2	75,3	74,8	71,0	Levensverwachting bij de geboorte - vrouwen	17af
68,1	76,4	75,8	75,9	70,2	73,6	72,3	69,6	74,6	77,6	75,5	68,5	67,7	66,4	Levensverwachting bij de geboorte - mannen	17am
:	:	63	66	:	61	:	:	59	:	62	:	:	:	Levensverwachting zonder beperkingen bij de geboorte - vrouwen	17bf
:	:	63	62	:	59	:	:	56	:	61	:	:	:	Levensverwachting zonder beperkingen bij de geboorte - mannen	17bm
86	99	92	83	78	88	94	84	87b	113	110	87	113	90	Ernstige arbeidsongevallen - totaal	18at
90	89	:	73	:	87	95	83	87b	106	111	:	112	:	Ernstige arbeidsongevallen - vrouwen	18af
85	101	:	86	:	89	92	84	87b	116	108	:	117	:	Ernstige arbeidsongevallen - mannen	18am
71	48i	79	94	92	104	105	71	98b	105	92	100	97	92	Dodelijke arbeidsongevallen	18b

Toelichting op de kernindicatoren

- 3 In de EU-25 bedroeg in 2003 het aantal personen van 65 jaar en ouder 24,1% van de bevolking in de werkende leeftijd (15-64 jaar).
- 4 In de EU-15 bedroeg in 2002 het migratiesaldo + 2,8 per 1000 inwoners (meer immigranten dan emigranten).
- 5t In 2002 had 76,6% van de bevolking van de EU-25 ten minste hoger secundair onderwijs voltooid (VWO/HAVO-diploma, Baccalauréat, Abitur, of equivalent).
- 6t In de EU-25 had in 2002 8,0% van de bevolking van 25-64 jaar onderwijs of scholing gevolgd in de laatste vier weken voor het onderzoek.
- 7at 62,9% van de bevolking van 15-64 jaar in de EU had werk in 2002.
- 7bt 38,7% van de bevolking van 55-64 jaar in de EU had werk in 2002.
- 8at 8,8% van de beroepsbevolking van de EU-25 (d.w.z. de werkenden plus personen van 15-64 jaar die werk zoeken) was werkloos in 2002.
- 8bt In 2002 was 3.8% van de beroepsbevolking van de EU-25 (d.w.z. de werkenden plus personen van 15-64 jaar die werk zoeken) sinds een jaar of langer werkloos.
- 9 In 2001 vertegenwoordigden de uitgaven voor sociale bescherming 27,5% van het Bruto Binnenlands Product (BBP) van de EU-15.
- 10 In de EU-25 vormen de ouderdoms- en nabestaandenuitkeringen de grootste post van de uitgaven voor sociale bescherming (46.1% van de totale uitkeringen in 2001).
- 11 In 2001 vertegenwoordigden de overheidsuitgaven voor actief arbeidsmarktbeleid 0,663% van het BBP in de EU-15.
- 12 Als een bevolkingsgewogen gemiddelde ontving in de landen van de EU-25 de meest verdienende 20% van de bevolking 4,4 maal zoveel van het totale inkomen van de lidstaten als de minst verdienende 20%.
- 13at In 2001 zou in de EU-25 zonder sociale overdrachten 24% van de bevolking onder de armoederisicogrens (60% van het nationale mediane equivalente besteedbare inkomen na sociale overdrachten) hebben geleefd. Ouderdoms- en nabestaandenpensioenen worden als inkomen voor overdrachten beschouwd en niet als sociale overdrachten.
- 13bt In 2001 leefde in de EU-25 na sociale overdrachten 15% van de bevolking feitelijk onder de armoederisicogrens (60% van het nationale mediane equivalente besteedbare inkomen na sociale overdrachten).
- 14at In 2003 leefde in de EU-25 10,1% van de bevolking van 18-59 jaar in huishoudens waar niemand werk had. Studenten van 18-24 jaar die leven in huishoudens die uitsluitend bestaan uit studenten van dezelfde leeftijdsgroep zijn niet meegeteld als teller of noemer.
- 14b In 2003 leefde in de EU-25 9,7% van de kinderen van 0-17 jaar in huishoudens waar niemand werk had.
- 15 In Zweden werd in november 2003 45,3% van de parlementszetels (voorzitter en leden) door vrouwen bezet.
- 16 In de EU-15 waren in 2001 de gemiddelde brutoverdiensten per uur van vrouwen 16% lager dan die van mannen. De populatie omvat alle werknemers in loondienst tussen 16 en 64 jaar die 15 uur of meer per week werken.
- 17a De gemiddelde leeftijd die een in 2001 geboren kind kon verwachten te bereiken als het gedurende zijn/haar leven aan de op dat moment geldende mortaliteit onderworpen zou blijven (leeftijd-specifieke waarschijnlijkheid van overlijden) was 81,6/75,5 jaar.
- 17b Een man/vrouw in de EU-15 kon verwachten 63/66 jaar oud te worden zonder beperkingen (gegevens voor 1996).
- 18at In de EU-25 gebeurden in 2001 6% minder ernstige arbeidsongevallen (ongevallen die tot meer dan drie dagen afwezigheid leidden) per 100.000 werkenden dan in 1998.
- 18b In de EU-25 gebeurden in 2001 20% minder dodelijke arbeidsongevallen per 100.000 werkenden dan in 1998.

Bijlaag 3: Symbolen, landencodes en groepen landen, andere afkortingen en acroniemen

Symbolen

In de tabellen gebruikte symbolen

De speciale waarden zijn codes die in de plaats van cijfermatige gegevens gebruikt worden:

- : niet beschikbaar
- 0 minder dan de helft van de gebruikte eenheid
- niet van toepassing of feitelijk nul of nul bij gebrek aan gegevens

“vlaggetjes” zijn aan gegevens toegevoegde codes die een specifiek kenmerk aangeven:

- b onderbreking van de reeks (zie toelichting)
- e geschatte waarde
- f voorspelling/projectie
- i meer informatie in de noot aan het einde van de tabel (van de presentatie)
- p voorlopige waarde
- r herziene waarde
- s raming van Eurostat
- u onbetrouwbare of onbevestigde gegevens (zie toelichting)

Andere symbolen

- % procent

Landencodes en groepen landen

Landencodes

AT	Oostenrijk	BE	België	BG	Bulgarije	CY	Cyprus
CZ	Tsjechische Republiek	DE	Duitsland	DK	Denemarken	EE	Estland
EL	Griekenland	ES	Spanje	FI	Finland	FR	Frankrijk
HU	Hongarije	IE	Ierland	IT	Italië	LU	Luxemburg
LV	Letland	LT	Litouwen	MT	Malta	NL	Nederland
PL	Polen	PT	Portugal	RO	Roemenië	SE	Zweden
SI	Slovenië	SK	Slowaakse Republiek	TR	Turkije	UK	Verenigd Koninkrijk

Groepen landen

EU-25	De 25 lidstaten van de Europese Unie vanaf 1.5.2004: BE, CZ, DK, DE, EE, EL, ES, FR, IE, IT, CY, LV, LT, LU, HU, MT, NL, AT, PL, PT, SI, SK, FI, SE en UK
EU-15	De 15 lidstaten van de Europese Unie tot 30.4.2004: BE, DK, DE, EL, ES, FR, IE, IT, LU, NL, AT, PT, FI, SE en UK
Eurozone	De eurozone, met 11 deelnemende landen (BE, DE, ES, FR, IE, IT, LU, NL, AT, PT en FI) tot 31.12.2000 en 12 vanaf 1.1.2001 (de 11 genoemde landen plus EL).

De **oude** lidstaten zijn de lidstaten van de EU-15.

De **nieuwe** lidstaten zijn Cyprus, de Tsjechische Republiek, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, de Slowaakse Republiek en Slovenië.

De **zuidelijke** lidstaten zijn Griekenland, Spanje, Italië en Portugal.

De **Benelux** lidstaten zijn België, de Nederlanden en Luxemburg

De **Baltische** lidstaten zijn Estland, Litouwen en Letland.

De **Noordse** lidstaten zijn Denemarken, Finland en Zweden.

De **kandidaatlanden** in deze publicatie zijn Bulgarije, Roemenië en Turkije

Andere afkortingen en acroniemen

EU	Europese Unie
Eurostat	het Bureau voor de Statistiek van de EU
BBP	Bruto Binnenlands Product
IAO	Internationale Arbeidsorganisatie
KKS	Koopkrachtstandaard
NACE Rev. 1	Statistische classificatie van economische activiteiten in de Europese Gemeenschap